

**Mens,
vonk der
eeuwigheid**

James A. Long

MENS, VONK DER EEUWIGHEID

MENS, VONK DER EEUWIGHEID

JAMES A. LONG

THEOSOPHICAL UNIVERSITY PRESS AGENCY
DEN HAAG

Oorspronkelijke titel:
Expanding Horizons
James A. Long

© 1965 Theosophical University Press, Pasadena, Californië

Mens, Vonk der Eeuwigheid

ISBN 978-90-70328-88-7, E-boek

4de herziene druk 2000

Nur: 720
Trefwoord: theosofie

Dit boek waarop copyright bestaat, mag kosteloos worden gedownload om het off-line te lezen, maar mag in geen enkele vorm of op geen enkele manier – elektronisch, mechanisch, of door middel van fotokopieën, of opnames, of op een andere manier – voor commerciële of andere doeleinden worden gereproduceerd en/of gedistribueerd, zonder eerst toestemming aan Theosophical University Press Agency te vragen.

© 2010 Theosophical University Press Agency
Daal en Bergselaan 68, 2565AG Den Haag
+31 (0)70 3231776
www.theosofie.net / info@theosofie.net

Inhoud

Inleiding	7
Het draaiboek van het lot	16
Karma, de wet van oorzaak en gevolg	23
Het Onze Vader	31
Na de dood – nieuw leven	39
Erfelijkheid en milieu	49
Een brug van begrip	58
De Gulden Regel	62
De drie zuilen van de oude traditie	65
God, Gods wil en predestinatie	76
Goed en kwaad	86
Investing in kracht	98
Psychische tegenover geestelijke ontwikkeling	102
Als de kinderen	114
De jeugd ontdekt nieuwe horizonnen	119
Geweten en intuïtie	134
Het voor en tegen van berouw	145
Steenkool of diamant?	155
De zes verheven deugden van het boeddhisme – I	160
De zes verheven deugden van het boeddhisme – II	170
De koninklijke weg: het dienen van anderen	179
Onze goddelijke vermogens	190
De mens: deels atoom, deels melkweg	193
Theosophia – kennis van goddelijke dingen	203
Meer over theosofie	215
De mens zal overleven	228
Index	237
Bronvermelding	246

Inleiding

In alle tijden hebben mannen en vrouwen over het mysterie van het leven nagedacht en zich afgevraagd: waar komen we vandaan, waarom zijn we hier, en wat is onze uiteindelijke bestemming? Waar vinden we een filosofie die betrouwbaar is en aan onze verwachtingen beantwoordt?

Als ons verlangen om in de wereld een werktuig ten goede te worden oprecht is, zal de kracht van onze aspiratie ons onvermijdelijk in die omstandigheden brengen die meehelpen ons doel te bereiken. Misschien is het een boek, een tijdschrift of een schijnbaar toevallige gebeurtenis – een mens of iets anders dat in ons bewustzijn een kettingreactie teweegbrengt – waardoor we, als ijzervijlsel naar een magneet, in een volkomen nieuwe denkrichting worden getrokken, ja zelfs in nieuwe omstandigheden die, wanneer we daarin volharden, de loop van ons leven kunnen wijzigen.

Onze diepste hoop berust op het feit dat de waarheid bestaat. Ze is door de eeuwen heen tot ons gekomen als een rivier waarvan de bron in het onbekende ligt. Soms vloeit ze als een krachtige en heldere stroom over het oppervlak van de aarde en verrijkt het innerlijk van de mens. In tijden dat ze geen bedding van ontvankelijke zielen vindt, verdwijnt ze ongemerkt ondergronds en het land dat ze eens vruchtbaar maakte, ligt dan braak. Maar de rivier stroomt altijd voort.

Hoe is deze 'wijsheid der eeuwen' tot ons gekomen? Is dat niet dankzij het leven en de arbeid van de grote leraren uit het verleden – meester Jezus, Gautama Boeddha, Krishna, Mohammed, Confucius, Lao-Tse, Plato en anderen? Elk van hen stond één doel voor ogen: in het bewustzijn van de mens het besef te doen herleven van zijn goddelijke vermogens, en de geestelijke waarden die besloten liggen in de heilige overleveringen van de oudheid opnieuw te formuleren. Ieder van hen droeg op zijn eigen wijze ertoe bij dat de rivier van de waarheid weer ging vloeien door het gebied van het menselijke leven en streven en de dorstende zielen verkwikte van hen bij wie het geloof was verzwakt.

Waarom herhalen zich die perioden van onvruchtbaarheid, terwijl toch aan alle grote religies en filosofieën in wezen dezelfde beginselen van juist denken en handelen, dezelfde bron van inspiratie, ten grondslag liggen? Was dit te wijten aan de leraren of hun leringen? Of was het het onvermogen van hun tijdgenoten om de betekenis van hun boodschap voldoende te begrijpen en deze onvervalst door te geven? Deze en vele andere daarmee samenhangende vragen vormen het thema van de volgende uiteenzettingen.

Maar laten we eerst een ogenblik stilstaan bij die problemen waarmee we onmiddellijk te maken krijgen als we een dieper inzicht proberen te verwerven in de mysteriën van het leven. Allereerst moet dan worden opgemerkt – en dit is paradoxaal – dat Christus noch Boeddha, noch een van de andere leraren door wie de mensheid is onderricht, is gekomen om een wereldreligie te stichten. Het oorspronkelijke christendom bijvoorbeeld, zoals dit tot uitdrukking kwam in het leven van Jezus en de invloed die hij uitoefende, was een *nieuwe* vorm van dezelfde aan geen tijd gebonden wijsheid, maar na op schrift te zijn gesteld en door ontelbare vertolkers binnen en buiten de kerk te zijn 'uitgelegd', werd het in steeds mindere mate de universele synthese van de ethiek en

filosofie zoals de meester ons die had geschonken.

Het waren altijd de discipelen en volgelingen van de christussen en de boeddha's die, diep bewogen door de 'nieuwe' openbaring, zelf de formele religies schiepen en kerken en tempels bouwden, in de hoop zodoende de levende boodschap van hun leermeester te behoeden. Naarmate de eeuwen verstreken en elkaar opvolgende denkrichtingen hun *eigen* interpretaties verkondigden, zonk de geest van de oorspronkelijke leer telkens weer weg in het moeras van de dode letter. Want juist het willen definiëren en in een leer vastleggen belemmerde automatisch de vrije loop van de waarheid en ontnam haar het vermogen om kracht en licht te schenken.

Welke naam of uiterlijke vorm deze archaische traditie in perioden die aan het christelijke tijdperk voorafgingen misschien ook heeft gehad, zowel in landen van het noorden en zuiden als van het oosten en westen, vanaf de derde eeuw na Christus werd ze bekend als *theosophia* – 'de wijsheid over goddelijke dingen', zoals deze in Alexandrië door Ammonius Saccas werd onderwezen. Hoewel ze in het algemeen verborgen bleef als gevolg van de geestelijke verstarring die reeds haar intrede deed bij de eerste kerkvaders – hun theologische gekibbel is uit de literatuur bekend – stroomde deze wijsheid gestaag voort, als richtsnoer niet alleen voor de kabbalisten – die in de donkere perioden van de Middeleeuwen heimelijk hun 'theosofie van de engelen' bestudeerden – maar ze werkte ook als een stimulans voor de verlichte geesten van de Renaissance: Paracelsus, Pico della Mirandola, Leonardo da Vinci, Bruno, Kepler, en een hele menigte andere geleerden, filosofen, dichters en kunstenaars.

Was het toeval dat de geschriften van Jakob Boehme, de 'Teutoonse theosoof' uit de zestiende eeuw, Saint-Martin omstreeks 1790 inspireerden tot een 'theosofische briefwisseling' met een bevriende Zwitserse filosoof; en dat deze brieven in 1863 in Engeland werden herdrukt in de hoop

daarmee weer de belangstelling op te wekken voor ‘de theosofische en zuivere evangelische kennis die in deze denkbeelden lag besloten’? En was het toeval dat Emerson en anderen die door de kosmische ideeën van de *Bhagavad-Gītā* werden geïnspireerd, in Amerika in de jaren dertig van de negentiende eeuw de stoot gaven tot de beweging van de Transcendentalisten?

Volgens de overlevering voorspelde de grote Tibetaanse hervormer Tsong-kha-pa (1357?-1419) dat er in het laatste kwart van iedere volgende eeuw een duidelijke geestelijke impuls merkbaar zou zijn, in het bijzonder in het westen. Al is het niet gemakkelijk deze levengevende stroom in de onmiddellijk daaropvolgende eeuwen te onderkennen, toch schijnt hij zich te hebben gemanifesteerd in bepaalde verlichte geesten en binnen de geheime vertrekken van de vuurfilosofen, alchemisten en kabbalisten. In de achttiende en negentiende eeuw kunnen we het spoor gemakkelijker volgen – niet dat er een nieuwe religie werd gesticht, maar wel werd op de akker van de toekomstige eeuwen het zaad gestrooid dat later zou ontkiemen tot een ruimere ethische levensopvatting.

Tegen het einde van de achttiende eeuw, de tijd van de Amerikaanse en Franse Revolutie, kreeg het godsdienstig isolationisme, dat Europa had beheerst, voor het eerst een gevoelige klap toen de oosterse literatuur met haar rijke filosofische inhoud ingang vond in westerse intellectuele kringen. Maar pas in de laatste decennia van de negentiende eeuw kreeg deze bezielende kracht, die zich tot in alle hoeken van de denkende wereld had geopenbaard, voldoende stootkracht om tot onze huidige eeuw door te dringen.

Dit proces bereikte zijn hoogtepunt in de publicatie van *The Secret Doctrine* (De Geheime Leer) van H.P. Blavatsky in 1888, een uitgebreide studie van de heilige geschriften uit de wereldliteratuur (niet alleen de christelijke), die aantoonde

dat de kerngedachten in al die werken als parels waren aan één gouden snoer: de goddelijke oorsprong en bestemming van de mens. Het was in geen geval onbelangrijk dat de eens algemeen aanvaarde leer van reïncarnatie, de periodieke terugkeer van de ziel in het aardse bestaan, weer in het westerse denken werd geïntroduceerd. Zo verscheen de oude rivier, lange tijd verborgen door het slib en bezinksel van het dogmatisme, weer aan de oppervlakte om haar bovengrondse loop te hervatten.

Alle menselijke vooruitgang is het gevolg van het aanhoudende streven van de menselijke ziel om uitdrukking te geven aan die oorspronkelijke geestelijke ideeën, die diep in het geheugen van de mensheid werden ingeprent toen deze voor het eerst op deze aardbol haar thuis vond. In de loop van onze lange pelgrimstocht zijn we van het stadium van niet-zelfbewustzijn naar dat van zelfbewustzijn gegroeid en tenslotte tot het besef van onze individuele morele verantwoordelijkheid – een verantwoordelijkheid die vele en velerlei veranderingen heeft ondergaan.

Gezien vanuit een materieel standpunt nadert de evolutie snel een cyclisch hoogtepunt, maar inmiddels tracht zich een nieuwe evolutionaire impuls te openbaren die aan de dag moet treden via dat wat juist de neiging heeft deze tegen te houden. In deze kritieke dagen richten we ons op de kracht van het goddelijke zaad dat bezig is binnen de harde bolster van het materiële te groeien, en op de snelle ontplooiing van geestelijke en morele krachten in de betrekkingen van mens tot mens.

We hebben inderdaad een keerpunt bereikt en mogen ons nu niet langer onderwerpen aan starre dogma's. Het steeds groeiende aantal leken dat de klassieke religieuze en filosofische werken uit de wereldliteratuur leest weigert een bepaald geloof te aanvaarden als het laatste woord van de waarheid of de enige weg tot verlossing. Ook instellingen van

hoger onderwijs moedigen een meer universele houding aan en geven regelmatig cursussen in vergelijkende godsdienststudie in een poging de verbindende schakel van wijsheid te ontdekken.

Zoals de fysieke zon verschillende fasen van zonne-activiteit aan ons vertoont, afhankelijk van welke van de verschillende golflengten bij het fotograferen gebruik wordt gemaakt, zo is ook elk van deze heilige geschriften een bron van velerlei graden van inspiratie. We kunnen de parabels en legenden rondom een bepaalde leraar lezen als een historisch verslag van zijn geboorte, daden en prediking; of we kunnen hem, als we op een andere golflengte instellen, ook als een heiland zien, die als een zonnegod opvlamt aan de horizon van het menselijk leven en zijn boodschap van hoop en licht voor duizenden jaren achterlaat; ofwel we kunnen uit de eenvoudige toepassing van zijn voorschriften moed putten voor het dagelijks leven.

Het ligt dan ook voor de hand dat deze wijsheidsreligie niet alleen de diepste bronnen van kennis omvat, maar ook de zuiverste ethiek. De hoeksteen wordt gevormd door de gedachte dat in het hart van al wat bestaat het goddelijke is – erin, erbuiten, erboven en beneden – het goddelijke dat expressie zoekt om zijn licht te doen schijnen in die omgeving waarin zijn invloed tot leven komt. Het is tragisch dat we vele eeuwen lang niet uit vrije verkiezing maar door een verkeerde opvoeding, in de waan zijn gebracht dat we aardwormen zijn. Men leerde ons niet dat we als potentiële goden zelf de middelen en wegen weer moeten ontdekken om eens zelfbewuste medewerkers van de natuur te worden. Dit is een prachtige en helpende gedachte, want door oorzaken en gevolgen op nauwgezette en rechtvaardige wijze met elkaar in evenwicht te brengen, maken de cyclussen van activiteit en rust de aanhoudende groei mogelijk van de goddelijke eigenschappen in ieder van ons.

Maar we zullen vastlopen in oppervlakkigheden als we ons alleen verdiepen in de ingewikkelde technische aspecten van de leringen. We kunnen er zeker van zijn dat de beschermers van de mensheid zich nooit zoveel moeite zouden hebben getroost om de kennis van deze tradities in zaadvorm – in mythen, legenden, symbolen en in steen – te bewaren, louter en alleen als een fascinerend spel voor het intellect. Deze wijsheid werd eeuw na eeuw telkens opnieuw verkondigd, omdat aan ieder aspect van de leringen een ethische gedachte ten grondslag ligt die moet worden erkend en in praktijk gebracht. Dit streven vloeit geheel voort uit mededogen en het diepe verlangen de mens nieuwe hoop te geven en zijn vlammeende intuïtie wakker te houden.

Waarheid is niet te koop, evenmin als geluk. We moeten haar verdienen, en hoe groter onze oprechtheid is, des te groter dient onze waakzaamheid te zijn om het ware van het valse te onderscheiden. Het verschil spreekt niet altijd zo duidelijk, omdat niet alle bewegingen die zich religieus of metafysisch noemen een onzelfzuchtige geestelijke achtergrond hebben. Sinds H.P. Blavatsky de oude en universele filosofie opnieuw formuleerde, is vooral het westen overstroomd door talrijke kleinere profeten die een of meer halve waarheden nastreefden, waarop zij de blinkende bouwsels van hun fantasie baseerden. Het is niet onze bedoeling daarover een oordeel uit te spreken. De tijd zal het kaf van het koren scheiden.

Laat men echter goed begrijpen dat wij geen belangstelling hebben voor de pseudospirituele praktijken die in deze tijd zo welig tieren, en deze evenmin willen goed praten: zoals het najagen van paranormale verschijnselen, het ontwikkelen van zogenaamde occulte of psychische vermogens, hathayoga-oefeningen, inwijdingen in bepaalde mysteriën – in de meeste gevallen tegen betaling. Onder welke dekmantel ze zich ook voordoen, ze zijn allemaal gericht op de zelfzuchtige kant in de menselijke natuur. Diegenen van ons

die hun vingers hebben gebrand aan een van deze pseudo-waarheden, leerden door schade en schande dat het pad van de waarheid inderdaad 'recht en smal' is, maar dat het de enige weg is die ons met zekerheid naar het doel voert.

Ik heb het voorrecht gehad in de loop van de jaren met enkelingen en groepen in verschillende delen van de wereld 'hardop te denken'. In de gesprekken met hen voerde één ding de boventoon – hun verlangen naar een praktische filosofie die innerlijk houvast geeft, en de hiermee samenhangende behoefte om de bevestiging te vinden van hun intuïtieve gevoel dat er inderdaad een verklaring bestaat voor de vele paradoxen en problemen in het leven. In het besef dat de beschaving slechts een weerspiegeling is van de groei en de ontwikkeling van het menselijk karakter, bewogen onze gesprekken zich op het terrein van die geestelijke beginselen die op elke situatie van toepassing zijn, ongeacht het geloof, de politieke opvatting, de opvoeding of maatschappelijke achtergrond van het individu. Want welke levensweg men ook bewandelt, er is altijd een gemeenschappelijk gebied waarop we elkaar kunnen ontmoeten.

Veel van het materiaal in dit boek, dat het resultaat is van een gedachtewisseling met honderden mannen en vrouwen, verscheen eerder in het tijdschrift *Sunrise*, en al hebben we het in belangrijke mate herzien, we hebben geprobeerd het informele karakter van de oorspronkelijke gesprekken te behouden. Mocht iemand echter verwachten pasklaar gemaakte lessen en voorschriften te ontvangen die hem geestelijke verlichting zullen brengen, dan zal hij worden teleurgesteld. Ieder van ons is uniek, een individuele uitdrukking van zijn eigen innerlijke zelf en moet daarom uiteindelijk dat levenspad vinden en volgen dat het zijne en uitsluitend het zijne is.

Er bestaat geen kant en klaar antwoord dat iedereen kan bevredigen – geen boek, geen leermeester, geen bron buiten

de mens zelf – want wie kan weten wat een ander voor zijn groei nodig heeft? Het *leven* is de enige gids en leidsman. Wanneer een mens eenmaal langs de natuurlijke weg van het ontwakend bewustzijn de toetssteen van de waarheid in zichzelf ontdekt, weet hij dat deze haar gezag niet ontleent aan de een of andere persoon van wie hij de geschriften misschien heeft gelezen of de gesprekken heeft gewaardeerd, maar dat deze haar oorsprong vindt in de diepten van zijn eigen ziel.

– J.A.L.

De hand glijdt voort en schrijft,
't geschrevene blijft;
Geen woord kan ongedaan worden gemaakt
door vroomheid of door list,
noch wordt één regel door uw tranen uitgewist.
– *Rubāiyāt* van OMAR KHAYYĀM

Het draaiboek van het lot

Als we geloven dat de wet van orde en harmonie die de sterrenwerelden beheerst, zich weerspiegelt in de wereld van de mens, moeten we bedenken dat wat een mens in het veld van zijn eigen karakter zaait, hij ook zal oogsten, in dit leven of in een toekomstig bestaan. Als we daarvan uitgaan en ernstig over ons leven nadenken, zullen we inzien dat alle omstandigheden waarin we ons nu bevinden, eens door *onszelf* moeten zijn geschapen. Daarom gaat er ook geen ogenblik voorbij dat niet zijn betekenis heeft, want bevinden we ons in feite niet op een ladder van evolutie, halverwege tussen de atomen en de sterren – terwijl alles evolueert en groeit om zijn eigen deel van het goddelijke tot uitdrukking te leren brengen?

De molens van de goden malen langzaam, maar ze malen buitengewoon fijn. Wat we zaaien moeten we oogsten – in oosterse geschriften wordt dit *karma* genoemd, wat wil zeggen dat iedere actie wordt gevolgd door een daarmee overeenstemmende reactie. Dit woord dat nu in onze taal is opgenomen, is heel bruikbaar omdat daarin niet alleen de hele filosofie van harmonie en rechtvaardigheid ligt besloten, maar ook de gelegenheid die de natuur in haar mededogen de mens biedt om met uiterste grondigheid zijn lessen te

leren door hem zelf de gevolgen van zijn denken en handelen te laten dragen.

Laten we daarom de gebeurtenissen zoals die zich dagelijks ontwikkelen bezien in het licht van de influisteringen van binnenuit en de aansporingen van buitenaf: misschien vinden we dan in de doolhof van acties en reacties, van zaaien en oogsten en van geven en ontvangen op het objectieve gebied, de draad van 'Ariadne' die ons tot richtsnoer kan dienen. Als de werken van het goddelijke zich in alle dingen openbaren, dan is er geen mens die we ontmoeten en geen gebeurtenis die plaatsvindt, die voor ons niet een gelegenheid tot groei en een daadwerkelijke hulp in ons leven betekenen. Dezelfde wet die maakt dat het vuur ons brandt als we ermee in aanraking komen, werkt evenzeer op het ethische en geestelijke gebied en zal ons net zolang pijn en verdriet in een of andere vorm blijven berokkenen, tot we ons bewust worden van het feit dat ons betere zelf ons iets probeert te zeggen en daartoe soms wanhopige pogingen doet. Als we nagaan wat er zich in onze ziel afspeelt, zullen we inzien dat de kwaliteit of het brandpunt van onze interesse geleidelijk van een lager naar een hoger gebied van bewustzijn wordt gebracht.

We hebben allemaal onze eigen opvatting over de vraag waarom er lijden bestaat, maar de natuur kent geen weldadiger methode om ons attent te maken op onze tekortkomingen of op het kwaad dat we doen, dan ons precies de gevolgen te laten ondergaan van onze dwaze en zelfzuchtige daden – zoals we ook voor de volle honderd procent profiteren van de gevolgen van alle werkelijk onzelfzuchtige gedachten en handelingen. Dit hele proces van vereffening accentueert het onbaatzuchtige aspect van de natuur, die even onpersoonlijk te werk gaat als de zon en de regen.

Het is het onsterfelijke element in ons dat de bron is van onze grootste inspiratie en kracht, want daarin ligt de wijs-

heid en kennis verborgen van ons hele verleden, het onvernietigbare getuigenis van ons lijden en streven, van onze hoop en onze dromen. Het legt alles vast wat we denken en doen, en daaruit vloeien de gevolgen voort van de oorzaken die vandaag en gisteren en in vorige levens in beweging werden gezet.

Het kosmische boek van het lot kent daarom geen engel die optekent en goddelijke beloningen of duivelse straffen uitdeelt. Het is de mens zelf die zijn verleden heeft opgetekend, die zijn heden moet lezen en interpreteren en zo vorm moet geven aan zijn toekomst. We mogen niet verwachten dat we het draaiboek van onze levens onmiddellijk in zijn geheel kunnen ontcijferen, maar wel moeten we proberen de wegwijzers te lezen die we op ons pad vinden.

Ons grootste probleem is dat we hopen dat karma vlugger en meer in overeenstemming met *onze* wensen zal werken. Maar naarmate we ons eigen hoofdstuk uit het grotere universele boek van het lot beter begrijpen, zullen we gaan zien dat de omstandigheden en gebeurtenissen die zich dag in dag uit voordoen, op zo wetenschappelijke, nauwkeurige en meedogende wijze werken, dat allen met wie we in aanraking komen, noodzakelijkerwijs tot ons werden gebracht, en wij tot hen, opdat wij en zij daardoor leren en groeien, ontvangen en geven. Het is een mooie en natuurlijke wisselwerking van ervaringen, en als we het karma 'aanvoelen' zoals het zich van minuut tot minuut ontvouwt, zullen we daarin aanwijzingen leren zien. Zoeken we echter opzettelijk naar wegwijzers, dan zullen we ze nooit vinden. Dit is de paradox: als we hulp in een bepaalde vorm verwachten, zal die nooit komen, maar als we iedere dag zonder vrees tegemoettreden en op onze innerlijke kracht en wijsheid vertrouwen, ontvangen we alle bescherming en hulp die we kunnen gebruiken.

We moeten ons echter niets wijsmaken, en ons niet ver-

beelden dat werkelijke kennis of inspiratie tot ons zal komen als we passief gaan zitten wachten. Ons inzicht groeit alleen dan als we overal waar onze verantwoordelijkheden liggen, bewust en ten volle onze plicht doen. Als we erin slagen dit ideaal op de achtergrond van ons bewustzijn te houden, zullen we instinctief door de uiterlijke gebeurtenissen heen zien en tot het beginsel en wezen ervan doordringen. Doen we dat, dan zal ons karakter worden verrijkt met de innerlijke waarde, de geest en niet de letter van elke ervaring, en dan zal het leven een nieuw aanzien krijgen.

Als we al vele levens achter de rug hebben, zullen we ongetwijfeld ook in de toekomst meerdere keren op aarde verblijven; sommige levens zullen volgens uiterlijke maatstaven aangenaam en voorspoedig zijn, andere een ware nachtmerrie vol teleurstellingen en beproevingen. De schrijver van ons levensboek, die niemand anders is dan wijzelf, heeft het licht en de schaduw van ons huidige bestaan zo geschetst dat wij, met onze vrije wil en zoveel intelligentie en zuivere aspiratie als we maar kunnen opbrengen, kunnen vaststellen welke eigenschappen van ons karakter moeten worden omgevormd en op welke stevige pilaren we kunnen bouwen. Onze grootste fout is dat we proberen zo gauw mogelijk door de moeilijke perioden heen te komen en totaal vergeten dat de helse momenten ons juist voorbereiden op het tot leven brengen van iets van onschatbare waarde, dat anders misschien doodgeboren zou kunnen worden. Hoe weinigen zijn er onder ons die, als er gelukkiger ogenblikken aanbreken, eraan denken onze medemensen deelgenoot te maken van de waardevolle schatten die in de smeltkroes van het lijden worden aangetroffen? Zodra betere tijden aanbreken, genieten we daar gretig van en vergeten de schoonheid en verrijking die het lijden vergezelden. Dit is de reden waarom tijden van voorspoed de gevaarlijkste perioden voor ons kunnen zijn en die van tegenspoed de meest waardevolle.

Dankzij de scheppende essentie achter het heelal is zelfs het nietigste deeltje in de kosmos bipolar. Daarom kan de meest negatieve situatie in een positieve worden omgezet, en kan de meest materiële toestand worden gezien vanuit de geestelijke pool van het leven. Het overwinnen van moeilijkheden schenkt ons grote kracht; zelfs de kleinere struikelblokken hebben hun nut, als we tenminste alle omstandigheden verwelkomen als een deel van de schat van mogelijkheden die het leven ons biedt. De hindernissen en obstakels die we bij het vervullen van onze natuurlijke plichten op onze weg vinden, zijn het resultaat van de verantwoordelijkheid op lange termijn van ons hogere zelf om ons te trainen – want de vooruitgang van de enkeling en zelfs van de hele mensheid berust op zelfoverwinning.

Er gebeurt daarom nooit iets dat niet een gelegenheid inhoudt om onze houding en ons bewustzijn af te stellen op een bredere visie en meer begrip voor anderen. Als zich een probleem voordoet, worden we uitgedaagd om het moedig tegemoet te treden en op te lossen; bij verdriet, om te proberen door alles heen het mededogen van de Wet te voelen; en in geval van vreugde, om na te gaan hoe en waar wij anderen daarin kunnen laten delen. Toch geloof ik niet dat alle beproevingen of moeilijkheden voortkomen uit verkeerd handelen. Het spreekt vanzelf dat fouten en zwakheden lijden met zich brengen, want dat is nu eenmaal de zekerste manier waarop de natuur ons iets kan leren. Maar er is een hoger karma, dat ons magnetisch kan brengen naar de dalen van de smart met het doel ons zo te schokken dat we de oude en vertrouwde platgetreden paden verlaten om nieuwe wegen van denken in te slaan.

We raken hier het innerlijke aspect van het zich ontvouwende plan van ons leven: als een mens oprecht ernaar streeft zijn bewustzijn te verruimen en een onpersoonlijk dieenaar van zijn geestelijke wil te worden, begint hij het chris-

tos-element in zichzelf tot grotere werkzaamheid te brengen. Als dat gebeurt, straalt het licht van zijn bewustzijn iets helderder en zal zijn hogere zelf of zijn beschermengel, die de intensiteit van dit streven herkent, het niet wagen dit te veronachtzamen. De natuur verschaft dan de middelen die hem in staat stellen te bewijzen hoe sterk en zuiver zijn aspiraties zijn. De Wet werkt ondanks onze menselijke zwakheid of kracht, en wat iemand werkelijk in de diepste schuilhoeken van zijn ziel *is*, zal zichtbaar worden. Geen enkel stelstel van leefregels of voorschriften op zichzelf, geen bijbel of veda's of enig ander heilig geschrift, zal hem nu kunnen helpen. Al kent hij alle technische aspecten van de structuur van de atomen en melkwegstelsels, en weet hij alles van de vele beginselen van de menselijke constitutie, als hij niet heeft gedaan wat zijn plicht hem voorschreef in elk aspect van zijn wezen, zal hij de poort naar wijsheid niet kunnen openen. Dit pad van zelfontplooiing lijkt misschien een eenzaam pad, maar het is een pad van vreugde. Als we eenmaal de hoge beginselen van juist denken in al ons handelen toepassen, zullen we weten dat het goddelijke, dat zowel atomen als sterren bezielt, ook de mens omvat.

Een absoluut vertrouwen in de Wet doet een innerlijke kracht ontstaan, die de weg van de minste weerstand volgt en door het lichaam van de mensheid circuleert. Want de waarachtigheid van de toewijding en de trouw van een mens functioneert ongeacht tijd en plaats, en zal precies dat goede volbrengen dat nodig is, maar dat u noch ik zouden kunnen uitdenken, voorspellen of regelen. We hoeven niet te weten hoe het werkt; maar als de natuur ernaar streeft het goddelijke de gelegenheid te geven zich in alle delen van het heelal te weerspiegelen, kunnen we er zeker van zijn dat overal waar verlichte harten kloppen, het goede zijn intrede zal doen en naar verhouding de last van het boze en het lelijke in de wereld zal verminderen.

De hand glijdt voort en schrijft – als we proberen het draaiboek van ons leven in zo'n gedachtesfeer te lezen, zullen we misschien merken dat we, onbewust, natuurlijke instrumenten worden die ter bescherming van onze medemensen het patroon helpen weven van goddelijke waakzaamheid die de mensheid omgeeft.

Karma: de wet van oorzaak en gevolg

Vraag – Ik wil graag meer weten over karma, vooral over de opvatting dat wijzelf verantwoordelijk zijn voor onze levensomstandigheden. Zouden we daarover kunnen spreken?

Commentaar – Dit is een onderwerp waarover men nooit uitgepraat raakt. U herinnert zich waarschijnlijk wat het Nieuwe Testament erover zegt: ‘Want wat een mens zaait, zal hij ook oogsten’. Dit is precies wat *karma* betekent – het is een Sanskrietwoord en het wordt in de hindoe- en boeddhistische filosofie gebruikt om aan te duiden dat ‘actie’ wordt gevolgd door reactie. Elke religie heeft de nadruk gelegd op de leer van de morele verantwoordelijkheid. De moslims kennen het begrip kismet en bedoelen daarmee het individuele levenslot. De oude Grieken spraken van Nemesis of de godin van de vergeldende rechtvaardigheid; ze personifieerden ook het verleden, het heden en de toekomst in de drie moiren of spinsters van het lot. Zij die in het joodse geloof zijn opgevoed, zijn vertrouwd met de Mozaïsche uitspraak: ‘Oog om oog en tand om tand’. Het zijn allemaal verschillende manieren om de universele wet van harmonie en evenwicht te beschrijven, die ervoor zorgt dat elke oorzaak die is gelegd na verloop van tijd het gevolg

voortbrengt dat daarmee in overeenstemming is.

Wat ons bij de studie van karma allereerst aanspreekt, zijn de overweldigende gedachten die in ons worden opgeroepen als we het beschouwen in verband met de bijbehorende leer van wedergeboorte en de rol die ieder van ons moet spelen in het lange drama van het bestaan. Waar we ons voor moeten hoeden is de neiging om onze gedachten te beperken tot 'onzelf en ons karma'; we kunnen zó in onze eigen zorgen opgaan, dat we onze dagelijkse ervaringen niet nuchter en verstandig in een ruimer verband kunnen zien.

Karma heeft vele aspecten, zoals wereld-, nationaal- en raskarma, familie- en individueel karma. We kunnen zelfs zeggen dat er karma bestaat van een onderneming of een gemeenschap, enz. Met andere woorden, op elk terrein van het leven, van het individuele tot het internationale, denkt en handelt de mens en worden daardoor bepaalde oorzaken gelegd die noodzakelijk hun gevolgen zullen voortbrengen. Er komt dan ook geen einde aan de vertakkingen van acties en reacties.

Vraag – Maar hoe begon het allemaal?

Commentaar – Om een beter begrip te krijgen van karma met betrekking tot het heden, moeten we ver teruggaan en wel naar de tijd van de Hof van Eden. Ons is verteld, dat sinds het moment dat de mens at van de vrucht van de boom van kennis van goed en kwaad, hij een zelfbewuste eenheid werd van de mensheid, moreel verantwoordelijk voor al zijn daden en gedachten. Als dat zo is, zijn we vanaf dat ogenblik de scheppers geworden van ons eigen karakter en de makers van ons eigen lot en heeft die goddelijke wet van zaaien en oogsten ons in de gelegenheid gesteld precies die omstandigheden in het leven te roepen waarin we ons nu bevinden, van welke aard die ook zijn.

Het is echter te betreuren dat we in het westen zo zijn opgevoed dat we aan de werking van deze wet denken met vrees in het hart: 'als je niet goed leeft, zal God je straffen; als je kwaad doet, ga je niet naar de hemel'. We kunnen ons moeilijk een God voorstellen die ieder mens afzonderlijk in het oog houdt, gereed om toe te slaan als hij fouten maakt, of hem met speciale gunsten te belonen als hij zich goed gedraagt. De mens mag dan 'op ontzagwekkende en wonderbaarlijke wijze zijn gemaakt', maar dat betekent niet dat hij in vrees werd geschapen. De vloek van het dogmatische geloof dat we in zonde zijn geboren, heeft verstrekkende en rampzalige gevolgen gehad. De mens is inderdaad op wonderbaarlijke wijze gemaakt, en beschikt in zijn aard over kwaliteiten van het hoogste potentieel – kwaliteiten die zijn gebaseerd op een goddelijk vertrouwen en niet op een goddelijke vrees. De almachtige intelligentie, die zelfs het kleinste atoom van ons heelal doordringt, zou nooit hebben kunnen toestaan dat zijn essentie zich manifesteerde, zonder het volle vertrouwen dat elk van die atomen eens de gelijke zou worden van dat waaruit het voortkwam. Als we onze voorstelling van de godheid beperken tot een wezen dat aan de ene kant persoonlijk toezicht houdt op de hele evolutionaire ontwikkeling van ieder mens afzonderlijk en dat ons aan de andere kant tot wezens maakt die in 'zonde' zijn geboren, dan verlagen we het waarachtige doel van het leven.

In de allegorie van de gevallen engel ligt veel waarheid verborgen. Dit verhaal waarvan de orthodoxe interpretatie zo'n povere weergave is, komt bij talrijke volkeren in de oudheid voor. In de overleveringen van de hindoes wordt het gesymboliseerd in de neerdaling van de *mānasaputra's* of 'zonen van het denkvermogen' – goddelijke wezens die het vuur van de menselijke geest ontstaken, zoals in de Griekse mythologie Prometheus het 'vuur' van de goden aan de mensheid bracht. Zo betekende in de bijbel de verdrijving

van Adam en Eva uit het Paradijs de overgang van de mensheid van een kinderlijke fase in haar groei naar een toestand van bewuste individuele verantwoordelijkheid.

Als we inzien dat we allen in onze evolutiecyclus vanaf dat moment op onszelf staan, beginnen we beter te begrijpen wat deze leer van karma inhoudt. Het komt erop neer dat wij als nieuwelingen in het gebruik van onze vrije wil heel wat blunders hebben begaan. En telkens als we een fout maakten, ondervonden we de reactie ervan, waarbij wordt geprobeerd ons denken zo te richten dat we niet opnieuw in dezelfde fout zouden vervallen. Op het fysieke gebied leren we allemaal snel genoeg, maar het kost ons heel wat meer tijd om onze lessen te leren op het ethische en geestelijke vlak. Niettemin brengt de wet van harmonie in de natuur altijd herstel van evenwicht teweeg, soms op een nogal krachtdadige manier, maar juist op die wijze ontwikkelen we langzamerhand ons onderscheidingsvermogen.

Eenvoudig gezegd, we hebben in de loop van de eeuwen heel wat gevolgen opgehoopt van vroegere daden, zodat we nu met een aantal karmische verantwoordelijkheden worden geconfronteerd die uit een ver verleden stammen en waaruit het onsterfelijke element in ons een bepaald gedeelte voor dit leven heeft gekozen. Dit deel is niet te zwaar en niet te licht, want in de hele kosmos heerst volmaakte rechtvaardigheid.

Men spreekt soms van goed en slecht karma, prettig en onprettig karma. Voor mij bestaat er niet zoiets als goed of slecht karma, want de resultaten, de gevolgen van onze daden en gedachten, zijn voor ons niets anders dan kansen. Dat is de sleutel. Karma opgevat als kansen geeft ieder mens dezelfde mogelijkheden om te groeien. Ik kan dit nu niet direct als een zware last zien. Het enige wat we moeten doen is onze reacties aanpassen aan onze omstandigheden en deze in de juiste houding tegemoettreden. Maar als we zo dwaas zijn gevoelens van afkeer te koesteren tegen de zogenaamde

onprettige dingen in het leven, breiden we de gevolgen van de verkeerde oorzaken steeds verder uit, tot tenslotte het besef in ons ontwaakt dat we in feite alleen maar tegen onszelf in opstand zijn.

Het doet er niet toe hoeveel leed we in dit leven moeten ondergaan – ons karma zal nooit méér zijn dan we kunnen verwerken. Wijs mij iemand die een zware karmische last moet dragen, dan is dat iemand met een sterke ziel. Een mens die door een ware hel gaat, is een ziel die door de kracht van zijn innerlijke aspiratie het recht heeft verworven zijn wezen tot in de kern te toetsen.

Vraag – Als we wisten door welke vroegere daden onze tegenwoordige problemen zijn veroorzaakt, zouden we ze dan niet gemakkelijker kunnen begrijpen? Ik weet dat ik verantwoordelijk ben voor wat mij overkomt, de prettige zowel als de onprettige dingen. Maar hoe kan ik al dit karma op de juiste manier verwerken?

Commentaar – Als de natuur in diepste wezen harmonieus, goed en rechtvaardig is, zou ze volgens mij niet van ons verlangen verantwoordelijkheden te dragen zonder ons een sleutel of een leidraad te geven, en dit geldt in het bijzonder voor iemand die bewust naar het hogere streeft. De natuur geeft die sleutel inderdaad, al kost het ons veel moeite hem te vinden. Maar als we geloven dat er geen oorzaak kan bestaan zonder gevolg en geen gevolg zonder oorzaak, moeten we ook geloven dat niets bij toeval gebeurt. Dan is elke situatie waarin we komen te verkeren het resultaat van iets dat we in het verleden hebben gedacht of gedaan of waaraan we hebben deelgenomen, en dat ons de gevolgen bracht die in de omstandigheden waarin we ons nu bevinden, tot uitdrukking komen. Moeten we werkelijk precies de oorzaak weten? In bijzonderheden is dit niet mogelijk, maar wel kun-

nen en moeten we proberen erachter te komen van welke *aard* de ervaringen waren die de huidige toestand hebben teweeggebracht.

In dit stadium van onze groei beginnen diegenen die bewust proberen hun karakter te verbeteren en zelf richting te geven aan hun evolutie, het eerste zwakke schijnsel te bespeuren van waarachtige intuïtie. We zijn nog lang niet op het hoogtepunt van de huidige cyclus van onze mensheid, maar toch wordt nu reeds van ons verlangd dat we leren omgaan met de eerste tekenen van intuïtie in ons bewustzijn. Daarom zal iemand die begint na te denken over de leringen van karma en reïncarnatie vroeg of laat tot de ontdekking moeten komen, dat hij een duidelijke verantwoordelijkheid heeft om zijn eigen karma op verstandige wijze tegemoet te treden. Hij zal moeten leren *hoe* hij er tegenover moet staan, hoe hij moet luisteren naar zijn onsterfelijke zelf, zijn intuïtie, zo u wilt. Het is het onsterfelijke zelf, dat het drama van deze incarnatie heeft uitgekozen waarin hij de acteur is, en dit hogere element probeert hem door middel van de levensomstandigheden te helpen om aan de uitdagingen van iedere dag op de juiste wijze het hoofd te bieden.

Daarom beginnen we in onze strijd voor een beter begrip te beseffen dat we het vermogen kunnen ontwikkelen het zich ontvouwende karmische draaiboek van ons leven te lezen. Als we daarmee gaan werken, zullen we ontdekken dat we de situaties die zich voordoen, beter aanvoelen en op verstandiger wijze ermee overweg kunnen. We zouden het kunnen zien als een Boek – het Boek der optekeningen zoals de Koran het noemt – waarin ons individuele leven volledig staat vermeld. Elke dag in ons leven, die een bladzijde vormt van zogenaamd karmisch debet en credit, houdt voor ons aanwijzingen in, aansporingen en weerstanden, waarschuwingen van het geweten en zelfs influisteringen van de intuïtie, waarvan we gebruik moeten maken. Wanneer we

eenmaal, al is het in geringe mate, het dagelijkse draaiboek van onze ervaringen kunnen lezen, beseffen we nog iets anders, namelijk dat er een rechtstreeks verband bestaat tussen de kwaliteit van de reactie en de kwaliteit van de handeling die haar teweegbracht. Dit wordt niet in finesses voor ons uitgewerkt, maar als we ons ervan bewust blijven dat onze belangrijkste taak tenslotte de volledige ontplooiing is van de goddelijke waarden die in ons liggen besloten, zullen we ook gaan beseffen dat het proces van het omzetten van het lagere door het hogere zelf gepaard moet gaan met het aanhoudende streven om in alle omstandigheden onze houding te verbeteren.

Vraag – Als we proberen onze houding ten opzichte van ons eigen karma te verbeteren, moeten we dan niet ook rekening houden met het karma van degenen die ons omringen? Ik denk nu in het bijzonder aan familie- en nationaal karma.

Commentaar – Als we in de natuurlijke werking van deze wet geloven, weten we dat onze dagelijkse ontmoetingen met andere mensen door karma geschieden, en dat wij als gevolg van dit contact iets van hen ontvangen, of zij iets van ons. Geen van beide partijen hoeft zich van deze uitwisseling bewust te zijn. Het gaat even natuurlijk als de ademhaling, en het effect is misschien oneindig klein, maar alles tezamen draagt bij tot het karmische evenwicht, het karmische totaal van een bepaalde dag. Als onze innerlijke houding de beste is waartoe we in staat zijn, als we onze persoonlijke wil ondergeschikt maken en de geestelijke wil of de intuïtie zoveel mogelijk de vrije teugel laten, gaan we inzien wat de ander bijdroeg aan de mogelijkheden tot groei die op elk ogenblik binnen ons bereik liggen.

Vraag – Maar is het niet arrogant aan te nemen dat we bewust

enige invloed kunnen uitoefenen op het karma van volkeren? We doen toch al heel wat als we met ons eigen persoonlijk leven verstandig omspringen?

Commentaar – De meesten van ons kunnen niet rechtstreeks het nationale of wereldkarma beïnvloeden. Maar we zijn een deel van de mensheid, en naarmate we ons karakter sterker maken, zal ons volk en de wereld in het algemeen daarvan profiteren. De voornaamste sleutel is plicht: we volbrengen onze levenstaak het best als we die plichten vervullen die vlak voor ons liggen. Mocht het gebeuren dat u of ik op natuurlijke karmische wijze deel zou gaan uitmaken van de regering of het parlement, dan zouden we in de gelegenheid komen op krachtiger wijze en meer direct het land waartoe we behoren van dienst te zijn. Waar het in de allereerste plaats om gaat is waar we nu in het leven staan en wat we ermee doen, want de kwaliteit van onze gedachten en daden bepaalt onze invloed in de toekomst.

Ziet u niet welke grootse mogelijkheden we hebben? Door creatief te reageren en met de wil om fouten uit het verleden te herstellen, zullen we onvermijdelijk de kwaliteit van ons streven op het bewustzijn van onze medemensen overdragen, waardoor we aan hen nieuwe moed geven. Zonder vrees, maar vol vertrouwen kunnen we van nu af aan de toekomst tegemoetgaan, terwijl we weten dat onze goede gedachten en juiste handelingen eens hun dienovereenkomstige gevolgen zullen teweegbrengen. Dit maakt elk moment tot een kans – een uitdaging om de ons door het lot opgelegde verantwoordelijkheden te vervullen, niet alleen tegenover onszelf, maar jegens de hele mensheid.

Het Onze Vader

Vraag – Als we krijgen wat we verdienen en voor onze daden worden beloofd of gestraft, wat kunnen we dan nog van het gebed verwachten?

Commentaar – Dit is een belangrijk onderwerp waar heel wat aan vastzit. Maar voor we over het gebed kunnen gaan spreken, is het raadzaam ons bewustzijn te bevrijden van de gedachte aan een antropomorfe persoonlijke God, die in de ruimte troont en die naar eigen goeddunken of overeenkomstig onze wensen over goed en kwaad beschikt. Deze opvatting is volgens mij onjuist; ze ontkent het bestaan van rechtvaardigheid en ondermijnt het vertrouwen – het vertrouwen in de uiteindelijke harmonie van de universele wet. De praktische betekenis van het gebed, zoals meester Jezus zich dat voorstelde, ligt feitelijk besloten in zijn bede in Gethsemane: ‘Niet mijn wil, maar de uwe geschiede’ – niet mijn persoonlijke wens, maar de wil van het goddelijke. Met andere woorden, laat de wet van de rechtvaardigheid haar tot harmonie en evenwicht leidende functie verrichten, opdat de oorzaken die vroeger in beweging werden gezet in ons leven kunnen uitwerken.

Vraag – Als we onze persoonlijke wil inschakelen om nu

extra hulp te ontvangen en die ook krijgen, zelfs als we weten dat we die niet werkelijk verdienen, overschrijden we dan niet ons krediet en moeten we dit later niet met gelijke munt terugbetalen?

Commentaar – Al kan een vurig gebed, dat door onze persoonlijke wil wordt beheerst, tijdelijk de gevolgen van bepaalde oorzaken afwenden – en alleen in die zin kunnen we zeggen dat ons ‘krediet is overschreden’ – toch kunnen we erop rekenen dat de strikte gevolgen van alle oorzaken ons *na verloop van tijd* zullen achterhalen, en vaak met samengestelde interest. We moeten niet denken dat, hoe intens en lang we ook bidden, we de grote wet van het evenwicht buiten werking kunnen stellen. Er bestaat geen ‘vergeving van zonde’ in de betekenis die men daaraan gewoonlijk hecht. Gebed noch ‘vergeving’ kunnen het onverbiddelijke karakter van het universele proces van de natuur veranderen, en altijd zullen oorzaken gevolgen teweegbrengen, hoeveel tijd er ook intussen is verlopen.

Vraag – Waarschijnlijk bidt ieder mens op zijn eigen manier, en we weten natuurlijk dat ook Jezus dit deed – het Onze Vader wordt in ieder geval aan hem toegeschreven. Nu zijn er in dit gebed gedeelten die niet met elkaar schijnen te kloppen, maar toch heb ik horen zeggen dat men de hele filosofie van het leven erin kan vinden.

Commentaar – Het Onze Vader bevat inderdaad een volledige filosofie die aangeeft hoe we moeten leven. Maar in het algemeen zijn we in het gebed wel heel ver afgedwaald van de aanwijzingen van meester Jezus en ook van alle andere grote wereldleraren. Het gebed komt in onze tijd in allerlei vormen voor die bijna alle zelfzuchtig zijn te noemen: in het gunstigste geval zijn ze gericht op de eigen behoeften in

plaats van op die van anderen; in het ongunstigste zijn ze niets meer of minder dan het uitbuiten van ons goddelijke erfdeel. Ik doel hier op die vormen van gebed die steeds populairder worden en die ons zogenaamde ‘macht, rijkdom en intellectuele kracht’ kunnen geven, als we ons concentreren op wat *wij* verlangen. Dit soort gebed is door en door zelfzuchtig en als zodanig uiterst gevaarlijk voor de geestelijke groei van degene die zich ermee inlaat.

Wanneer het Onze Vader goed wordt begrepen, is er geen spoor van zelfzucht in te vinden. En toch, wie van ons begrijpt werkelijk wat de meester heeft bedoeld? We leren het gebed in onze jeugd; als volwassenen horen we het in allerlei toonaarden van vroomheid uitspreken, terwijl het door koren over de hele wereld als hymne wordt gezongen. Maar welke invloed heeft het op ons denken in het dagelijks leven gehad?

Vraag – Ik denk dat onze gedachten over het bidden in de loop van de tijd bij ons allemaal nogal wat veranderingen hebben ondergaan. We hebben allemaal in de kerk en op de zondagsschool de gebruikelijke vormen van het gebed geleerd, maar mij kwamen die nooit erg praktisch voor. Evenmin scheen ermee bereikt te worden wat het gebed toch tot stand zou moeten brengen, omdat er meestal werd gebeden met de bedoeling dat er voor mijzelf iets werd gedaan. Om de een of andere reden had ik het gevoel dat ik niet het recht had ooit iets voor mezelf te vragen, omdat ik vergeleken met anderen al zoveel had. Veeleer was ik geneigd te danken voor wat ik bezat en niet om meer te vragen, om op die manier, bij wijze van spreken, de kosten te betalen van mijn verblijf hier. Ik heb nooit begrepen waarom iemand rechtstreeks tot een of ander wezen of tot een godheid zou bidden om een bepaald aards doel te bereiken. Wel heb ik altijd het gevoel gehad dat, zoals de natuur op het gebied van

de fysica alles regelt overeenkomstig wetten, dit ook in geestelijke zaken het geval moet zijn: naargelang we geven zullen we ontvangen. Maar welk voordeel hebben we dan van het bidden?

Vraag – Ook ik heb nooit het gevoel gehad, dat ik het recht had iets te vragen. Bidden heeft voor mij altijd alleen maar *vragen* betekend; en omdat er voor mij niet een persoonlijke God bestond die ik kon erkennen of een antropomorf wezen waaraan ik gunsten kon vragen, was er evenmin iemand die ik speciaal kon bedanken.

Commentaar – Ik begrijp precies wat u bedoelt. Er is een hemelsbreed verschil tussen de opvatting van een God die zich ergens ver weg in de ruimte buiten de mens bevindt, en die rechtstreeks verantwoordelijk zou zijn voor alles wat er is gebeurd nadat hij ons heeft geschapen, en het denkbeeld van een goddelijke intelligentie in het hart van alles wat zich in het universum bevindt, zowel in elk atoom, in elke zon en in ieder van ons. Als we deze laatste opvatting huldigen, zullen we als we gaan bidden, het Onze Vader niet langer beschouwen als een middel om onze wensen in vervulling te zien gaan, maar veeleer als een uiting in woorden van de hoogste aspiratie die een mens kan voelen.

Onze Vader, die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd. Hier wendt de meester zich tot de Vader in hem, die in ons niet volledig is geïncarneerd omdat wij nog niet het punt hebben bereikt waarop we één zijn geworden met hem. Als we denken aan de verdeling van de mens in lichaam, ziel en geest, zoals Paulus die maakte, kunnen we de Vader in ieder van ons zien als een aspect van die goddelijke intelligentie, waaraan wij, overeenkomstig onze hoogste verantwoordelijkheid, gelijk behoren te worden. Dit vergt een eeuwigheid van tijd,

maar de mens is potentieel daartoe in staat door die goddelijke vonk die zich in ieder levend organisme manifesteert.

Uw Koninkrijk kome. Hier spreken we de hoop uit dat het koninkrijk van de Vader, dat in de Hemel of de geestelijke sferen en ook in onszelf is, werkelijkheid wordt. Dat wil zeggen, dat we erom bidden of ernaar streven hier op aarde dat goddelijke aspect van onze natuur tot werkzaamheid te brengen, zonder welk aspect wij niet zouden bestaan.

Uw wil geschiede, gelijk in de hemel also ook op de aarde. Laat de werken van de goddelijke intelligentie doordringen in alle aangelegenheden van het leven op deze aarde, zoals ze zich ook hebben geopenbaard in de hemel – de hemel die het relatief ideale en tegelijk latente vermogen vertegenwoordigt dat we eens tot ontwikkeling zullen brengen.

Geef ons heden ons dagelijks brood. Let wel, *heden*, ons *dagelijks* brood. Er wordt ons niet voorgeschreven aan alle toekomstige behoeften te denken; ook betekent ‘ons dagelijks brood’ niet alleen de fysieke behoeften, hoe belangrijk die ook zijn. Geef ons wat we *heden* nodig hebben aan kracht, visie en wijsheid; niet alleen voor onszelf maar ook voor ons gezin, onze burens, onze stad, misschien ons volk en de hele mensheid. Die behoeften beslaan een gebied dat zich kan uitstrekken van de meest alledaagse tot de edelste karaktereigenschappen die we bezig zijn te ontwikkelen en aldus dienstbaar te maken aan de Vader in ons.

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren. Dit is een van de meest praktische maar ook slechtst begrepen regels van esoterische training. Dit gebed vraagt niet aan de Vader ons onze fouten te vergeven in die zin dat we worden ontheven van de verantwoordelijkheid om ze te

herstellen. We moeten ook niet om vergeving bidden of om karaktereigenschappen vragen waarvan we zelf in onze betrekkingen met anderen geen blijk hebben gegeven. Evenals wij onze medemensen hun fouten niet verwijten, vragen we de Vader in ons, die meer mededogen heeft dan wij, ons de vergissingen niet aan te rekenen die we maken in onze worsteling om te groeien. De aloude wet van evenwicht en harmonie, de wet van karma, is hier aan het werk. *Wat u zaait, zult u oogsten* – actie gevolgd door haar bijbehorende reactie blijft tot in eeuwigheid van kracht. Zoals karma één kant van de universele wet vormt, zo vormt mededogen of barmhartigheid de andere zijde van dezelfde wet. Maar we moeten alle wrok en wrevel om onrecht dat *ons* is aangedaan, uit ons hart bannen, vóór we tot de Vader in ons ‘om genade bidden’ voor het onrecht dat we dagelijks ons ware Zelf aandoen.

En leid ons niet in verzoeking maar verlos ons van de boze. Letterlijk opgevat is dit een ongewoon verzoek. Als dit gebed wordt gericht tot God, die de vader van al het goede heet te zijn, wat een belediging hem te vragen ons niet in verzoeking te brengen! Of is er misschien een meer inspirerende interpretatie? ‘O Vader in ons, leid ons niet *weg* van onze beproevingen en moeilijkheden, opdat we door ze eerlijk onder ogen te zien het kwaad leren kennen zoals het is, en zijn macht kunnen breken.’

Vraag – Dat klinkt heel wat beter. Ik heb nooit kunnen begrijpen waarom we de Vader zouden moeten smeken ons niet op het verkeerde pad te brengen, en ik heb me altijd afgevraagd waarom dit in een gebed hoort dat van een Heiland afkomstig zou zijn.

Commentaar – U bent niet de enige die zich daarover het

hoofd heeft gebroken. Ieder denkend mens heeft waarschijnlijk een of andere interpretatie proberen te vinden, die zijn aangeboren morele besef kan bevredigen. Enkele jaren geleden heeft een episcopaals geestelijke er zelfs op aangedrongen het Onze Vader te herzien. Hij stelde voor de woorden zo te veranderen: 'En laat ons niet vallen wanneer we in verzoeking worden gebracht', omdat zoals hij verklaarde, 'geen enkele christen mag verwachten dat hij voor verleidingen bespaard blijft', en daarom in het gebed moet worden gevraagd om 'kracht om verleiding te weerstaan'.

Ongetwijfeld stimuleert die houding ons meer om ons als mens moedig te gedragen dan de slappe smeekbede om voor iedere verlokking bespaard te blijven. Wie is tenslotte sterker, barmhartiger en verstandiger: de mens die tegen alle verzoeken van het leven is beschermd of hij die door verleidingen geplaagd, heeft geleerd wat ze waard zijn en zich daaraan heeft ontworsteld? Zonder twijfel de laatste, want op deze mens kunnen we rekenen; hij heeft het innerlijke weefsel van zijn ziel versterkt.

Want Uwer is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, in der eeuwigheid. Ik heb begrepen dat sommige autoriteiten denken dat deze woorden later zijn toegevoegd. Hoe het ook zij, we kunnen ze op deze wijze uitleggen: de goddelijke intelligentie is het werkelijke koninkrijk en de enige werkelijke macht, en wanneer haar werken zich op aarde openbaren in het leven van ieder van ons, wordt ze inderdaad als een heerlijkheid gezien, tot in alle eeuwigheid.

Welke betekenis krijgt tenslotte het Onze Vader in verband met karma? We zien dat de onaantastbare natuurwet van oorzaak en gevolg maar één doel beoogt: het herstel van evenwicht en harmonie. De mens heeft dan ook de verantwoordelijkheid bewust datzelfde doel na te streven. Als we dat doen, zullen we ontdekken dat het gebed de vervulling

van onze plicht wordt in het licht van onze dagelijkse verantwoordelijkheid tegenover onze beschermengel, die over ieder aspect van ons leven waakt. Naarmate we met die goddelijke inspirator samenwerken, zullen we niet onze persoonlijke wil, maar de geestelijke wil van de Vader in ons tot uitdrukking brengen.

Na de dood – nieuw leven

Vraag – In onze gesprekken is het begrip wedergeboorte aan de orde gekomen. In het begin vond ik het nogal fantastisch dat ik na mijn dood weer zou terugkeren. Maar hoe meer ik erover nadenk en met mijn verstand allerlei argumenten er tegen heb overwogen, des te meer krijg ik het gevoel dat er toch iets in zit. Wanneer en hoe is de reïncarnatiegedachte in de wereld gekomen?

Commentaar – Ik kan u evenmin vertellen wanneer de reïncarnatiegedachte ontstond als wanneer de zon, de maan en de sterren hun regelmatige en harmonieuze loop begonnen. Het enige dat ik kan zeggen is dat het beginsel van eb en vloed één van de ‘eeuwige wegen’ van de natuur schijnt te zijn, want de wet van de cyclische vooruitgang is zo oud als de wereld zelf. Ze was al in werking toen het zonnestelsel ontstond; en nog verder teruggaande in ruimte en tijd, kunnen we zeggen dat die gewoonte reeds bestond toen ons eigen heelal met zijn ontelbare melkweg- en zonnestelsels voor het eerst uit de duisternis van de Ruimte te voorschijn kwam. Hier op aarde komt ze op velerlei manieren tot uitdrukking: dag en nacht, licht en duisternis, activiteit en rust – het zijn allemaal verschillende en individuele uitingen van de eb en vloed van het leven dat zich ontwikkelt. Alles in de

natuur is dus onderworpen aan deze ene wet van vernieuwing van vorm, van geboorte en dood, dood en geboorte, opdat de inwonende geest telkens weer over een nieuw voertuig kan beschikken. Reïncarnatie heeft betrekking op de wedergeboorte van de ziel hier op aarde – een specifieke toepassing van de algemene wet van vernieuwing of wederbelichaming.

Vraag – Maar voor zovelen van ons is het begrip reïncarnatie nieuw. Ik herinner me natuurlijk uit mijn studietijd dat Shelley, Wordsworth en Tennyson en ook Goethe over andere werelden spraken waaruit ze waren gekomen, en dat ze ‘hier al eerder waren geweest’. Ik beschouwde dit als louter dichterlijke fantasie. Ik bewonderde de schoonheid van hun scheppingen, maar het kwam nooit in me op dat ze het misschien letterlijk bedoelden. Nu ik wat ouder word, ben ik daar niet meer zo zeker van. Was dit geloof ook in vroegere tijden bekend?

Commentaar – Dat was het zeker; als we geschriften uit het oosten bestuderen, uit Klein-Azië, Griekenland en Perzië, vinden we inderdaad duidelijke aanwijzingen voor het geloof in een of andere vorm van wedergeboorte.

De heilige traditie stelt dat u en ik in essentie goddelijk zijn, potentiële goden, die onafgebroken bezig zijn te proberen onze weg te vinden; in dit proces zijn wij, of we ons daarvan bewust zijn of niet, als mensen gedurende ontelbare eeuwen telkens weer op deze aarde verschenen en verdwenen, omdat de natuur tot gewoonte heeft zich spiraalsgewijze te ontwikkelen – actie gevolgd door reactie, oorzaak door gevolg. Daarom was het begrip wedergeboorte altijd verbonden met rechtvaardigheid: wat een mens nu zaait zal hij later moeten oogsten als de ronde van de cyclus van oorzaak en gevolg zich heeft voltrokken, hetzij in dit leven of in

een toekomstig bestaan. Ik moet u echter ervoor waarschuwen dat er heel wat verkeerde ideeën over reïncarnatie bestaan.

Sommige oosterse opvattingen bijvoorbeeld willen ons laten geloven dat als we een slecht leven leiden, we als een dier kunnen terugkeren. Maar dat komt omdat hun leerstellingen in bepaalde opzichten even dogmatisch zijn geworden als de onze. Ik geloof niet dat de *oorspronkelijke* leer van de hindoes en boeddhisten de gedachte inhield van de transmigratie van de ziel in dierlijke lichamen na de dood, al vindt men in hun teksten passages die dat denkbeeld schijnen te ondersteunen. Maar daarin wordt slechts gedoeld op de tijdelijke transmigratie van bepaalde lagere elementen van ‘de mens die was’ in lichamen van de lagere natuurrijken. Dit heeft, zoals al werd gezegd, niets te maken met de reïncarnerende *ziel*.

Vraag – Bedoelt u dat het niet mogelijk is om als dier terug te keren, zelfs niet bij vergissing?

Commentaar – Beslist niet, want als de menselijke ziel een stap terug zou doen door gebruik te maken van een lichaam lager dan het menselijke, zou dat volkomen in strijd zijn met de op vooruitgang gerichte processen van de natuur. Dit is *niet* de reïncarnatie of wederbelichaming zoals de wijzen van alle landen en tijden die hebben onderwezen, maar een gedegeneerd geloof dat onjuist is en volkomen in strijd met de feiten.

De ware en oorspronkelijke leer van wedergeboorte of reïncarnatie legt nadruk op dit ene punt: ‘Eens een mens, altijd een mens’ – tot we een hoger stadium bereiken. Denk eens een ogenblik aan de enorme onrechtvaardigheid tegenover de ziel van de mens als deze door een of ander duister magisch ingrijpen zou worden gedwongen in het lichaam

van een dier te incarneren, dat voor de goddelijk-menselijke eigenschappen geen mogelijkheid biedt om zich tot uitdrukking te brengen. Stelt u zich eens voor dat u met uw graad van zelfbewustzijn en intelligentie een schitterende zonsondergang zou gadeslaan door de ogen van uw hond, wat een martelende en pijnlijk beklemmende ervaring moet dat zijn.

Nee! Wanneer we ons eenmaal met behulp van onze goddelijke vonk het stadium van *menselijke* expressie hebben verworven, gaan we niet meer terug; tenzij – en dit is de enige uitzondering – de ziel door gedurende een lange reeks van levens moedwillig te zondigen opzettelijk de schakel met de Vader in haar verbreekt. Dan wordt ze door deze zelfverkozen teruggang inderdaad een ‘verloren’ ziel – omdat ze het recht heeft verspeeld deel te hebben aan de vooruit gerichte evolutiestroom. Gelukkig komt zo’n ‘breuk’ met het goddelijke zelden voor; als ze toch plaatsvindt, zullen de individuele atomaire elementen, die voorheen door de ‘verloren’ ziel werden beheerst, een uitingsmogelijkheid kunnen vinden in levensvormen lager dan de menselijke, in dierlijke en zelfs plantaardige voertuigen, omdat ze doortrokken waren van submenselijke neigingen. *Maar dit is niet de bestemming van de omhoogstrevende menselijke ziel* die, verbonden met haar goddelijke bron, in iedere nieuwe wedergeboorte op aarde haar begrip en bewustzijn tracht uit te breiden.

Vraag – Dat geeft veel te denken. Maar waarom wordt ons in de kerk niets over reïncarnatie geleerd?

Commentaar – Dat is een heel verhaal, en ik zal niet proberen de redenen aan te geven waarom de eerste kerkvaders uit de tekst van de christelijke geschriften bepaalde leringen schrapten, die niet alleen met het begrip wedergeboorte verband hielden, maar ook met andere zaken betreffende de

relatie van de ziel tot het hele zonnestelsel. Deze ideeën zouden een veel ruimere en meer universele filosofie hebben verschaft dan men nu in de geloofsbelijdenis aantreft. In feite werd de leer dat de ziel haar ervaringen op aarde moet herhalen officieel in de ban gedaan tijdens een van de eerste kerkelijke concilies. Met andere woorden, ze werd formeel verwijderd uit het *voorgeschreven* geloof van de christelijke kerk – een gebeurtenis die een van de stadia kenmerkte in het proces van verstarring en dus van verval van het ware christendom. Want toen eenmaal de boodschap van meester Jezus voor de volkeren van die tijd niet langer *een vitaal en steeds dieper zoeken naar waarheid* betekende, maar een nauw omschreven en georganiseerd geloof was geworden, werd de leer van de Kerk, en niet zijn eigen innerlijke raadgever, de leidsman van de mens. Toch kan men zelfs in de Schrift zoals die nu is, verwijzingen vinden naar wedergeboorte. Men moet er moeite voor doen, want het zijn eerder toespelingen dan rechtstreekse uitspraken; niettemin duiden ze op het toen gangbare geloof in wedergeboorte onder de volkeren van Klein-Azië.

Vraag – Waar vinden we in de bijbel zulke toespelingen?

Commentaar – De eerste die mij te binnen schiet, staat meen ik in *Mattheus*, waar Jezus aan zijn discipelen de vraag stelt: ‘Wie zeggen de mensen dat de Zoon des mensen is?’ En zij antwoordden: ‘Sommigen zeggen Johannes de Doper; anderen Elia en weer anderen Jeremia of een van de profeten’. Waarom zou Jezus aan zijn discipelen een dergelijke vraag hebben voorgelegd, als het begrip wedergeboorte niet algemeen werd aanvaard? Hij vroeg niet of men dacht dat hij al eerder had geleefd, maar nam dit als vanzelfsprekend aan en vroeg eenvoudig *wie* hij volgens hen geweest zou kunnen zijn.

En dan het verhaal van de blinde in het *Evangelie van Johannes*. We kennen het allemaal. Jezus liep langs een man die *vanaf zijn geboorte* blind was, en zijn discipelen vroegen hem: ‘Meester, wie heeft er gezondigd, deze of zijn ouders dat hij blind is geboren?’ En herinnert u zich het antwoord van Jezus? – ‘Noch deze heeft gezondigd noch zijn ouders: maar dat de werken Gods in hem zouden worden geopenbaard.’ Let wel, Jezus weidde niet uit over de vraag of de man al dan niet eerder had geleefd – de vraag zoals die door de discipelen werd gesteld gaat daar als vanzelfsprekend vanuit, want zondigen in dit leven kon nooit de oorzaak zijn van een blindheid die hij al vanaf zijn geboorte had. Waar het hier op aankomt is, dat Jezus het hele idee van actie en reactie, oorzaak en gevolg, verheft uit een louter ‘oog om oog’ sfeer tot een ruimere en meer meedogende zienswijze, waarin karma niet bestraffend is, niet noodzakelijk een vergeldende ervaring, maar altijd *een gelegenheid voor de ziel om te groeien*. Hij wees er dus op dat de blindheid niet een straf was, maar een ervaring waardoor de ‘werken Gods (van de innerlijke god van de mens) zich konden openbaren’, en de Wet of de verwezenlijking van de inherente bestemming van de blinde zich kon voltrekken.

Vraag – We zijn natuurlijk allen vertrouwd met de uitspraak van Paulus ‘God laat zich niet bespotten’, en dat we eens zullen oogsten wat we zaaien. Maar hoe kunnen we de verschrikkelijke onrechtvaardigheden in het leven rijmen met een God die alles liefheeft?

Commentaar – Dat is het nu juist. We kunnen die twee niet met elkaar rijmen als we het bestaan van de ziel beperken tot een korte periode van ongeveer zeventig jaar – want hoe zouden we dan de gevolgen kunnen oogsten van wat we hebben gezaaid? Nee, het denkbeeld van wedergeboorte is

in wezen een van hoop, omdat het in de loop van de tijd de onfeilbare zekerheid van rechtvaardigheid biedt.

Vraag – Ik wil graag een vraag stellen die me altijd heeft dwarsgezet. Verliezen we onze persoonlijkheid als we sterven? Zal ik mezelf bijvoorbeeld herkennen als ik terugkom?

Commentaar – U heeft er geen moeite mee gehad uw individualiteit deze keer te herkennen, is het wel? Nee, u accepteert uzelf zoals u bent, met al uw sterke en al uw zwakke eigenschappen – ze zijn u even vertrouwd als de lucht die u inademt, omdat u door de eeuwen heen met uzelf bent opgegroeid. Toch is de persoonlijkheid niet uw ware zelf, maar slechts een masker dat u draagt, en dat masker is ontelbare malen veranderd terwijl u in het lange drama van het bestaan uw verschillende rollen heeft gespeeld. Wanneer we sterven, verliezen we dus alles wat verband houdt met het bijzondere masker dat we net hebben gedragen; met andere woorden, we verliezen ons fysieke brein en het lichaam dat we hebben gebruikt als mw. Jansen of dhr. Pietersen. Het reïncarnerende element echter dat van mw. Jansen of dhr. Pietersen in een bepaald leven gebruik heeft gemaakt, keert telkens weer terug en neemt iedere keer een nieuwe persoonlijkheid aan, een nieuw brein en fysiek lichaam, met nieuwe levenskracht, door karma precies geschikt gemaakt om daarin te groeien en de lessen van het nieuwe leven te leren. Waarom, denkt u, werd ons gezegd: ‘Gij zijt de tempel van de levende god’ – een *levende* god, die in en door onze persoonlijkheid werkt?

Vraag – Wat is het dan precies dat reïncarneert? Is het de goddelijke vonk of de levende god?

Commentaar – De goddelijke vonk zelf reïncarneert niet,

evenmin als de zon zijn verplichte baan verlaat. Maar zo goed als de warmte en het licht van de zon alle lagen van de atmosfeer tussen de zon en de aarde doordringen, is dat ook met de mens het geval. De vonk van de godheid blijft transcendent in haar eigen goddelijke baan, maar haar licht of vitale essentie doordringt ons hele wezen en concentreert haar kracht via de geestelijke ziel, om zodoende het hoogste mentale of werkelijk menselijke deel, ons hogere zelf, te verlichten. Het is dus dit blijvende onsterfelijke element in ons dat zich van leven tot leven handhaaft en bij iedere geboorte op aarde in een nieuwe persoonlijkheid reïncarneert. Maar het goddelijke per se heeft tussenstadia of ‘transformatoren’ nodig om zijn hogere kracht om te zetten, en reïncarneert daarom niet rechtstreeks. Evenwel, het reïncarnerende element kan net zo min los van zijn goddelijke bron bestaan of functioneren als een zonnestraal van de zonne-oorsprong waaruit hij voortkomt, om niet alleen aan de aarde en al haar schepselen maar aan het hele gebied van het zonnestelsel vorm en leven te geven.

Vraag – Voor de meesten van ons ligt de gedachte nader te komen tot de Vader in ons nog heel ver weg. Als we werkelijk oogsten wat we zaaien, en ik denk dat dit het geval is, moeten we al een heel lange tijd gezaaid en geoogst hebben. Dit op zichzelf lijkt een last die we nauwelijks kunnen dragen – gedurende duizenden eeuwen hebben we eenzaam moeten worstelen, terwijl we talloze fouten maakten en veld na veld met ‘onkruid’ bezaaiden zonder de kracht en de kennis om ons de weg te wijzen.

Commentaar – Maar we zijn niet alleen geweest en zijn dit ook nu niet. Toen de goddelijke vonk in ieder van ons ons uit de Hof van Eden wegvoerde en als het ware zei: je hebt een lange weg afgelegd tot dit punt, nu kan je het recht verwer-

ven zelf je lot in handen te nemen – werden we door dit goddelijke niet verlaten. Het trok zich diep in onze ziel terug en is daar nog steeds. Elke dag van ons leven zegt het ons, als we maar willen luisteren: je bent mijn verloren zoon. Zoek je weg door alle pijn en lijden en vreugde die je jezelf bereidt. Maar vergeet niet dat je van nu af aan met je eigen vrije wil de cyclische levensreis moet volbrengen. Als je tenslotte je weg tot mij terugvindt, zal je gesterkt en verrijkt zijn – zal je inderdaad een god zijn aan mij gelijk.

Die goddelijke vonk heeft ons nooit in de steek gelaten en zal dat ook nooit doen; want van nature straalt ze haar invloed uit, totdat we niet alleen haar aanwezigheid gaan beseffen, maar het besluit nemen voortaan met haar samen te werken en aan haar gelijk te worden.

Nee, we zijn nooit alleen geweest en we dragen ook niet de hele last van onze vroegere dwalingen in één leven; en hebben we in onze duizenden levens niet ook schone bloemen gezaaid in de tuin van onze ziel, en niet alleen maar onkruid? We hoeven nooit het gevoel te hebben dat we aan de druk van onszelf niet het hoofd kunnen bieden: ‘God meet de last naar de schouders’ – wat niet wil zeggen dat de goddelijke intelligentie ieder van ons met een duimstok meet, en ons voor vandaag, morgen en overmorgen een bepaalde last oplegt en niet meer. Dat hoeft ze ook niet, omdat ze in ieder van ons wordt vertegenwoordigd door een vonk van die allesomvattende godheid die ons eigen onsterfelijke zelf is, met wie we uiteindelijk ten volle vertrouwd zullen worden. Daarom is het in feite onze Vader die als onze beschermer optreedt, en die ons slechts dat deel van ons karma laat afhandelen dat we in verband met onze kracht en onvolwassenheid kunnen verwerken.

We kunnen moed putten uit de wetenschap dat, wanneer onze moeilijkheden groter schijnen dan we kunnen dragen, zich in ons die beschermer bevindt die ons verzekert van de

kracht en de wijsheid om er het hoofd aan te bieden. Juist het feit dat we nu op aarde leven is een bewijs, een schitterend bewijs, dat we het contact met onze innerlijke god niet hebben verloren – anders zouden we hier nu niet als lerende en strevende menselijke zielen zijn.

Erfelijkheid en milieu

Vraag – Als ik het goed begrijp, vormen erfelijkheid en milieu de twee voornaamste factoren in de evolutietheorie. Maar als reïncarnatie op waarheid berust, hoe past erfelijkheid daar dan in? Het is bekend dat men bepaalde wetten heeft ontdekt die bewijzen dat er fysieke erfelijkheid bestaat, en dat ook het milieu in de ontwikkeling van de mens een belangrijke rol speelt. Aan de andere kant worden genieën soms in ongeletterde families geboren, zodat het schijnt dat de regels niet langer gelden als we het fysieke gebied verlaten. Als we de ziel van een mens onderzoeken, kunnen we dan zeggen dat hij van zijn ouders zijn mentale en emotionele of geestelijke eigenschappen erft?

Commentaar – Vergeet ook de andere factor in de evolutie niet, die we beslist niet buiten beschouwing mogen laten: de gevolgen van gedachten en handelingen die we in vorige levens hebben gezaaid. We komen in het leven met een grote hoeveelheid onverwerkt karma, dat eens ergens op deze aarde een uitingsmogelijkheid moet vinden – in een omgeving waar die vroegere karakterzaden kunnen ontkiemen.

Vraag – Het is bewezen dat de wet van oorzaak en gevolg de fysieke erfelijkheid beheerst; als bijvoorbeeld een zwart en

een wit konijn paren, dan kunnen de geleerden precies vertellen wat de genen en chromosomen in de volgende tien generaties zullen doen. En nu probeert men op basis van de genen en chromosomen te bewijzen dat men ook de psychische en mentale eigenschappen van de ouders erft, kortom alle vermogens die we bezitten. Maar ongetwijfeld is dit laatste punt aan ernstige twijfel onderhevig.

Commentaar – De natuur volgt gewoonlijk één algemene regel: ‘Zo beneden, zo boven; zo boven, zo beneden’, zoals het Hermetische axioma luidt. Ook al weten we niet hoe de regels op de hogere gebieden van onze constitutie werken, dit betekent nog niet dat die regels *principieel* een verandering ondergaan. De toepassing ervan op het fysieke gebied kan iets anders betekenen dan op het mentale vlak.

Laten we even in de tijd teruggaan en de erfelijkheid beschouwen vanuit het standpunt van meer dan één leven. Bij een bepaald echtpaar wordt ‘A’ geboren. Lichamelijk zal hij bepaalde trekken vertonen die zijn vader en moeder bezitten, of die in de familie aanwezig zijn. Maar waarom is ‘A’ in dat gezin geboren en niet in een ander? Is dat alleen toeval? Nee. ‘A’ is bij die vader en moeder geboren op dat bepaalde moment en die plaats en in die speciale daar aanwezige omstandigheden die volkomen passen bij het karma van het reïncarnerende element dat geboren wil worden. Volgens mij zou er onmogelijk een kind kunnen worden geboren als er niet een sterke magnetische aantrekking zou bestaan – hetzij van liefde of haat – die de ziel dwingt naar die ouders te komen.

Men zou dus kunnen zeggen dat ‘A’ uit zijn eigen verleden precies die eigenschappen erft die zijn ouders door middel van fysieke factoren, genen, chromosomen, enz., schijnen te verschaffen. Maar dit zegt ons nog niet *waarom*, tenzij we inzien welke rol het reïncarnerende element speelt

in het geboren worden via de vader en de moeder.

De regels zijn over de hele linie gelijk, van het fysieke naar omhoog, of vice versa – ze veranderen alleen schijnbaar, omdat de wetenschap haar waarnemingen op het fysieke gebied wèl kan ordenen en daaruit bepaalde conclusies kan trekken, maar de subtielere aspecten van de geest en de ziel niet kan catalogiseren.

Vraag – Bedoelt u dat we, hoewel we de vader en moeder uitzoeken die ons kunnen geven wat met onze eigen karaktertrekken overeenstemt, in werkelijkheid onszelf erven?

Commentaar – Ja, dat is precies wat ik geloof: ieder mens erft zichzelf uit zijn eigen verleden. Daarom ‘kiezen’ we, bewust of niet, onze ouders door de overeenkomst in karaktertrekken, of omdat deze lijnrecht tegenover de onze staan. Zowel liefde als haat zijn magnetisch in hun aantrekkingsvermogen, en daarom worden kinderen soms geboren bij ouders waar een sterke afkeer of vijandigheid bestaat tussen het kind en een of beide ouders.

Vraag – Begrijp ik goed dat onze ziel is wat we in het verleden van onszelf hebben gemaakt?

Commentaar – Een *deel* van wat we in het verleden van onszelf hebben gemaakt.

Vraag – Ja. Kunnen we dan zeggen dat als we sterven onze ziel een soort rusttoestand ingaat, zich in zichzelf terugtrekt ongeveer zoals een plant in het zaad? Ik probeer verband te leggen tussen de ziel of ons mentale deel, en het fysieke lichaam dat als een zaad in het leven begint en zijn genen en chromosomen bezit.

Commentaar – Dat begrijp ik, en daar heeft u helemaal gelijk

in. Het doet me denken aan het verhaal uit de *Upanishads* waarin een oude wijze tot zijn leerling spreekt over de inwonende geest. Hij vraagt hem een vrucht te halen van een grote vijgenboom. 'Breek haar doormidden en zeg me wat je ziet.' 'Alleen deze heel kleine zaadjes', antwoordt de jongen. 'Open nu een van die zaden en zeg me wat je ziet.' 'Helemaal niets', was het antwoord. De wijze wees toen erop dat dit 'niets' het 'Ware, het Zelf' is, de niet waarneembare essentie, die de vrucht of de boom en alle gemanifesteerde dingen doet ontstaan; en dat al het overige, de substantie van de vrucht, de schil, het vruchtvlees, enz., slechts vormen zijn die het Zelf aanneemt.

Dit is volgens mij de sleutel tot een beter begrip van de mysterieuze en verborgen achtergrond van de continuïteit van het leven. Ieder van ons is evenals de vijgenboom het rechtstreekse resultaat van de activiteit van deze inwonende geest. Noem hem zoals u wilt – de Vader in ons, de beschermengel, de monadische essentie van het zijn, of dat onbekende iets dat zelfs aan de DNA-molecule vorm geeft – het feit blijft dat we, zonder deze subtiele kern van onszelf, doelloos zouden ronddolen, zonder identiteit, zonder continuïteit, zonder leven.

Vraag – Wilt u daarmee zeggen dat de ziel van de vijf of van een mens werkelijk tot 'niets' geraakt als hij sterft – als we onder 'niets' een toestand van niet-gemanifesteerd-zijn of slaap verstaan? Als de genen en chromosomen de uitdrukking zijn van het zaad van het fysieke lichaam, kan er dan ook een geestelijk zaad zijn dat zich als onze persoonlijkheid of ons menselijke ego uitdrukt? Het lijkt me dat dezelfde regel overal consequent moet gelden.

Commentaar – Dat is in beginsel ook zo, al kunnen we de werking ervan niet altijd constateren. Als we het vruchtvlees ver-

wijderen en de schil en zelfs de pit – wat houden we dan over? Niets. Toch weten we dat er *iets* is, een ‘subtiële essentie’, zoals de *Upanishad* het noemt; het moet er zijn, want anders zouden we geen vrucht, geen boom of mens hebben. Wat is het? Het is het bewustzijn, de zaad-essentie zo u wilt. Wanneer we sterven zouden we dus kunnen zeggen dat de ziel van een mens opnieuw een zaad-bewustzijn wordt. Het is beslist niet van materiële aard; men kan het helemaal niet in verband brengen met fysieke stof.

Vraag – U zegt ‘niet van materiële aard’. Bedoelt u dat letterlijk? Ik heb altijd gedacht dat de stof, als je maar ver genoeg doorgaat, overgaat in geest, en geest in stof, of is dit alles maar betrekkelijk?

Commentaar – In principe zijn geest en stof één – twee zijden van dezelfde munt – want stof die tot haar elementen wordt teruggebracht is geest, en geest in manifestatie is stof. Maar dat wil nog niet zeggen dat we geen onderscheid moeten maken tussen wat geestelijk en wat materieel is. Om terug te keren tot het zaadbewustzijn, hetzij van een plant of van een mens: als dit zaad zich wil manifesteren, neemt het stoffen tot zich van verschillende graad en aard om zich tot uitdrukking te brengen. Maar het is in zijn ‘niets’ of in zijn zaad-essentie bewustzijn, geest, in verschillende graden van ijlheid. Natuurlijk kan men niet zeggen dat bewustzijn niets is – want bewustzijn is het meest vitale, het meest levende deel, in feite de zaad-essentie van het goddelijke, wat alleen een schijnbaar niets is, gezien vanuit het materiële standpunt. Maar laten we niet te ver afdwalen.

Vraag – Waar begint de ouderlijke erfelijkheid en waar houdt ze op en komen er andere factoren in het spel?

Vraag – Kunnen we hierbij ook de mentale en emotionele

aspecten betrekken? Zojuist werd gezegd dat de moeder en de vader het fysieke lichaam verschaffen. Laten we aannemen dat de moeder en de vader ook emotionele en mentale karaktertrekken hebben die neigen tot een bepaald resultaat, bijvoorbeeld een genie of een zwakzinnige, een standvastig of een onstandvastig karakter. Zouden we kunnen zeggen dat het kind dat geboren gaat worden, zijn ouders niet alleen kiest om het fysieke lichaam maar ook om de emotionele, mentale en psychische vermogens die bij zijn karma passen?

Commentaar – In het algemeen gesproken heeft u gelijk, maar we moeten altijd ermee rekening houden dat in het rijk van de mens de factoren van de vrije wil en het hogere bewustzijnsniveau in hun werking boven de fysieke overdracht van genen en chromosomen staan. Ook moeten we het feit niet uit het oog verliezen dat we in één leven onmogelijk aan alles waarvoor we karmisch verantwoordelijk zijn het hoofd kunnen bieden. Tijdens de normale duur van een leven kunnen we maar een klein deel daarvan aan.

Het doet er weinig toe in welk ras of gezin of volk een kind wordt geboren. Als in het bewustzijn van het kind-inwording de dorst naar leven ontstaat, komen de innerlijke impulsen in beweging; ze ontwaken uit hun rusttoestand en drijven de ziel uit haar hemelwereld naar een nieuwe ervaringsperiode op aarde. De zaad-essentie, het geestelijke en hogere mentale bewustzijn, trekken karmisch de psychische en fysieke elementen aan die nodig zijn om de speciale verantwoordelijkheden voor het nieuwe leven op zich te kunnen nemen.

Vraag – Met andere woorden, wordt de ziel tot die ouders aangetrokken van wie ze de noodzakelijke fysieke, emotionele en mentale eigenschappen kan erven?

Commentaar – Ik houd niet van het woord erven, zoals dat nu in de wetenschap wordt gebruikt. Het is te beperkt. Laten we liever zeggen dat de ziel tot die ouders wordt aangetrokken die hun bemiddeling kunnen of willen verlenen voor het verschaffen van het voertuig en het milieu. Ze *verschaffen* het voertuig niet maar ze zijn beslist wèl het middel waardoor de fysieke tot en met de hogere mentale en geestelijke aspecten zich kunnen manifesteren. Maar *wij* ‘erven’ *onzelf*, omdat we onszelf zijn, voortgekomen uit vele eeuwen van ervaring.

Laten we een ogenblik stilstaan bij het mysterie van het verenigen van de twee oneindig kleine cellen bij de conceptie. Duizenden cellen worden door de vader uitgestoten, maar slechts één, één van ontelbaar vele, verenigt zich met een cel van de moeder, en het wonderlijke proces van de embryonale groei neemt een aanvang. Het zijn niet de ouders die het embryo vormen; evenmin doen zij het groeien. Het mysterie van de groei vindt plaats, omdat de ziel-essentie van het kind-in-wording – het ‘niets’ dat de vijf een vijf deed worden – de groei van de foetus leidt, vanaf de conceptie totdat een voldoende aantal van de levensatomen, die al eerder in het verre verleden bij hem hoorden, zijn aangetrokken. Deze levensatomen zijn van hem; de ouders verschaffen ze niet. De ouders zijn slechts het instrument waardoor deze levensatomen worden aangetrokken tot die combinatie van elementen, die zich als een mens gaat manifesteren als deze op aarde wordt geboren.

Vraag – Wat bedoelt u met levensatomen?

Commentaar – Precies wat het woord zegt – het *levens*-begin-sel of de levengevende essentie binnen de atoomdeeltjes die op elk gebied bestaan.

Vraag – Hoe staat het met het overdragen van karaktertrek-

ken, die kennelijk van de ene generatie op de andere overgaan?

Commentaar – Wat wij als erfelijkheid waarnemen is niets meer of minder dan het proces van een zich opnieuw belichamend menselijk ego, dat zichzelf in een bepaald leven tot aanzijn brengt via het kanaal van ouders met bepaalde karaktertrekken die met de zijne overeenstemmen. De verschillende kinderen in een groot gezin bijvoorbeeld, zijn allen anders en toch vertonen ze eigenschappen die de familie eigen zijn. Met andere woorden, de binnenkomende ziel gebruikt het familiekarma als middel tot expressie, maar de ouders scheppen dat kind niet, lichamelijk, mentaal noch geestelijk. Wat zij wel verschaffen is het milieu. Ieder van ons bezit een grote reserve aan karmische energie die in het ene leven deze weg kiest en in een volgend leven een andere. Het kan zijn dat u of ik in een volgend leven volkomen andere ervaringen nodig hebben dan nu het geval is om evenwicht te brengen in het groeipatroon dat nodig is om ons dichter bij het doel te brengen – het doel dat voor ons allen bewuste samenwerking met ons hogere zelf is.

Samenvattend kunnen we zeggen dat de erfelijkheid zoals die wordt voorgestaan niets anders is dan waarnemingen van een deel van het grotere levenspatroon die, wanneer ze door de wetenschap zijn geclassificeerd, opzichzelfstaande wetten schijnen te zijn, maar die vanuit het standpunt van het individu in feite slechts een klein deel van het geheel uitmaken.

Sprekend over erfelijkheid alsof ze alles omvat, is als het beschrijven van een overweldigend landschap dat we slechts door een smalle spleet zien. Hoewel het goddelijke facet van onze aard een maar weinig opvallende rol speelt, is het niettemin de oorzaak ervan, terwijl het menselijke ego in ons tegenwoordige stadium van groei het verantwoordelijke werktuig is. Natuurlijk concentreert de wetenschap zich op

de fysieke karaktertrekken die ze zeer nauwkeurig heeft gecatalogiseerd, maar ze vergeet dat die lichamelijke en zelfs mentale en emotionele karaktertrekken zonder de inwonende geest niet zouden bestaan. Juist die zaad-essentie is verantwoordelijk voor het op gang brengen van de hele keten van werkingen, die een ziel naar het aardse leven brengt.

Het leven kan zich niet handhaven op basis van niets. Het bestaat uit zichzelf, zoals de vijgenboom bestaat op grond van de onzichtbare essentie binnen het zaad. En wie kan zeggen dat wij mensen niet eenzelfde lijn volgen: de geboorte van de ziel, de groei naar volwassenheid, de dood, het assimileren van onze ervaringen, rust en verjonging, hernieuwde dorst naar leven, en na verloop van tijd de periode als foetus en de wedergeboorte – om de taak van het bewaren van de continuïteit, waaraan de hele natuur deelheeft, weer op te nemen.

Een brug van begrip

We moeten bedenken dat geen enkele wereldleraar met het verkondigen van de eeuwenoude leringen van de kosmologie en de wetten waaraan de mens is onderworpen, de bedoeling had een grote en machtige organisatie in het leven te roepen. De leringen die zij brachten, kwamen rechtstreeks uit de bron, en alles wat uit die bron voortkomt, moedigt tot onzelfzuchtige ontwikkeling aan. Ze schonken ons niet een voorgeschreven stelsel van dogma's, maar een levende filosofie voor de eenvoudige mens, die in het dagelijks leven praktisch kan worden toegepast. Vele fundamentele sleutels zijn pas na honderden jaren uit de openbaarheid verdwenen of geheel verloren gegaan. Niettemin kunnen wij, als we onbevooroordeeld zijn, constateren dat de sleutels tot deze universele leringen wel degelijk aanwezig zijn – zowel in de christelijke Schrift als in alle andere heilige geschriften. Al worden de meeste dogma's die in tempels en kerken worden onderwezen door hun aanhangers letterlijk aanvaard, toch zijn er heel wat individuele zoekers die achter de uiterlijke vorm de *kern* van de oorspronkelijke waarheid proberen te vinden.

Daarom is een vergelijkende studie van religies zo belangrijk – niet alleen als een intellectuele bezigheid, maar in de eerste plaats omdat daarmee een brug van begrip wordt geslagen tussen volkeren met een verschillende

geloofsovertuiging. Er worden in deze tijd in verschillende landen heel wat pogingen gedaan om tot economische en politieke samenwerking te komen, en men begint ook geestelijke grondbeginselen te erkennen. Maar we zullen de kloof nooit overbruggen tenzij we inzien dat onze broeder, welke huidskleur hij ook heeft, of in welk land of werelddeel hij ook werd geboren, evenveel recht op de waarheid heeft als wij, en dat zijn religie in de kern even ruim en universeel kan zijn als de onze.

Onze belangstelling moet beginnen bij het individu: we moeten proberen hem te helpen zichzelf te helpen. We moeten allen onderscheidingsvermogen ontwikkelen bij het beoordelen van de kwaliteiten die door het bewustzijn van een ander tot uitdrukking komen. Als we de grondslag van zijn geloof begrijpen, kunnen we in zijn eigen taal met hem spreken. Dit op zichzelf vormt onmiddellijk een brug van begrip tussen zijn hart en het onze. Met begrip komt waardering, en is er eenmaal sprake van wederzijdse waardering dan ontstaat er vertrouwen. En als er vertrouwen is, kunnen de moeilijkste problemen gemakkelijk worden opgelost.

Dit gebeurt niet in een handomdraai. De ene mens put wellicht waarachtige inspiratie uit een kerkdienst, een ander misschien niet. Maar of we naar de kerk gaan of niet, of we christen, boeddhist of moslim zijn, of onze eigen levensfilosofie hebben ontwikkeld, het blijft een feit dat de waarheid kan worden gevonden. Hoe meer we de oude religies bestuderen en erover nadenken, des te meer zullen we ons bewustzijn uitbreiden en dezelfde fundamentele waarheden vinden, want, zoals gezegd, ze kwamen alle voort uit dezelfde bron en elke religie heeft zowel zijn esoterische als exoterische achtergrond.

Als we over de kerk spreken of over een andere georganiseerde geestelijke beweging, moeten we erom denken onderscheid te maken tussen de instelling zelf en haar leden. Welk

geloof ze ook hebben, de meeste mensen zijn oprecht en eerlijk, maar oprechtheid en eerlijkheid alleen maken iets nog niet geestelijk. Men kan voor honderd procent toegewijd en oprecht van hart zijn zonder het goede spoor te volgen. De Inquisitie uit de Europese geschiedenis toont aan hoe toewijding en eerlijkheid werden verlaagd tot fanatisme en intrige.

Wat is dan de gemeenschappelijke factor in geestelijke zaken? Beslist niet de uiterlijke vormen, de leer of de dogma's, die zich als klitten aan het denken van de wereld hebben gehecht. Is het niet het geloof in de een of andere vorm van God of goddelijke macht als de drijfveer van ons universum, en van alles wat daarin leeft? Of we nu Christus, Boeddha of Allah, Brahmā, Vishṇu of Śiva, Tao, Elohim of Jehova aanbidden, instinctief erkennen we dat het goddelijke onze bron en oorsprong is en, naar we hopen, onze uiteindelijke bestemming.

Welnu, als we ons de essentie van de godheid kunnen voorstellen, van dat ontzagwekkend goddelijke dat niet alleen dit maar ook alle andere zonnestelsels doordringt, die zich volgens de astronomen in ons eigen melkwegstelsel en in de miljoenen andere melkwegstelsels bevinden, gaan we inzien hoe ondefinieerbaar en onbegrensd dit godsbegrip is.

God woont inderdaad in het hart van ieder van ons. Niet dat wij God zijn, maar in de diepste diepten van de menselijke ziel, die ver uitgaat boven het fysieke lichaam, bevindt zich dat wat een godsvonk kan worden genoemd, een vonk van dat goddelijke dat de kosmos bestuurt. Het doel van de evolutie is deze godsvonk zodanig te ontwikkelen dat ze in het natuurlijke verloop van de tijd en door onze ervaringen onze hele constitutie zal beïnvloeden en wijzigen. 'Hij die zoekt zal vinden. Klopt en u zal worden opengedaan.' Er is niemand op deze aardbol die het antwoord niet zal vinden op het raadsel van het leven, als hij daar oprecht naar verlangt. Niemand kan dit voor een ander doen. Elke wezenlijke

stap in de vooruitgang van de mensheid moet beginnen bij ieder van ons, vanaf het punt waarop we ons bevinden. We hoeven niet te wachten tot we volmaakt zijn geworden, want het zal nooit moeilijk zijn om te zien waar we aan onszelf moeten werken, en waar we een natuurlijke gelegenheid hebben anderen te helpen. Want als een mens zich naarbinnen richt om kracht en hulp te ontvangen, zullen de daaruit voortvloeiende gevolgen inderdaad zegenrijk zijn.

Wanneer we eenmaal inzien dat het godsbegrip van ieder van ons verschilt, maar dat het wezen van de godheid hetzelfde is en dat de goddelijke essentie woont in het hart van al wat leeft, dan hebben we de basis gelegd waarop een brug van broederschap kan worden gebouwd, die de mens uit de duisternis van vroegere eeuwen kan voeren naar het licht van de toekomst.

De grote religies leren alle dat geestelijke rijkdom uitgaat boven materiële. Zij leren alle de waarde van de enkeling en zijn vermogen dichter naar God te groeien. En alle stemmen in met het beginsel van eenheid, de eenheid van het heelal, de eenheid van de mensenfamilie. Alle mensen wordt geleerd dat ze tot deze eenheid behoren. Ieder van ons zou persoonlijk moeten bijdragen om die eenheid te helpen bevorderen.

– EDWARD R. MURROW

De Gulden Regel

De sterke zielen die in deze tijd worden geboren bestormen de barricaden van de doctrinaire theologie. Velen van hen zullen zich voegen bij het grote aantal ‘onkerkelijken’ die, al hangen ze geen bepaalde geloofsrichting aan, toch niet als ‘atheïsten’ moeten worden beschouwd maar eerder als mensen die de voorkeur eraan geven hun God te zoeken in de stilte van hun eigen ziel. Want uit het hart komen de belangrijke zaken van het leven, en als mannen en vrouwen overal ter wereld ernstig trachten door te dringen tot de wortels van geestelijke kracht, zal de kwaliteit van hun geloof het pas-klaar gemaakte ‘geloof’ van de religies ver achter zich laten. Ondanks alle verschillen bezitten we een gemeenschappelijk erfdeel, zoals blijkt uit de universaliteit van de Gulden Regel – een regel van spirituele hoffelijkheid die, eenmaal tot richtsnoer genomen, de noden van onze beschaving in hoge mate zou kunnen doen verminderen:

Bij de indianen:

Grote Geest, geef dat ik mijn buurman niet beoordeel voor ik een mijl in zijn mocassins heb gelopen.

In het boeddhisme:

Op vijf manieren zou iemand zijn vrienden en bekenden van dienst moeten zijn – met edelmoedigheid, hoffelijkheid, welwillendheid, door hen te behandelen zoals hij zichzelf behandelt, en door zijn woord gestand te doen.

Christendom:

Alles nu wat u wilt dat u de mensen doen, doet u hen ook aldus, want dit is de wet en de profeten.

Confucianisme:

‘Is er enig woord’, vroeg Tse Kung, ‘dat als gedragsregel voor het leven kan dienen?’ De meester antwoordde: ‘Is sympathie niet dat woord? Doe niet aan anderen wat u voor uzelf niet wenst.’

Griekse filosofie:

Doe niet aan anderen wat uzelf niet wenst te ondergaan.
– ISOCRATES

Behandel uw vrienden zoals u door hen behandeld wilt worden.
– ARISTOTELES

Hindoeïsme:

Men moet zich tegenover anderen niet gedragen op een manier die ons onaangenaam zou zijn. Dit is het wezen van plicht (dharma). Al het overige komt voort uit zelfzuchtige verlangens.

Islam:

Niemand van u is een gelovige voordat hij zijn broeder toewenst wat hij voor zichzelf wenst.

Joodse leer:

U moet uw broeder niet haten in uw hart; . . . maar u moet uw naaste liefhebben als uzelf.

De leer van Zarathoestra:

Alleen dat karakter is goed dat anderen niet aandoet wat niet goed is voor hemzelf.

Als een voldoende aantal onafhankelijke denkers openlijk uitdrukking geven aan hun diepste geloof, zullen we ontdekken dat de broederschap van denken die nu in opmars is, zo'n bolwerk van geestelijke kracht zal vormen, dat geen stormen van nationale verschillen kunnen zegevieren, en dat de verlossing van de afgescheidenheid verzekerd is.

De drie zuilen van de oude traditie

Vraag – In de afgelopen jaren is er in populair-wetenschappelijke boeken en in tijdschriften steeds meer aandacht geschonken aan de verschillende wereldreligies, en de grondleringen worden vaak met de Heilige Schrift vergeleken. Ik vind het echter nogal verwarrend. Het is gemakkelijk genoeg om de overeenkomsten te zien in de ethiek van de verschillende religies, de Gulden Regel, het vaderschap van God, enz.; maar in deze warwinkel van overtuigingen, ritueel en legenden weet ik nauwelijks wat ik nu moet geloven.

Commentaar – Komt uw vraag niet hierop neer: is er een toetssteen aan de hand waarvan we de werkelijke waarde van een geloof, van welke oorsprong ook, kunnen toetsen?

Vraag – Ja, hoe kunnen we beoordelen wat waar is en wat niet?

Commentaar – Deze behoefte om de kern van de religie van anderen te begrijpen, is een van de meest bemoedigende tekenen van deze eeuw, al vormt juist dit verlangen om verder te zien en iedere opvatting en ideologie te verwelkomen alleen omdat ze anders is dan de onze, een wezenlijk gevaar. U heeft inderdaad de vinger gelegd op de sterke en de zwak-

ke kant van de huidige ontwakende belangstelling voor het geloof van anderen, want een van de grootste struikelblokken voor waarachtige groei is de neiging de een of andere persoon of de een of andere presentatie als gezaghebbend te aanvaarden. Het laatste woord is nog niet gezegd, noch in de filosofie, noch in de religie, en zeker niet in de wetenschap. Dat kan ook niet, anders zou er geen mogelijkheid voor individuele vooruitgang zijn. Er bestaat geen definitieve uitspraak over de waarheid. Maar dat betekent nog niet dat de waarheid niet bestaat, of dat wij mensen die niet kunnen ontdekken.

Wat is waarheid? Ze is als de horizon die altijd terugwijkt en toch steeds vóór ons ligt. Als we willen weten wat er achter de horizon te vinden is, slaan we de weg in die daarheen voert. Maar als we daar aankomen, heeft de horizon zich verplaatst, en dat zal altijd weer opnieuw gebeuren. Zo is het ook met de waarheid: we zullen nooit de 'laatste horizon' bereiken, omdat er altijd weer een nieuwe zal zijn.

Vanaf het moment dat de mens een zelfbewust wezen werd, is hij op zoek naar dat iets dat hem een helderder beeld van de werkelijkheid kan geven. Noem het de Heilige Graal, de Steen der Wijzen of het Gulden Vlies – steeds heeft deze honger zijn wil tot zoeken levend gehouden. Dit is de reden dat de grote religies zijn blijven bestaan, sommige duizenden jaren lang, omdat onafhankelijk van de vorm die ze hebben aangenomen, onder bijna elk dogma en ritueel een sprankje waarheid verborgen ligt. Hoe meer we ons verdiepen in de wortels van de verschillende religies, des te duidelijker zien we hun gemeenschappelijke achtergrond.

Waarom is dat zo? Hoe meer we doordringen tot hun oorsprong, hoe eenvoudiger en zuiverder de leringen en hoe meer ze op elkaar lijken. Hoe verder we teruggaan in de prehistorie, des te dichter naderen we bepaalde geestelijke beginselen die door de eeuwen heen als een heilige traditie zijn overgeleverd. Er is daarom alle reden om aan te nemen

dat in een zeer vroeg stadium bepaalde grootse ideeën in het bewustzijn van de jonge mensheid werden geplant, die later alom onder de volkeren op aarde werden verbreid. Maar sindsdien zijn de uiterlijke geloofsvormen er zo dik opgelegd, dat het moeilijk is de oorspronkelijke oude traditie eronder te ontdekken. Niettemin heeft elke grote religie daaraan zowel haar inhoud als inspiratie ontleend. Ze vormde ook de grondslag van het onderricht en de training in de oude mysteriescholen van Griekenland en Klein-Azië, Egypte en India. Men heeft er ook de naam wijsheidsreligie van de oudheid aan gegeven.

Vraag – Moeten we om de eenheid van al deze religies vast te stellen niet een diepgaande studie maken en veel onderzoek doen?

Commentaar – Dat is niet noodzakelijk. Al schijnt het dat de beginselen van deze traditie nogal diepzinnig zijn en aan hogere filosofie grenzen, toch zullen we zien, als we ze nader onderzoeken, dat ze nauw verband houden met onze dagelijkse ervaringen, en dus heel begrijpelijk zijn.

Wie van ons heeft bijvoorbeeld niet nagedacht over het mysterie van God en de vraag hoe zijn invloed overal op hetzelfde moment kan doordringen? Als we opzien naar de sterren en de melkweg zien met zijn donkere plekken en schitterende sterrengroepen, is dit dan niet het grootste van alle mysteriën? Wetenschappers breiden de ruimte hoe langer hoe verder uit tot in de oneindigheid, naarmate ze meer en meer heelallen ontdekken die vergelijkbaar zijn met het onze. Onvermijdelijk dringt de vraag zich aan ons op: wat is de ruimte? En het antwoord: ze is zonder einde en zonder begin. Als we denken aan wat de wetenschappers novae en protosterren noemen, waarmee ze sterren bedoelen die kennelijk aan het verdwijnen zijn, en de nieuwe sterrenstof waar-

uit zich sterren vormen, moeten we wel tot het inzicht komen dat er overal een eeuwig ritme en een eeuwige beweging aan de gang zijn.

Laat ik nu proberen een eenvoudig overzicht te geven van de drie grondstellingen zoals H.P. Blavatsky die in *De Geheime Leer* heeft uiteengezet en waarop deze oude theosophia of wijsheidsreligie berust. Later kunnen we ze nader bespreken. De eerste is:

Achter alles in het heelal ligt het onkenbare, de diepe afgrond van de ruimte, de realiteit. Omdat het niet kan worden beschreven, noemen we het eenvoudig de oneindigheid, zonder begin, zonder einde, omdat het geen eigenschappen, geen beperkende hoedanigheden bezit. Er zijn vele namen aan gegeven in een poging het grenzeloze te omschrijven, maar de mens kan het ondefinieerbare niet definiëren. De schrijvers van het Oude Testament noemden het ‘vormloos en leeg’, en de ‘duisternis op de wateren’. De boeddhisten noemden het ook de leegte, omdat nog niets vorm had aangenomen. In de IJslandse *Edda*'s gaven de oude Noorse barden het de naam ‘gapende kloof’, terwijl de kabbalisten in de *Zohar* de term *ein soph* gebruikten, wat ‘zonder grenzen’ of het ‘grenzeloze’ betekende.

Uit dit schijnbare niet-iets-zijn – dat beslist geen niets was, maar een latente toestand vol vibrerende levensverwachting, de zaad-essenties van het goddelijke – volgt het tweede fundamentele denkbeeld:

Beweging, ritme, of het periodiek verschijnen van een heelal vanuit de duisternis van het grenzeloze naar het licht, is de werking van de godheid als deze doorbreekt tot manifestatie – een woord dat een periode van activiteit aangeeft in tegenstelling tot de toestand van inactiviteit, waarin ze zich in haar periode van rust bevond. Zoals een oude stanza het zegt: gelijk de eb en vloed van de getijden komen en gaan, verschijnen en verdwijnen talloze heelallen, die ‘vonken der

eeuwigheid' worden genoemd, met al wat zich daarin bevindt. Deze wet van periodiciteit is ons vertrouwd, want het ritme van de cyclussen van de natuur kennen we uit de afwisseling van dag en nacht, geboorte en dood, waken en slapen, het wassen en afnemen van de maan en de cyclus van de vier jaargetijden.

Vraag – Zijn wij als mensen dan gebonden aan deze wet van eb en vloed? Hoe staat het dan met onze vrije wil? Het lijkt erop dat we uit de duisternis tot actief leven moeten komen zodra een heelal dit doet; als dat zo is, hoe past dan onze eigen individuele evolutie in dit grotere patroon?

Commentaar – We zijn gelukkig allen gebonden aan de wetten van de natuur voor zover het onze algemene groei en vooruitgang betreft. Als deel van het geheel moeten we natuurlijk het grote patroon van dat geheel volgen; maar hoe we ons individuele patroon binnen het grotere weven, is onze eigen verantwoordelijkheid. Maar laat ik voor we verder gaan in het kort het derde beginsel omschrijven, want dit sluit aan op de punten die u naar voren brengt.

Na het eerste en tweede beginsel – dat van de duisternis op de wateren en het naar het licht doorbreken van heelal-en-in-wording – stelt het derde: 'de fundamentele eenheid van alle zielen met de universele Overziel', om Emersons uitdrukking te gebruiken. Dit betekent eenvoudig dat elk aspect van een heelal, van melkwegstelsels tot de mens en verder omlaag door de andere rijken, *in wezen* identiek is aan God of de universele goddelijke intelligentie.

Vraag – Bedoelt u dat we identiek zijn, omdat we allen deelhebben aan God?

Commentaar – Identiek in essentie, ja; maar niet in uitdruk-

kingsvorm, want we zijn allen individuele godsvonken van de Ene intelligentie. Maar er zit aan dit derde beginsel nog meer vast: Als het heelal wordt uitgedamd uit de latente toestand, uit de duisternis, voelt het evenals alle potentiële levenszaden die daarin liggen besloten, de stuwende kracht om een nieuwe cyclus van actieve groei te beginnen. Daarom moet elke entiteit juist door de kracht van deze evolutiedrang alle stadia van ervaring doorlopen, waaronder de minerale, de plantaardige, en de dierlijke vormen, totdat het mensenrijk is bereikt. Vanaf dat moment moeten deze godsvonken door eigen inspanning hun essentiële goddelijkheid ontplooiën, zodat ze na verloop van tijd het recht zullen hebben verworven werkelijk zelfbewuste goden te worden.

Het is een lange pelgrimstocht die soms de ‘cyclus van de noodzakelijkheid’ wordt genoemd, omdat daarmee te kennen wordt gegeven dat het volledige proces van evolutie de noodzaak inhoudt te groeien, te evolueren en baat te vinden bij alles wat de natuur in al haar rijken heeft te bieden. Als ‘vonken der eeuwigheid’ moesten we de schat van onze ervaringen vergroten door *gebruik te maken* van minerale, plantaardige en dierlijke lichamen – maar slechts als tijdelijke middelen om zich tot uitdrukking te brengen. God *wordt* niet een steen of een plant, maar de centrale kern van elke steen, plant of dier *is* een aspect van het goddelijke. Evenmin als we kunnen zeggen dat onze innerlijke god een mens *is*, omdat hij alleen maar gebruikmaakt van ons menselijke voertuig als het huidige middel tot zelfexpressie, kunnen we zeggen dat wij als *mensen* ooit mineralen, planten of dieren waren. Dit is een belangrijk onderscheid.

Vraag – Voor een groot deel heb ik u kunnen volgen, maar het zou nuttig zijn als u het nog eens kort zou samenvatten.

Commentaar – Het hele gebeuren is ontzagwekkend groots en

al zijn de beginselen ervan in wezen eenvoudig, alles grijpt op een buitengewoon ingewikkelde wijze in elkaar. Laat ik het nog eens proberen. Eerst is er de grote leegte, duisternis op de wateren, vóór de 'schepping' van hemel en aarde – alleen de oneindigheid, grenzeloos, onbeperkt, ruimte, het onkenbare, zonder eigenschappen of hoedanigheden. Dan, als het aanzwellen van een grote ademtocht, roert de godheid zich, de 'geest Gods' zweeft boven de wateren en een heelal komt tot aanzijn. Ten derde: alle gradaties van levende entiteiten binnen de omslotenheid van een heelal, van de verste ster tot het nietigste atoom, zijn individuele uitingen van de godheid; en ieder facet van dit heelal dat het stempel van het goddelijke draagt, heeft dus nu niet alleen de mogelijkheid, maar ook de plicht na verloop van tijd zelfbewust goddelijk te worden. Zo begint elke godsvonk aan haar lange evolutiereis door alle natuurrijken, om tenslotte als een volledig ontwikkelde god, met het heelal, haar periode van activiteit te beëindigen en een periode van rust in te gaan.

Vraag – Dat is prachtig. Maar welke plaats heeft God in dit plan?

Commentaar – Dat hangt ervan af wat u onder God verstaat. Ik denk dat er geen twee mensen zijn die dezelfde opvatting over God hebben.

Vraag – Ik geloof niet in God als een persoon, die een totalitaire oppermacht bezit en in staat is elke wens te vervullen. Ik weet eigenlijk niet wat ik wel van God denk. Het is zo moeilijk deze dingen onder woorden te brengen, omdat ons vanaf onze jeugd voortdurend is geleerd God te zien als een of ander wezen, en hoezeer ons begrip misschien ook is verruimd, Hij blijft min of meer een persoon. De gedachte dat alles een aspect van God is trekt mij wel aan, maar kunt u

God in verband brengen met alles wat u zojuist heeft gezegd?

Commentaar – We moeten ons niet te veel inspannen om al deze ideeën systematisch in onze geest te rangschikken, met God hier, de ruimte daar en de stof weer ergens anders. De opvattingen over God lopen in de verschillende religies en filosofische stelsels zoveel uiteen, dat het soms moeilijk is verband te leggen tussen de ene opvatting over God en een andere.

Alles is in God en God is in alles, toch is hij niet iets bepaalds. In de christelijke Schrift vinden we nergens, als we deze op de juiste wijze interpreteren, dat God in een beperkte persoonlijke zin wordt beschreven. De Schrift spreekt van goden, elohim, maar niet van God. Nooit gaven de schrijvers van het Oude Testament de godheid een vaste naam; ze gaven ongeveer zevenenzeventig verschillende namen voor God en kwamen er openlijk voor uit dat dit zevenenzeventig verschillende eigenschappen waren, maar ze hebben nooit gedefinieerd wat God is. Ze benaderden het onderwerp van alle kanten om de geestelijke kracht te ontdekken die God voor hen betekende, maar nooit gaven ze hem een vaste naam. Ze wilden dat eigenlijk ook niet, omdat ze wisten dat ze de geest van het Onbegrensde nooit konden vatten binnen de beperkingen van een naam.

Andere volkeren, die andere wegen van geestelijke ontwikkeling volgden, hebben een andere terminologie gebruikt. In een van zijn populair-wetenschappelijke boeken, *The Mysterious Universe* (Het geheimzinnige heelal), zag Sir James Jeans God als een groot wiskundige, en opperde het denkbeeld dat alle manifestatie de uitdrukking zou zijn van een grootse gedachte.

Een van onze moeilijkheden vloeit voort uit een verkeerde toepassing van ons geboorterecht: hoewel *Genesis* uitdrukkelijk zegt dat de Here God de mens naar zijn beeld

maakte, hebben wij het proces omgekeerd en aan God menselijke eigenschappen toegekend, zij het dan dat we die van goddelijke afmeting proberen te maken!

Laten we ons bevrijden van al die bekrompen voorstellingen en God zien als de goddelijke intelligentie die de wortel en oorsprong is van al wat leeft en beweegt. In het hart van een boom is God, maar God is niet de boom; in de kern van zelfs het nietigste atoom in alle gebieden van de ruimte is God, maar God is niet het atoom. Zo ook met de mens. God is geen mens, maar een mens zou niet kunnen bestaan als hij niet was geworteld in God. Daarom zijn u en ik, als ‘aspecten van God’, delen van deze goddelijke intelligentie, werkelijk delen van God, en eens zullen we dit ten volle inzien.

Vraag – Wat is dan het verband tussen God en het onkenbare, of dit eerste beginsel dat u ook het grenzeloze noemde?

Commentaar – Als we spreken over het onkenbare, moeten we proberen met onze verbeeldingskracht naar de oneindigheid te reiken – wat natuurlijk onmogelijk is; toch zullen we alleen door dit te doen, dichter komen tot een begrip van wat het onkenbare is. Het is de leegte, maar het is ook wat de oude Grieken pleroma, de ‘volheid’, noemden – en wel in letterlijke zin omdat het vol is met de zaden van heelallen-inwording.

Vraag – Eerder gebruikte u de uitdrukking ‘vol vibrerende levensverwachting’. Is dat wat u hier bedoelt?

Commentaar – Precies. Wat is dan het verband tussen God en het onkenbare? We zouden kunnen zeggen dat het grenzeloze, het onkenbare, God in rust is (tenminste vanuit *ons* standpunt gezien), terwijl op het moment dat de stoot tot activiteit wordt gegeven en manifestatie begint, de tevoren sla-

pende godsvonken tot leven komen. Zodra dus de eerste trilling van de levenskracht zich doet voelen, ontwaken biljoenen van deze godsvonken als een machtige uitademing van de godheid uit de latente toestand tot die van activiteit, uit de duisternis naar het licht. Daarna beginnen alle verschillende soorten godsvonken hun evolutionaire tocht, voortgestuwd door de noodzaak of karma als ze door de natuurrijken trekken. Is eenmaal het mensenrijk bereikt en zelfbewustzijn verworven, dan moeten deze godsvonken geleidelijk de universiteit van het leven doorlopen en het niveau van de goden bereiken.

Vraag – Het ziet er naar uit dat we nog een ontzaglijk lange weg moeten afleggen voor we ook maar een beetje op het goddelijke beginnen te lijken! Hoeveel vrije wil bezitten we, of zijn we gedwongen deze ‘cyclus van de noodzakelijkheid’ te volgen?

Commentaar – Natuurlijk hebben we het vermogen om te kiezen en een vrije wil, binnen de ruime grenzen van de universele wet. Het is waar dat de godsvonken in de periode dat ze mineralen als lichamen gebruikten, en later plantaardige en dierlijke vormen aannamen, min of meer automatisch hun ervaringen opdeden, omdat ze door de sterke impuls van de zich voortstuwende levensstroom werden meegevoerd; maar toen ze zich eenmaal in menselijke lichamen manifesteerden kwam er een andere factor bij – het vuur van het denkvermogen dat in de jonge mensheid werd ontstoken. Dit is een van de mooiste episoden in de geestelijke geschiedenis van de mens. Welke namen we ook aan deze ‘lichtbrengers’ willen geven, de kennis over hun heilige taak is bewaard gebleven in alle gewijde geschriften die de wereld kent, al heeft deze een heel verkeerde betekenis gekregen door een interpretatie die eeuwenlang door bekrompenheid en verper-

soonlijking werd gekenmerkt. De gevallen engel of Lucifer was helemaal niet een slang van het kwaad, maar in feite een 'lichtbrenger' – een Prometheus die door zijn moed het vlammeende vuur van de goden naar de wereld van de mensen bracht opdat zij door een zelfbewust contact met hun slapende godsvonk zich hun innerlijke goddelijkheid bewust zouden worden. Dit is de ware betekenis van het verhaal van *Genesis*. Het staat er allemaal in.

Als we hiervan iets onthouden, laat het dan deze ene grootse gedachte zijn: zelfs het nietigste element is een uitdrukking van de goddelijke intelligentie, een differentiatie van de essentie van het onkenbare; en in de loop van de lange cyclussen van ervaring krijgt iedere goddelijke kern de gelegenheid weer tot haar Vader terug te keren, verrijkt door haar reis door alle rijken van de natuur, zowel beneden als boven de mens. In de meest ware zin is dit de gelijkenis van de verloren zoon, die na vele ervaringen in de gebieden van de stof tenslotte vurig verlangt naar de dingen van zijn Vader. Als hij dan naar zijn thuis terugkeert, is de vreugde groot, want weer heeft een godsvonk de aantrekking van de stof overwonnen en de bewuste hereniging met haar wachtende god verworven. Het is een prachtig beeld, en als we eenmaal deze drie beginselen of grondslagen van de wijsheidsreligie begrijpen, beseffen we dat ze inderdaad een toetssteen vormen waaraan we de vele tegenstrijdige opvattingen van de volkeren van elk geloof kunnen toetsen.

God, Gods wil en predestinatie

Vraag – Er zijn zoveel vragen waarover we met u zouden willen spreken – over God en de vrije wil en de val van Adam, dat we niet weten waar we moeten beginnen. We kunnen natuurlijk zeggen dat alles ‘Gods wil’ is, en voor sommigen in onze groep is dat voldoende, misschien omdat zij meer vertrouwen hebben dan ik. Maar ik zou willen vragen: wat is uw geloof of religieuze opvatting?

Commentaar – Laat ik voor alles één ding duidelijk maken: voor mij zijn u en ik en alle anderen zoekers naar waarheid. Het doet er weinig toe of iemand twintig, vijftig of tachtig jaar is – we zoeken allen op onze eigen wijze naar kennis en begrip. Daarom heeft niemand het recht met ‘beslissend gezag’ over de waarheid te spreken of te proberen het laatste woord te zeggen over de wetten van de natuur.

U vraagt wat mijn geloof of religieuze opvatting is. Ik aanvaard geen bepaalde geloofsbelijdenis, geen vaste geloofsleer of dogma’s. Zoals elke grashalm van elke andere verschilt, verschillen ook de mensen onderling. Al zijn de beginselen van de waarheid onveranderlijk, de wijze waarop ze tot uitdrukking kwamen, varieerde in belangrijke mate met iedere wereldleraar. Dit is niet alleen volkomen natuurlijk maar ook noodzakelijk voor de groei, want een van de meest overheersende trekken van de menselijke natuur is de

neiging tot verstarring, en zich behaaglijk in een hoekje te nestelen met een keurig stel geloofsartikelen, en te denken: 'Nu heb ik toch eindelijk de waarheid. Ik hoef niet langer te zoeken'. Volgens mij is deze houding een van de grootste struikelblokken op de weg van geestelijke vooruitgang voor ieder mens die ernstig ernaar streeft zijn inzicht in het leven te verruimen.

Ik houd helemaal niet van het woord geloof, omdat dit gewoonlijk een gezaghebbende formulering van een godsdienstige leer of een officiële geloofsbelijdenis inhoudt. Daartegen heb ik nu juist bezwaar – hoe verheven of juist ze ook mogen zijn. Volgens mij is het belangrijkste niet het vinden van de waarheid (of een aspect ervan, omdat we de waarheid per se nooit zullen vinden), maar het zoeken en het streven naar een steeds beter begrip ervan. Als ik een geloof moest hebben, zou het zijn: de absolute overtuiging dat de ziel binnen haar eigen bewustzijnsgebied *vrijheid* van onderzoek moet hebben.

Vraag – Maar u moet toch in iets geloven? Gelooft u bijvoorbeeld in Jezus?

Commentaar – Zeker geloof ik in Jezus – maar niet noodzakelijk zoals u. Ik geloof dat Jezus een incarnatie was van een goddelijke kracht, van God zo u wilt. Maar ik geloof ook dat Jezus daarin niet uniek was, omdat ieder mens potentieel een 'zoon van God' is, een incarnatie van zijn eigen innerlijke godheid. Heeft Jezus ons niet gezegd dat wat hij deed, wij ook konden doen, en zelfs nog grotere dingen? Welke andere bedoeling had hij daarmee dan ons eraan te herinneren, dat ook wij 'tempels van het Allerhoogste' zijn? Dit waren niet alleen woorden om ons moed in te spreken; hij liet ons daarin een boodschap na van ontzaglijke hoop en vertrouwen in de geestelijke bestemming van de mens.

Vraag – U schijnt in God te geloven, maar zou u ons precies willen vertellen, wat u van Hem denkt?

Commentaar – Geloof ik in God? Het hangt er helemaal van af wat u onder God verstaat. Als u bedoelt of ik in een persoonlijke God geloof, een godheid buiten de mens, dan zou ik moeten zeggen dat mijn geloof in God ver uitgaat boven de gebruikelijke orthodoxe opvatting. God is voor mij die goddelijke intelligentie geworden die de achtergrond en de voorgrond van alle schepping is. Met andere woorden, voor mij kan er niets bestaan dat niet een deel is van God, een uitdrukking van die goddelijke kracht. Ik zie het als volgt, waarbij ik de christelijke terminologie gebruik:

Ten eerste zijn de Wateren der Ruimte uit *Genesis* niet alleen grenzeloos en oneindig, maar tevens de goddelijke bron van alle gemanifesteerde schepselen; ten tweede, toen God, of de elohim, op de Wateren der Ruimte ademde, werd de leegte een volheid, en trad God uit de duisternis van de diepten te voorschijn in het licht – en kwam een heelal met zijn menigten levensvormen tot aanzijn. Ten derde, omdat de elohim (om weer de Hebreeuwse term te gebruiken voor de meervoudsvorm goden en niet het enkelvoud God) elk atoom van de ruimte doordrongen met goddelijke essentie, moet elk facet van het heelal een expressie zijn van God, in hoe geringe mate ook – hetgeen verder wil zeggen dat elk schepsel in de hemelen en op aarde de gelegenheid heeft zelfbewust goddelijk te worden. Natuurlijk komt zo'n zelfbewuste eenwording met God niet in een dag tot stand, maar het duurt onmetelijke tijdperken in ruimte en tijd voordat elk aspect van God de gelegenheid heeft gehad in alle natuurrijken tot uitdrukking te komen. Dan, als de Grote Dag aanbreekt, zal alles wat uit de duisternis van de leegte te voorschijn kwam, opnieuw worden opgenomen in de boezem van God voor een periode van rust.

Vraag – Als u het op die manier zegt, lijkt het allemaal zo groots, zo ontzagwekkend. Het beangstigt me bijna, omdat het moeilijk valt tot het orthodoxe standpunt terug te keren als men werkelijk op die wijze gaat denken. U heeft echter wel duidelijk gemaakt dat uw filosofie niet ernaar streeft om iets te vervangen wat ons is geleerd.

Commentaar – Ik ben blij dat u het op die manier uitdrukt, want het is inderdaad niet de bedoeling het geloof van een ander te vervangen, maar veeleer te trachten die ander te helpen om zijn eigen geloof vollediger en beter te begrijpen. Het enige ‘dogma’ dat ik aanhang, is dat er geen dogmatisering van het denken behoort te zijn. De waarheid staat open voor iedereen, maar de weg erheen is een volkomen individuele zaak. We moeten niet iets als waar aannemen, tenzij we diep in ons de juistheid ervan aanvoelen. Morgen zien we de dingen misschien heel anders, begrijpen we misschien meer dan vandaag. Ons geloof van vandaag zal ons dan beperkt toeschijnen. Datzelfde geldt voor groei op elk gebied van ervaring.

Vraag – Dat bevalt mij, want als er één ding is dat ik niet kan uitstaan, is het als iemand zegt: ‘Kijk, zo is het nu, en meer valt er niet over te zeggen’. Ik vind dat niemand het recht heeft dat te doen. Ik ben daarom maar op mijn eigen houtje verdergegaan en heb geprobeerd hier en daar wat op te pikken. Ik meen dat iedereen zijn eigen soort waarheid kan hebben. Is het mogelijk, dat bepaalde ideeën in ons christelijke geloof min of meer gelijk zijn aan die in andere religies?

Commentaar – Dit is niet alleen mogelijk maar u heeft volkomen gelijk; en als u de grote religies en filosofieën van de wereld bestudeert, van het westen zowel als van het oosten, zult u ontdekken dat ze alle een gemeenschappelijke oor-

sprong hebben. De christelijke geschriften bevatten heel wat leringen die ook door het boeddhisme en hindoeïsme worden onderwezen, al worden ze op verschillende wijze tot uitdrukking gebracht; zo kunt u in de evangeliën ook sporen vinden van Hebreeuwse en Griekse invloeden. Alle nemen een goddelijke bron aan, of die nu Jehova, Brahmā of Allah wordt genoemd; de bijzondere incarnatie van God of de godheid in Christus is te vergelijken met de avatāra's van de hindoes; en zoals we allen weten, wordt de Gulden Regel voor ethisch en geestelijk gedrag overal aangetroffen. Maar zoals in ons eigen christelijke geloof heel wat dogmatisme is geslopen, is dat ook het geval bij de oosterse religies, en het is niet altijd gemakkelijk door die verdraaiingen heen te zien.

Door een vergelijkende studie van de literatuur, de mythen en de overleveringen van andere landen komen we tot de ontdekking dat het scheppingsverhaal uit *Genesis* bijvoorbeeld maar één aspect is van een universeel verhaal, dat in een of andere vorm door alle volkeren over de hele wereld als heilig is bewaard. Zelfs al heeft het wetenschappelijke en archeologische onderzoek zonneklaar bewezen dat onze aarde miljoenen jaren oud is en niet slechts 6000 jaar, toch zijn deze scheppingsverhalen niet alleen maar fantasie of kinderlijke verbeelding. Maar hoe moet men dan de schepping van hemel en aarde in zes dagen en een rustdag voor God op de zevende verklaren? Letterlijk genomen is het absurd; maar zo was het ook nooit bedoeld. De dagen van de schepping, hetzij in de christelijke bijbel, in de Purāṇa's van de hindoes, of in de legenden van de indianen of de Perzen, zijn bedoeld als symbolen van dagen van manifestatie of activiteit, gevolgd door nachten van teruggang of rust – waarbij elk van deze dagen een levenscyclus is van aardse ervaring die zich uitstrekt over een periode van enkele duizenden tot misschien honderdduizenden jaren.

Dit alles leidt ons tot de conclusie dat ook de mens heel oud moet zijn. Er zijn inderdaad geschriften die zeggen dat er tenminste achttien miljoen jaar zijn verlopen sinds hij een zelfbewuste eenheid werd! Maar wat zijn ouderdom ook is, miljoenen jaren of slechts enkele duizenden, het blijft een feit dat de volhardende pogingen van alle grote geestelijke hervormers van alle tijden ons hebben geholpen om het ruimere beeld te zien van de goddelijke mogelijkheden in de mens.

Vraag – Als ieder van ons, zoals u zei, een ‘incarnatie van God’ is, althans in zekere mate, en als wij allen, toen Gods adem over de Wateren zweefde, tot aanzijn kwamen, moeten we dan niet allerlei ervaringen doormaken voor we ons weer met God kunnen verenigen? Maar wat gebeurt er tussen de eerste en de laatste stap? Hoe werkt het allemaal van het begin tot het einde?

Commentaar – Voor zover ik weet, is er slechts één proces, één *modus operandi*, om aan de god in ons gelijk te worden, en dat is door het herhalen van ervaringen tot we de lessen die de aarde ons biedt volledig hebben geleerd.

Vraag – Doelt u op reïncarnatie? Ik ben in een zeer orthodoxe familie opgevoed, en voor mij is het moeilijk die gedachte te aanvaarden. Toch kan ik haar ook niet helemaal afwijzen, en ik zou graag willen dat u wat meer erover zei.

Commentaar – Niemand hoeft in reïncarnatie te geloven. Aan de andere kant hoeft niemand bang te zijn voor een nieuw idee. Ik zal er dit van zeggen: het begrip wedergeboorte is heel oud, en we kunnen het in elke religie terugvinden, zelfs in de christelijke, ondanks het feit dat er in de eerste eeuwen heel veel moeite is gedaan om het als een van de hoofdleringen van de kerk uit te sluiten. Laten we eens aannemen dat

de ziel meer tijd nodig zou hebben dan de circa zeventig jaar die haar gewoonlijk zijn toegedacht. Wat kan ze daaraan doen als de dood aan alles een eind maakt? Ik geloof dat het iedereen duidelijk is dat we in zo'n korte periode nog geen tiende deel van onze hoogste verwachtingen kunnen verwezenlijken. Laten we verder aannemen dat God ons in zijn goddelijke wijsheid nog een kans wil geven, nog een gelegenheid, om ons te ontwikkelen. Zou het dan zinnig zijn ergens anders heen te gaan dan naar de aarde waar we al wat vertrouwd zijn geraakt met deze planeet en haar wetten? Dan is er nog een ander, even belangrijk punt: hebben we niet al een aantal oorzaken in beweging gezet, en als dit zo is, geloven we dan werkelijk dat we vóór we sterven de gevolgen van al onze gedachten en daden kunnen oogsten?

Vraag – Ik heb altijd het gevoel gehad dat de dingen gaan zoals ze moeten gaan, dat er niets bij toeval gebeurt. Aan de andere kant ben ik ook van mening dat de mens een vrije wil heeft. Ik denk dat ik eigenlijk een fatalist ben, en toch zou ik graag willen geloven dat we ook enige vrijheid van keuze bezitten.

Commentaar – Ik geloof niet dat u werkelijk een fatalist bent, maar laat ik proberen nog eens op een andere manier te zeggen hoe ik het zie, zonder te ver af te dwalen. Als we geloven dat de wet van oorzaak en gevolg niet alleen op het fysieke gebied werkt, maar ook in onze morele en geestelijke verhoudingen, en dat wat we op de akker van onze ziel zaaien, we eens ergens moeten oogsten, dan zien we in dat er niets 'zomaar gebeurt', bij toeval, of in strijd met de natuurwetten. Toch is deze wet van harmonie zo fijn uitgebalanceerd dat ieder mens haar op een verschillende manier ziet werken, volkomen in overeenstemming met zijn eigen zielenachtergrond.

Vraag – Wat bedoelt u met ‘zielenachtergrond’? Is de ziel hetzelfde als de geest?

Commentaar – Voor ik verder ga, is het misschien verstandig even bij dit punt van de ziel stil te staan. U bent allen vertrouwd met de verdeling van de mens in drieën zoals Paulus dit deed: lichaam, ziel en geest. Nu is het voor veel mensen moeilijk in te zien dat de ziel niet hetzelfde is als de geest; maar ze zijn niet hetzelfde. U en ik zijn menselijke zielen die hier in een fysiek lichaam ervaringen opdoen, maar we worden geleid of aangespoord tot deze ervaringen door de geest die in ons woont. Ik ben er zeker van dat niemand van u denkt dat u uw lichaam bent of zelfs dat u alleen maar uw emoties, uw brein of ziel bent. Wat anders vormt de drijvende kracht achter uw aspiraties, uw diepste gevoelens, dan uw goddelijke vonk, die essentie van God die de wortel is van elk levend organisme? Laten we daarom het blijvende deel in ons zien als de geest die de menselijke ziel tot werkzaamheid aanzet, en deze gebruikt op haar beurt een fysiek lichaam als haar tempel hier op aarde.

Dit blijvende deel in ons is erin geslaagd om ons op die plaats in het leven te brengen waar we het meest kunnen leren. Maar omdat ieder van ons een facet is van de goddelijke intelligentie, met ons eigen deel aan vrije wil, is het aan ons om het recht van de keuze uit te oefenen, om te kiezen welk pad wij willen inslaan, welke gedachten we willen hebben en welke daden we willen verrichten. U ziet dus dat de ziel zich in een strijdperk bevindt tussen de geest en het lichaam, tussen aspiratie tot God aan de ene kant en materiële begeerte aan de andere. Ons lichaam is een dierlijk lichaam, zij het een hoogontwikkeld, maar toch vindt het zijn oorsprong in de materiële kant van de natuur. Onze ziel heeft deel aan de kracht van boven, de god in de mens, maar ze is ook gevoelig voor de aantrekking van onze fysieke natuur.

Daar ligt onze vrijheid van keuze en tevens onze mogelijkheid om te leren.

Vraag – Ik zie niet hoe we het begrip fatalisme of predestinatie kunnen vermijden. Heeft God niet een bedoeling voor ons leven? En als we die niet volgen, dan leven we dus niet naar Zijn wil, en moeten we die zien te ontdekken, niet-waar?

Commentaar – In één en een heel belangrijk opzicht zijn we allen gebonden aan Gods wil, mits we aan God denken als dat deel van de godheid dat zich in het hart van ieder van ons bevindt. Dat betekent dat in ons de kracht en de macht liggen van Gods wil, die zich eens zal kunnen manifesteren. Maar, en dit is ook belangrijk, hij zal zich voor ieder mens anders openbaren, want hij is de wil van onze *eigen* innerlijke god, en de goddelijke kracht daarvan werkt in op onze ziel. In die zin kan men terecht zeggen dat de mens door zijn eigen innerlijke god is ‘voorbested’ om in het leven geboren te worden en de smart en de vreugde van het aardse bestaan te ondergaan.

Maar laten we dit niet verwarren met het oude dogma dat de mens al vóór de geboorte is voorbeschikt om gestraft of beloond te worden naar de grillen en nukken van een buitenkosmische godheid. Geen enkel mens is voorbestemd of voorbeschikt door een God buiten hemzelf. Ook kan hij niet door iets anders zijn voorbestemd dan door de kracht van zijn eigen ervaringen in het verleden, de door hemzelf in het blijvende deel van zijn wezen opgeslagen energieën. Met andere woorden, de mens komt in het leven ‘gepredestineerd’ door zichzelf en door niemand anders, met het doel datgene te ontplooiën en te ontwikkelen dat hij in zijn eigen zielenleven heeft vergaard; en daar bevindt zich ook zijn eigen individuele vrije wil die hij kan gebruiken om van zich-

zelf te maken wat hij wenst. We zijn geneigd fatalist te worden, omdat we eeuwenlang het leven en de omstandigheden om ons heen hebben gezien vanuit het beperkte standpunt van één enkel leven. Maar zodra de mens ontwaakt tot zelfbewuste kennis van zijn volledig menszijn en van zijn verantwoordelijkheden, is er voor fatalisme geen plaats meer.

Kan iemand van u werkelijk geloven letterlijk ‘in zonde geboren’ te zijn, en voorbestemd tot dwalingen, tenzij het Gods wil is dat u het goede pad volgt? Als we het vraagstuk uitsluitend benaderen vanuit het standpunt van het lichaam, zouden we kunnen zeggen dat de mens ‘in zonde geboren’ is – als we daarmee bedoelen in de stof geboren, in een fysiek dierlijk lichaam. Maar de mens is niet zijn lichaam. De ziel is vrij en staat dicht bij die vrijheid naarmate ze dicht staat bij haar eigen innerlijke god. Dit is de grote kans: de mens heeft de kracht in zich om door zijn portie vrije wil de gewillige helper te worden van zijn eigen innerlijke god.

Goed en kwaad

Vraag – Ik ben nog niet overtuigd van die kwestie van Gods wil en predestinatie. Hoeveel speelruimte wordt mij nu eigenlijk gelaten, of ben ik absoluut gebonden aan de wil van God?

Commentaar – Elk wezen in de ruimte is uiteindelijk binnen het bereik van de goddelijke wil en onderhevig aan de stuwkracht van de goddelijke energieën die door het heelal stromen en het doordringen. We zijn geen marionetten van een of andere almachtige persoonlijke God, maar mensen met een vrije wil, hoe weinig we ons nog bewust zijn van onze innerlijke mogelijkheden. Al heeft ieder een eigen bestemming, toch is niemand een eiland apart, afgescheiden van ieder ander, maar is een deel van een groot continent van ervaring en groei dat de hele mensheid omvat.

Maar hoever het u is toegestaan van de koers af te wijken, hoe groot uw uitwijkmogelijkheden zijn – kan ik niet zeggen. Dat kan niemand. De enige die deze vraag kan beantwoorden bent u zelf. We maken allemaal fout op fout, maar dat is niet de beslissende factor. Wat telt is het motief van ons leven – de kwaliteit van de aspiratie die al onze gedachten en daden beheerst. We spelen echter met vuur als we proberen erachter te komen hoever we kunnen gaan om er nog te ‘door te rollen’.

Vraag – Zo bedoelde ik het niet. Ik dacht aan het volgende. Gisteren waren enkelen van ons in Los Angeles voor de baseballwedstrijd en moesten we tamelijk lang wachten op de bus naar huis. Zoals u weet, ligt de sloppenwijk niet ver van het busstation; je ziet daar allerlei mensen en je vraagt je onwillekeurig af hoe ze ooit zo diep konden zinken. Dan denk je bij jezelf, ‘zonder Gods genade liep ik daar zelf’. Ik had altijd het gevoel dat het niemand veroorloofd zou zijn zo ver af te dwalen, zelfs niet met onze vrije wil, omdat ik dacht dat er iets zou zijn waardoor van tevoren wordt bepaald dat we tot daar en niet verder kunnen gaan. Maar kennelijk was er niets dat *die* mensen belette verder te gaan. In zo’n geval vind ik het moeilijk de scheidslijn te zien tussen fatalisme en vrije wil. Mijn vraag is dus: hoever kan men gaan voordat de remmen worden aangetrokken?

Commentaar – Iedereen kan helemaal de verkeerde weg opgaan als hij dat boven alles verkiest. Gelukkig zijn er in het algemeen genoeg dingen die onderweg tussenbeide komen, gewoonlijk vanuit onszelf. We hebben niet alleen ons geweten, dat een duidelijke taal spreekt als we er eenmaal naar luisteren, maar ook zijn we voortdurend vergezeld van onze beschermengel, die ons vaker in bescherming neemt dan wij weten. Hoever kunnen we gaan voor de remmen worden aangetrokken? Net zo ver als ons geweten dat toestaat. We zijn ons volledig ervan bewust wanneer we tegen die waarschuwendende stem ingaan, die ons nooit zal zeggen wat we moeten doen, maar altijd klaar staat ‘alarm’ te slaan als we er alleen nog maar over denken om iets te doen wat voor ons, individueel, een afdwaling van de goede weg zou zijn.

Vraag – Zou u het geweten dan een instrument van Gods wil willen noemen?

Commentaar – U zou kunnen zeggen dat het geweten een instrument of werktuig is van de god in ons, want als de stem van het geweten zich door vele eeuwen van beproevingen en dwalingen heeft gevormd, moet ze wel nauw zijn verbonden met het onvermoeibare streven van het goddelijke deel in onszelf om ons met zijn goddelijke wil in harmonie te brengen. Bovendien is onze beschermengel ons even nabij als onze rechterhand; maar deze relatie werkt in twee richtingen. We ontvangen zijn bescherming alleen als we die verdienen. ‘God laat niet met zich spotten: want wat een mens zaait zal hij ook oogsten.’ Juist deze oogst aan verdriet en pijn, aan teleurstellingen en eenzaamheid, is de betrouwbaarste rem, die ons ervan weerhoudt te ver bergafwaarts te gaan. Maar als iemand opzettelijk verkiest de stem van het geweten te smoren, zal hij zijn les door schade en schande moeten leren.

Laten we anderen daarom niet te gauw veroordelen. Als we het hadden moeten stellen zonder de hulp die we op ons pad ontvingen, of andere moeilijk aanwijsbare factoren, kon ieder van ons wel eens op weg zijn naar de sloppenwijk, want er bestaan geen andere remmen tegen het moedwillig bezoeiden van de goddelijke kwaliteit van de vrije wil dan die welke een mens zelf in werking stelt. De meeste mensen hebben, hoe tragisch hun huidige leven misschien ook is, diep in zichzelf verborgen onaangeboorde bronnen van kracht en adeldom als resultaat van vroegere ervaringen; en wanneer eenmaal de wil is ontwaakt om de weg omhoog in te slaan, zijn er geen toppen zo hoog of zelfs de minste van de mensen kan ze bereiken, als hij dat wil.

Vraag – Het leek er anders op dat met sommigen van deze mensen geen eerlijk spel was gespeeld, alsof God hen werkelijk voor het slechte pad had voorbestemd. U gelooft dat niet, is het wel?

Commentaar – Dat doe ik zeker niet. Gezien vanuit het standpunt dat dit ene leven een afgesloten geheel is, lijkt het daar misschien wel op, maar vergeet niet dat geboorte en dood worden overbrugd door de continuïteit van het bewustzijn. Ik besef maar al te goed hoe moeilijk het voor ons is, gewend als we zijn slechts met één korte levensperiode op aarde rekening te houden, om de gedachte te accepteren dat de ziel telkens opnieuw wordt geboren. Ik vraag u niet dit idee te aanvaarden, maar om het ernstig te overwegen voordat u het verwerpt.

Groei voltrekt zich niet op willekeurige wijze, maar is het onvermijdelijke gevolg van die oorspronkelijke impuls besloten in het goddelijke zaad in het hart van elk wezen in het heelal. Daarom kan er onmogelijk een oneerlijk spel met de mens worden gespeeld. Integendeel, er is meer reden om te zeggen dat hij in het spel is bevoordeeld, want de stuwning van de evolutiestroom is altijd voorwaarts en de hele levensgolf van de mensheid wordt daarin langzaam maar zeker meegevoerd. Niets in de natuur is statisch – òf we gaan vooruit, òf we gaan achteruit, en juist daarin ligt voor ons de uitdaging. In de rijken lager dan de mens is de drang voortdurend omhooggericht, naar het mensenrijk, en de groei voltrekt zich daar automatisch zonder zelfbewuste leiding. Maar in het mensenrijk moeten we zelf uitmaken in welke richting we willen groeien – want het is mogelijk omlaag te gaan, heel ver omlaag. Ook is het, wat de kwaliteit van ons bewustzijn betreft, mogelijk met grote stappen vooruit te gaan.

Uiteindelijk vormt het bewustzijn en wat we daarmee doen de kern van ons probleem. Elk moment bestaat er een bepaalde bewustzijnshorizon, die het totaal vertegenwoordigt van wat we zijn, en deze horizon is voor ons op dat ogenblik een ‘ring-verder-niet’, waarbuiten we ons niet kunnen begeven. Maar de Vader in ons spoort ons voortdurend aan, hoe weinig we ons van zijn bemoeienissen misschien ook bewust

zijn, om die horizon uit te breiden en de 'ring-verder-niet' te overschrijden naar een verder liggend doel van inzicht en wijsheid. In dat proces van groei begaan we natuurlijk fouten, maar op den duur leren we wat goed en wat verkeerd is, en zolang onze aspiraties op het licht zijn gericht, is dat het enige wat van ons wordt verlangd. Of we gaan voorwaarts met de levensgolf van de mensheid naar onze bestemming, of we gaan, als we daaraan de voorkeur geven, weloverwogen omlaag en verbreken onze schakel met het goddelijke – maar dit komt zó zelden voor dat we het voor de mensheid in het algemeen kunnen verwaarlozen.

Het is voor ons onmogelijk precies op hetzelfde bewustzijnsniveau te blijven staan, omdat we ieder moment van de dag in beweging zijn, naar we hopen op weg naar verruiming van inzicht en ervaring, en bij elke stap vooruit vinden we een nieuwe 'ring-verder-niet'. Als het ogenblik van de dood aanbreekt, bepaalt het gehalte van de meest innerlijke gedachten die een mens tijdens zijn leven heeft gehad, of hij een zwakker of een sterker karakter is geworden.

Vraag – Zou u kunnen toelichten welke plaats de duivel in uw stelsel inneemt? Dit is niet slechts een hypothetische vraag, maar voor mij op dit ogenblik een heel essentiële. Mijn vader was namelijk jarenlang predikant en nogal ruim van opvatting, zoals ik altijd dacht, en hij is ook een fijn mens. Maar sinds de ontwikkeling van de kernwapens is het helemaal mis met hem. Hij is ervan overtuigd dat het allemaal het werk van de duivel is. Wat ik ook zeg, niets kan hem van gedachten doen veranderen. Wat denkt u daarvan?

Commentaar – Ik begrijp dat dit een probleem voor u is, want het raakt de kern van het diepste geloof van een mens. Laat ik allereerst zeggen dat ik helemaal meevoel met de afschuw die uw vader heeft van het gebruik van de natuurgeheimen

voor destructieve doeleinden. Maar toch beschouw ik zelf de geboorte en groei en de huidige snelle ontwikkeling van de kernfysica niet als het werk van de duivel – als die al bestaat – of van een van zijn scharen van de duisternis. Het gebruik van krachten voor het kwaad is altijd iets duivels, iets demonisch – maar het is niet het werk van satan.

Er is hier een groot verschil. Het lijkt misschien onbelangrijk, maar het raakt direct de kern van het theologische probleem van goed en kwaad: goed als het werk van God, en kwaad als dat van de duivel. Voor mij bestaat er geen duivel die mensen moedwillig op het slechte pad brengt; evenmin bestaat er een persoonlijke God die even opzettelijk mensen naar het pad van rechtschapenheid voert. Niettemin hebben we altijd met goed en kwaad te maken, evenals met hitte en koude, dag en nacht, en alle andere bipolaire manifestaties. Het zijn echter niets anders dan relatieve toestanden van levende wezens, en geen op zichzelf bestaande entiteiten. Daarom moeten goed en kwaad in de menselijke verhoudingen worden gezien als betrekkelijke toestanden van bewustzijn. Goed, zouden we kunnen zeggen, is dat wat in harmonie is met de opwaartse drang tot vooruitgang; kwaad, dat wat neigt naar teruggang en het verstoren van het natuurlijke evenwicht. Wat sommige van de oorspronkelijke bewoners van Australië en Afrika goed toeschijnt, is voor ons misschien iets verschrikkelijks – en mogelijk geldt ook het omgekeerde!

Vraag – Als er, zoals u zegt, geen duivel bestaat, denkt u dan dat God de mens heeft toegestaan het geheim van het atoom te ontdekken?

Commentaar – Ik geloof niet dat God iets te maken had met de ontdekking van het atoom, of dat God ons ervan zou willen weerhouden hiervan gebruik te maken. Het zal de mens zelf zijn die het vernietigend gebruik ervan zal beteugelen. Ik

geloof bovendien zo vast in de wet van oorzaak en gevolg, dat de ontdekkingen van de kernfysica voor mij allemaal deel uitmaken van de grotere mogelijkheden die wij als mensheid hebben verworven. Ik geloof dat we niet bang hoeven te zijn dat we regelrecht de vernietiging tegemoetgaan.

Vraag – Gelooft u dan dat de mens alleen maar tot een bepaald punt zal gaan, dat hij niet weloverwogen zelfmoord van de mensheid zal plegen? Iets eerder zei u dat als iemand werkelijk verkeerd zou willen en lang genoeg dat pad zou volgen, hij tenslotte zou afdalen en misschien zelfs het contact verbreken. Waarom zou ditzelfde niet kunnen gebeuren met de mensheid als geheel, die tenslotte niets anders is dan een verzameling van enkele miljarden mensen?

Commentaar – Dat zou ook heel gemakkelijk kunnen, als het verlangen om het pad van het kwaad en de vernietiging te volgen sterk genoeg leefde in een voldoende aantal mensen. Maar als ik op dit moment ergens zeker van ben, dan is het dat de schaal sterk naar de goede kant doorslaat. Waarom zeg ik dat? Neem een dwarsdoorsnede van een willekeurige stad, gemeenschap, een land, of een groep van volkeren. Dan vindt u daar sprekende voorbeelden van de mooiste en beste menselijke eigenschappen, maar ook van de allerslechtste; daarnaast staat het enorme aantal mannen en vrouwen die niemand ooit bij naam kent, maar die letterlijk het ‘zout der aarde’ vormen. Op hun wijze zijn zij voorbeelden van moed, toewijding aan hun speciale plichten, hoe eenvoudig en onbelangrijk die ook mogen schijnen, en van een natuurlijk begrip voor hun medemens. Dat weegt allemaal even nauwkeurig mee op de schaal van het lot als de schitterende deugden en karaktereigenschappen van vooraanstaande mensen. Dat ook traagheid, zelfzucht en hebzucht veel gewicht in de schaal leggen, lijdt geen twijfel.

Ik ben ervan overtuigd dat de geschiedenis, in perspectief gezien, inderdaad dit tijdperk zal beschouwen als een van de gevaarlijkste, maar ook als het meest opmerkelijke wat geestelijke en materiële vooruitgang betreft. Want de ontdekking van de kernsplitsing heeft ertoe geleid dat essentiële waarden onderwerp werden van direct en intensief onderzoek. Alleen al hierdoor, en door de overal gevoelde dreiging van een gemeenschappelijk gevaar, ontstaat een subtiel en toch tastbaar besef van onze eenheid als mensheid.

Vraag – Ik sta daarin helemaal achter u en ik denk dat dat voor de meeste jonge mensen geldt. Maar er zit nog een andere kant aan de zaak waar mijn vader op doelt. Hij zegt dat deze eeuw van het atoom niet alleen het werk van de duivel is, maar dat er ook door wordt bewezen dat wij allen ‘in zonde zijn geboren’. Maar ik vind dat een verderfelijke gedachte. Zou u daarover nog iets willen zeggen?

Commentaar – Zonder kritiek te willen uitoefenen op degenen die oprecht geloven dat de mens in zonde is geboren, moet ik toch zeggen dat ik evenmin als u het daarmee eens ben.

Laten we de eerste drie hoofdstukken van *Genesis* eens raadplegen, dan zullen we zien hoe onbevredigend die zijn als ze letterlijk worden genomen, terwijl ze pas werkelijk betekenis krijgen als we ze opvatten als een allegorie van de geboorte van de mens. Na in het eerste hoofdstuk de hemelen en de aarde te hebben geschapen, werd het tijd voor God of de elohim – letterlijk ‘goden’ in het Hebreeuws – de mens te vormen. Zo werd in het tweede hoofdstuk Adam geschapen uit het stof van de aarde, en daarna bliezen de elohim ‘de adem des levens’ in hem en ‘de mens werd een levende ziel’. Toen werd in Eden een hof geschapen in het midden waarvan de boom van kennis van goed en kwaad werd geplant.

Nadat alle dieren waren gevormd, besepte de Here God dat Adam geen metgezel had; hij liet hem in een diepe slaap vallen, nam een 'rib' van hem en vormde de vrouw. We hebben nu dus Adam en Eva, naakt en zonder schaamte in de Hof van Eden, die de waarschuwing ontvingen niet van de *boom van kennis* te eten.

Nu het derde hoofdstuk: hier verschijnt een slang die hen verleidt om van de verboden boom te eten, want zij 'zullen beslist niet sterven', maar 'zullen aan goden gelijk zijn, en goed en kwaad kennen'. Eva luistert en beseft dat de boom niet alleen goed is om van te eten en een lust voor het oog, maar ook een boom 'die je verstandig maakt'; ze besluit daarom een van de vruchten te proeven en deelt die met Adam. Dan lezen we verder van de verschrikkelijke vervloeking die de Here God over Eva uitsprak omdat ze Adam had verleid, en dat er voortaan altijd verdriet, zware arbeid en strijd zouden zijn. Luister nu eens naar het laatste deel van hoofdstuk drie over de *boom des levens*: 'En de Here God zeide: Zie de mens is geworden als een onzer door de kennis van goed en kwaad; nu dan, laat hij zijn hand niet uitstrekken en ook van de boom des levens nemen en eten, zodat hij in eeuwigheid zou leven' . . . Daarom werden Adam en Eva uit de Hof verdreven en plaatste de Here God cherubijnen en een vlammenend zwaard bij de ingang om de *boom des levens* tegen de mens te beschermen.

Dit is in het kort de Hebreeuwse weergave van het proces van onze evolutionaire groei uit een toestand overeenkomende met de onschuld en onverantwoordelijkheid van de dieren naar een zich bewust worden van ons menszijn. Oorspronkelijk tweeslachtig, dat wil zeggen dat hij zowel de potentie van het mannelijke als het vrouwelijke bezat, viel Adam in een 'diepe slaap' waarin de elohim een van zijn ribben verwijderden – ik merk hier op dat het Hebreeuws woord ook 'zijde' betekent – waardoor de natuurlijke schei-

ding van de seksen ontstond en de jeugdige mensheid als volledig geslachtelijke mannen en vrouwen ontwaakte. Met het proeven van de verboden vrucht werden ze zich bewust van hun 'naaktheid' of verantwoordelijkheid, en ontstond het verlangen 'vijenbladeren aaneen te hechten' – het verlangen om iets te doen met hun pas verworven kennis.

Bovendien was de slang in bijna elk land oorspronkelijk niet het symbool van sluwheid of bedrog, maar eerder van wijsheid en van het brengen van licht en begrip. Als we de rol van de slang uit *Genesis* beschouwen als die van een 'lichtbrenger', want dat betekent het woord Lucifer, zullen we tot onze verbazing zien hoe volkomen anders onze opvatting over de oorsprong van de mens zal zijn.

Vraag – Hoe zijn we dan ooit op de gedachte gekomen dat we 'in zonde geboren' zijn?

Commentaar – Dat is een van de rampzalige gevolgen van het feit dat het veronderstelde Woord van God letterlijk werd opgevat en dat een bepaalde opvatting van een waarheid tot dogma werd verheven, terwijl die opvatting volkomen onjuist kon zijn. Toen Adam en Eva, die de jeugdige mensheid voorstellen, uit het Paradijs werden verdreven, 'vielen' ze letterlijk uit hun vroegere toestand van vrede en gelukzalige onbewustheid in één van strijd en onrust, en van verwarring omdat ze tussen goed en kwaad moesten gaan kiezen. Adams zogenaamd in ongenade vallen was echter geen terugval, maar veeleer een val vooruit in een gebied van ruimere ervaring. De mens is 'geboren in de stof', maar niet in 'zonde'; hij werd 'vervloekt' en veroordeeld tot zwegen en lijden, maar met de pijn en strijd van elke geboorte gaat toch altijd de schoonheid en overwinning van de schepping gepaard. Dit is de erfenis van de gevallen engel, die in de gedaante van een slang dit schitterend staaltje van

witte magie bedreef, waardoor de latente geest tot dynamische activiteit werd gebracht en wij bewust in aanraking kwamen met de adem van de godheid, toen de elohim in het brok klei bliezen en de mens tot 'een levende ziel' maakten.

Vraag – Ik heb nog een vraag over Gods wil. Wat is de beste manier om in harmonie te komen met de wil van God?

Commentaar – Dat is een mooie vraag. Misschien ligt de meest verheven gedragsregel wel besloten in de kreet van de meester in Gethsemane: *Niet mijn wil, maar de uwe geschiede*. Laat niet de wil van de persoonlijke mens overheersen, maar, O mijn Vader, werk door mij en laat uw goddelijke wil gelden. Als we ernaar streven de wil van onze Vader te doen, zullen we, hoe vaak we ook mogen falen of ernstig mogen afdwalen van onze innerlijke idealen, tot de ontdekking komen dat we tenslotte niet de wil doen van het dwalende menselijke zelf, maar inderdaad Gods wil, omdat het de wil is van onze eigen innerlijke godheid. Gods wil is voor u of voor mij of voor iemand anders niet dezelfde; alleen het goddelijke in ieder van ons, ons eigen deel van het wezen van God, onze eigen individuele Vader, kan ons duidelijk maken welke wil wij als individu moeten volgen.

U vroeg hoe we het best met onze goddelijke wil in harmonie kunnen komen? *Niet mijn wil, maar de wil van de Vader geschiede* – naarmate we onze gebeden en aspiraties kunnen afstemmen op de Vader, en zijn geboden opvolgen, zullen we volop leiding ontvangen. Maar ik herhaal dat niemand voor een ander kan uitmaken wat de wil van de Vader is. Ieder mens heeft de verantwoordelijkheid dat voor zichzelf te bepalen. Zijn geboden zijn ook niet voor ons in zoveel woorden hoorbaar. Niettemin zijn ze er.

U ziet dus dat de mens zijn eigen gids en leidsman is en

hij hoeft niet bang te zijn, want al is hij gevormd uit het stof van de aarde, de adem van de elohim stroomt door hem heen en als 'levende ziel' kan hij inderdaad 'over engelen oordelen'.

Investering in kracht

De worsteling van de mensheid om uit de duisternis in het licht te treden, heeft generaties ernstige mannen en vrouwen overal ter wereld beziggehouden. Door de eeuwen heen hebben er mensen geleefd die het hebben aangedurfd de ‘hemelpoorten’ te bestormen, en het denken van de mensheid met moed en een ruimere visie te bezielen. Naast deze weinigen stond echter de inerte massa van hen die weigerden om zelfs maar ten dele de verantwoordelijkheid van het menszijn te aanvaarden. Het kritieke karakter van de beslissingen waarvoor wij staan vormt nu een uitdaging voor iedereen – ze zijn niet langer het voorrecht van enkelen maar de opdracht aan allen. Maar hoe moeten we met intelligentie en wijsheid op die uitdaging reageren?

Het is heel wat anders in een flits helder te zien hoe we het leven op een verantwoorde wijze moeten benaderen, dan het in praktijk te brengen. Het duurt jaren, misschien duizenden jaren, voor zulke eeuwenoude deugden als barmhartigheid, onderscheidingsvermogen, moed en begrip een stevig fundament in het karakter vormen. Overal stelt men zich de vraag: als de strijd van het licht tegen de duisternis eindeloos voortduurt, wat dan te denken van het gebruik van geweld tussen mensen onderling? Als we zien dat de natuur in haar rijken gebruikmaakt van geweld, hoe kunnen we dan

van de mens verwachten dat hij dat niet zal doen om zijn wil door te voeren?

Het groeiproces gaat vanzelfsprekend gepaard met strijd en wilsconflicten. Maar of de natuur ooit haar groei *met geweld* tot stand brengt, valt te betwijfelen. Er is een enorm verschil tussen het dwingende karakter van geweld en het heilzame gebruik van kracht. Op het fysieke gebied beantwoordt geweld ongetwijfeld aan zijn doel, want er zijn slechts enkele bulldozers en graafmachines voor nodig om ‘een berg te verzetten’. Maar wat gebeurt er als we op de hogere gebieden van denken en handelen geweld gebruiken? Dan stuiten we telkens weer op verzet, op machten die tegenover elkaar staan, zonder uitzicht op een oplossing. Inderdaad speelt in alle menselijke verhoudingen geweld een rol, zelfs een grote rol: het geweld van de menselijke wil die probeert veranderingen af te dwingen en zich als een bulldozer een weg te banen door bergen van verzet. Maar als er andere bergen bestaan dan die van steen en aarde, zijn daar dan niet eerder geestelijke dan fysieke werktuigen voor nodig?

De natuur werkt in stilte, maar haar werk getuigt van kracht; en al kan een mens door middel van kunstmatige warmte in een broeikas de bloei van een bloem verhaasten, hij bespoedigt daardoor ook haar dood. We kennen allen de passage in *Mattheus*, waarin Jezus zijn toehoorders eraan herinnert, ‘vanaf de dagen van Johannes de Doper tot nu toe wordt het koninkrijk der hemelen bestormd en de bestormers nemen het met geweld’. Moeten we daaruit afleiden dat Jezus bedoelde dat we het koninkrijk van de geest letterlijk met geweld moeten nemen? Als we de oorspronkelijke tekst raadplegen, zien we dat deze uitspraak evengoed als volgt kan worden vertaald: ‘Het koninkrijk der hemelen wordt overweldigd, en de sterken (van geest) maken zich ervan meester’. Het werkwoord ‘overweldigen’, dat is afgeleid van de wortel *bia*, betekende bij de oude Grieken niet alleen

‘lichamelijke kracht of macht’, maar ook ‘sterkte van geest’. Waarom zouden we de woorden van de meester dan niet uitleggen als: ‘Het koninkrijk van de geest moet met kracht worden genomen en de sterken van geest veroveren het’.

De crisis die we nu doormaken is niet nieuw – ontelbare keren hebben we in vervlogen eeuwen ermee te maken gehad, maar voor zover de geschiedenis ons verhaalt, heeft men zich nog nooit zo intensief erom bekommerd of ons handelen wel van wijsheid getuigt. Gezien alle hulpbronnen waarover we beschikken, geestelijke, mentale en fysieke, zou men denken dat de overwinning een eenvoudige zaak is. De mens houdt echter altijd een natuurlijke schroom om afstand te doen van het oude en met kracht het koninkrijk van het nieuwe te veroveren. Er zijn nog altijd mensen die, als Nicodemus, zich uit eigen verkiezing afzijdig houden, buiten de kring van daadwerkelijke verantwoordelijkheid, en rijke jonge heersers die, hoewel ze door de waarheid worden aangehouden, toch de voorkeur geven aan hun oude banden, de ‘rijksdommen’ van de hun vertrouwde denkwijze, en zichzelf daarmee het voorrecht ontzeggen zich bij de voorhoede aan te sluiten.

De hoop van de wereld ligt niet in de dogmatische godsdienst, niet in wijsgerige bespiegelingen of in wetenschappelijke experimenten. Ze ligt als altijd in de moed en de visie van elke nieuwe generatie om mee te gaan met de stroom van de vooruitgang als deze zich van de ene cyclus naar de andere voortbeweegt. We moeten voortdurend attent zijn op hen die jong van hart zijn – dat wil niet altijd zeggen jong in jaren, maar jong in geestelijke veerkracht – die nieuwe wegen projecteren, opdat de na hen komende generaties de vooruitgang van de mensheid kunnen voortzetten.

De jeugd van nu bewijst dat ze in hun karakter een grote mate van onbaatzuchtigheid bezit, gepaard gaand met een verlangen om iets creatiefs te doen met hun leven. Weliswaar

ondervinden sommigen van hen grote moeilijkheden om zich aan te passen op weg naar de volwassenheid, maar ze vormen een onbetekenend percentage vergeleken met de pulserende levensgolf van sterke, vastberaden en hoogst intelligente jonge mensen, die zich ijverig erop voorbereiden om aan de roep van deze eeuw gehoor te geven. Ze stellen diepgaande vragen, waarvan vele betrekking hebben op geboorte en dood, of gaan over de plaats van de mens in het meeromvattende evolutieplan. Ze bezitten een zelfvertrouwen van geest en denken, waardoor ze de versleten letterlijke opvattingen van het dogmatische geloof niet langer kunnen aanvaarden. Aan hen komt het erfdeel toe van het 'koninkrijk der hemelen' – niet om dat met geweld te veroveren, maar om het te beheren voor de 'sterken van geest' – een erfdeel bestaande uit vrijheid van denken en handelen en, het belangrijkste van alles, vrijheid van geestelijke aspiratie.

Psychische tegenover geestelijke ontwikkeling

Vraag – Wij beiden behoren tot een groep jongeren van zestien tot tweeëntwintig jaar. We komen regelmatig bijeen om allerlei onderwerpen te bespreken, van maatschappelijke en culturele tot filosofische en religieuze, omdat we naar meer bevredigende antwoorden zoeken dan de gewone godsdienstige bronnen ons tot dusver hebben gegeven. We hebben de ideeën van reïncarnatie en karma en zelfs paranormale verschijnselen besproken, en we zouden graag horen wat uw opvatting daarover is, vooral over het ontwikkelen van psychische vermogens.

Commentaar – Ik ben beslist geen voorstander van het ontwikkelen van psychische vermogens. Het kan niet worden ontkend dat de mens zulke verborgen vermogens heeft, en zelfs nog veel subtielere, maar die zullen op een natuurlijke manier gaan functioneren wanneer het innerlijke bewustzijn van de mens in staat is er een gepast gebruik van te maken. Maar een gepast en verstandig gebruik is niet mogelijk als we niet eerst alle aandacht schenken aan de vervulling van onze dagelijkse plichten.

Vraag – Maar als een mens die innerlijke krachten bezit,

waarom is het dan verkeerd ze te ontwikkelen?

Commentaar – Begrijp me goed, al keur ik zelf een geforceerde ontwikkeling van bovennormale vermogens beslist af, ik heb geen kritiek op individuele leden van welke groep ook die een andere mening zijn toegedaan. Mijn kritiek is gericht op het verkeerd begrijpen en toepassen van de oude geestelijke beginselen. Eeuwenlang hebben de wijzen gewaarschuwd tegen een onnatuurlijke concentratie op het psychische en ze hebben er met klem op gewezen, dat in de eerste plaats moet worden gestreefd naar het bevorderen van ethisch handelen en het ontwikkelen van geestelijke vermogens. Ik spreek slechts in het algemeen en wil u beslist niet beïnvloeden. Maar als we proberen in praktijk te brengen wat we begrijpen van de waarheden die alle wereldleraren hebben verkondigd, zonder nadruk te leggen op psychische vermogens, zullen we karmisch die dingen tot ons aantrekken die we als levenservaringen nodig hebben.

Geestelijke ontwikkeling heeft voortdurend plaats, elke dag, elk uur, en beperkt zich niet tot georganiseerde bijeenkomsten, tot zondagen, of bijzondere gelegenheden met speciaal ceremonieel. Onze voornaamste taak is het doen van onze volledige plicht – niet alleen tegenover ons gezin of in ons werk, maar ook jegens ons land en onze medemensen, en niet in de laatste plaats tegenover ons hogere zelf. Als we daarna nog tijd en energie over hebben, kunnen we overwegen om door speciale oefeningen onze geestelijke spieren tot ontwikkeling te brengen!

Vraag – Sommigen van ons geloven in de wedergeboorte van de ziel, maar wat reïncarneert er nu precies?

Commentaar – Wat is het blijvende en leidinggevende beginsel in het leven van ieder mens? Het moet iets zijn dat direct

of indirect verbonden is met het onsterfelijke zelf, dat in leven na leven tot geboorte komt. Sommigen noemen het het reïncarnerende ego of reïncarnerende element, dat blijvende deel in ons dat een gedeelte van de in het verleden opgedane en verwerkte ervaringen met zich meebrengt, en dat daarom in ieder leven de stoot geeft tot actie, en voor de ziel het toneel schept waarop zij haar rol kan spelen. Hoe ontstaat dit toneel? Het is niet het reïncarnerende ego dat het bewust tot stand brengt. Karma bouwt het toneel op uit dat grote reservoir van ervaringen die ieder van ons heeft vergaard. Het stelt ons hogere zelf in staat een persoonlijkheid in het leven te roepen die ertoe zal bijdragen de waarde en het geestelijk gehalte van het reïncarnerende ego aan te vullen, te versterken en te verhogen. In de universaliteit van het leven worden de klassen gevormd door het gezin en het milieu waarin we worden geboren. En de leraar? Ieder mens is leraar en leerling tegelijk. Allen met wie we in aanraking komen als we opgroeien en tijdens ons verdere leven, zullen òf ons iets leren òf iets van ons ontvangen dat zij nodig hebben – al is het niet meer dan een glimlach of een afkeurende blik – een natuurlijke uitwisseling die onfeilbaar en naar beide kanten werkt, of we ons ervan bewust zijn of niet. Onze houding tegenover de omstandigheden van het leven bepaalt onze toekomst en geeft ons precies die lessen te leren die het mogelijk maken dat ons bewustzijn uitgroeit tot een ruimer begrip van onze verantwoordelijkheden.

Alle grote wereldreligies hebben op hun eigen wijze nadruk gelegd op de betekenis van het beginsel van oorzaak en gevolg als ethische gids in het leven van ernstige onderzoekers. Ik zeg met opzet ‘ernstige onderzoekers’, en ik ga nog een stap verder: iedere geestelijke leider heeft met klem gewezen op wat ik zo graag het zich ontvouwende karmische draaiboek van ons leven noem. U heeft zich waarschijnlijk wel eens verdiept in de drievoudigheid van de menselijke

natuur: het hogere zelf, het lagere zelf en de tussennatuur. In ons tegenwoordige evolutiestadium doen we uit de eerste hand ervaringen op in onze tussennatuur, het gebied van de ziel of het menselijke ego. We kunnen onze gedachten en onze belangstelling richten op onze hogere natuur en daarvoor inspiratie opdoen en leiding ontvangen; of we kunnen ons wenden tot onze lagere natuur en gedeprimeerd en in verwarring raken.

Vraag – Bent u voorstander van een georganiseerd werkprogramma voor jonge mensen zoals wij?

Commentaar – Ik zie het zo: omdat elk programma noodzakelijkerwijs mensen omvat die in karakter en karma verschillen, loopt men gevaar dat men iedereen tot een en dezelfde denkrichting tracht te dwingen zodra men een vast werkschema ontwikkelt. Het is het begin van verstarring. Dat is verkeerd, gezien vanuit het standpunt van het reïncarnerende ego dat zozeer zijn best doet om zijn eigen groeipatroon uit te werken. Ik weet dat dit vreemd klinkt, en oppervlakkig gezien is dat misschien ook zo, maar ik ben ervan overtuigd dat het in wezen een volkomen gezonde gedachte is.

Op dit punt in de cyclus zijn er vooral onder de jonge mensen ego's die door hun ervaringen in het verleden bij hun intrede in dit leven op een dusdanige grotere golf lengte zijn afgestemd, dat de dogmatische godsdienstige opvattingen hen onmogelijk kunnen bevredigen. Ze zoeken de levende waarheid – geen dogma's. Zodra men probeert deze ontvankelijke mensen in te passen in een nauw omlijdend schema van handelen, van denken en streven, zullen ze in opstand komen tegen de hun opgelegde beperkingen.

Daarbij komt nog dat het klimaat van het werelddenken niet blijvend kan worden beïnvloed door flitsende schijn-effecten en het opdringen van ideeën. Maar al te veel orga-

nisaties werken tegenwoordig met dit soort dingen, maar hoe oprecht hun pogingen ook mogen zijn, ze mislukken omdat serieuze mannen en vrouwen beginnen te vermoeden dat waarheid niet zonder persoonlijke offers kan worden gevonden. Er heeft nooit een kortere weg naar geestelijke groei bestaan, en er zal er ook nooit één zijn; men zou een kardinale fout maken als men probeerde die indruk te wekken.

Laten we ook niet verstrikt raken in de gedachte die in onze zo gespecialiseerde maatschappij nogal eens heerst, dat we ons doel kunnen bereiken als we weloverwogen een complex van denkbeelden of een systeem van ingewikkelde voorschriften samenstellen of uitwerken, alleen maar om daarmee goede resultaten te verkrijgen. Uiteindelijk zouden we tot de ontdekking komen dat de 'goede resultaten' die we beoogden, voor het heil van de mensheid geen enkele blijvende betekenis hebben. Hier is het oude voorschrift van kracht dat zegt, dat we niet gehecht moeten zijn aan de 'vruchten van ons handelen'. Hoe vaak gebeurt het niet dat onze daden, zelfs al zijn ze volgens ons door mededogen ingegeven, een ondergrond hebben die gekleurd is door het zelfzuchtige verlangen om de goede resultaten te *zien* en ons te koesteren in de gedachte dat *wij* daarin een aandeel hadden. Als we werkelijk willen dienen, moeten we ons niet bekommeren om de resultaten, want daar zorgt de Grote Wet voor, die wijzer en humaner te werk gaat dan wij zouden kunnen bedenken. Laten we daarom voorschriften en toverformules vermijden, en ons evenmin concentreren op bepaalde gedachten die een bepaald doel beogen. Deze voeren ons op zijpaden, die ons in de meeste gevallen van ons hoofddoel afleiden.

Vraag – Dit is heel iets anders dan de methoden die we in de kerken en zelfs in het onderwijs aantreffen, waar we ertoe

worden gebracht om op een bepaalde manier te denken.

Commentaar – Ieder van ons moet op zijn eigen wijze tot inzicht komen. Waarom zou iemand, die beweert dat hem het welzijn van zijn medemensen ter harte gaat, pasklaar gemaakte vormen van denken proberen te scheppen, waarin zij hun geestelijke energieën kunnen gieten? Dat zou belachelijk zijn. Juist deze houding heeft het werk van de grote leraren die poogden de zuivere stroom van de waarheid in het gedachteleven van de wereld te doen vloeien, gedood.

Wat gebeurt er als u en ik van gedachten wisselen, terwijl wij hier bijeen zijn? Zonder dat u zich daarvan bewust bent, haalt u uit mij precies wat u nodig heeft; en omgekeerd helpt u mij. Zo werkt karma. Het is geen uitvinding van de mens; het is een wet die aan de goddelijke intelligentie ontspringt. Als we handelen volgens de ethische normen van het leven, zullen we dat merken en de vruchten ervan plukken; handelen we in strijd met de natuurwetten, ook dan zullen we dit vroeg of laat merken en leed en moeilijkheden oogsten, totdat we ons denken en onze houding herzien. We kunnen het karma van een ander niet beoordelen, want we weten niet naar welke ervaringen zijn hogere zelf hem voert om de ziel dingen van wezenlijke waarde in te prenten. Het wonderlijke van dit alles is dat juist onze fouten vaak onze beste leermeesters zijn, want niemand brengt iets tot een goed einde tenzij hij zijn mislukkingen te boven komt. We hoeven daarom nooit bang te zijn fouten te maken, want het inzicht dat ons deel wordt door van onze fouten te leren, helpt ons op onze weg naar de toekomst. Zo onderricht ieder mens zichzelf; en als zijn motief zuiver is, valt hij als hij struikelt niet met het hoofd naar omlaag, naar de duisternis, maar met het gezicht omhooggericht naar de zon. Dit is occultisme in de meest ware zin van het woord. De

werkelijke occultist – niet de pseudoleermeester in de zogenaamde ‘occulte wetenschappen’, waarin groot gevaar schuilt – dringt aan niemand zijn leer of onderricht op, maar wijst door zijn lichtend voorbeeld onopvallend de weg.

Het is verrassend te zien hoe sterk deze waarheden, die door de eeuwen heen zijn verkondigd, nu in het bewustzijn van onze medemensen gaan leven. Duizenden en duizenden mensen zijn op zoek, evenals u. Voor geestelijke gymnastiek hebben ze geen belangstelling; ze willen weten hoe ze hun denken in overeenstemming kunnen brengen met fundamentele geestelijke waarden, om beter het hoofd te kunnen bieden aan de problemen die hun bewustzijn bestoken. Demonstraties van paranormale en bovenzintuiglijke krachten zullen ons beslist niets leren. Alleen door de slijpende werking van de discipline van het leven kan na elke ervaring een zekere mate van wijsheid worden verkregen.

Vraag – Onlangs zijn we in onze groep begonnen vooraanstaande mensen van diverse overtuigingen uit te nodigen, met de bedoeling hun denkbeelden met de onze te vergelijken. Het is ons echter gebleken dat er heel veel verschillende richtingen bestaan. Acht u het mogelijk dat alle mensen die in hogere dingen geloven eens in één organisatie zullen samenwerken?

Commentaar – Ik geloof niet dat de uiterlijke organisaties zich ooit formeel zullen aaneensluiten. Geestelijke eenheid is een innerlijke zaak en geen exoterische kunstgrepen zullen die ooit tot stand brengen. Het is echter best mogelijk dat in de komende jaren, misschien in komende eeuwen, een veel groter aantal individuen en verenigingen de gemeenschappelijke stroom van geestelijke beginselen weer zullen ontdekken en die in hun leven in praktijk zullen brengen. Als dit gebeurt, zal de uiterlijke structuur van de afzonderlijke organisaties

verdwijnen, en zal de innerlijke eenheid van denken de werkelijke waarden consolideren. Niets zal dat kunnen tegenhouden, omdat deze geestelijke centra in het voertuig van het hart van de mensheid zullen samenwerken, en de polsslagen van de waarheid het levensbloed van de evolutionaire vooruitgang door de hele mensheid zal laten stromen.

Vraag – Maar gelooft u niet dat alle religies en alle groeperingen hebben getracht juist dit te verwezenlijken, maar dat ze in verschillende opzichten zijn verstarde?

Commentaar – Elk onzelfzuchtig streven, waar het ook tot uitdrukking komt, zal altijd kracht bijzetten aan de pogingen van die kleine maar sterke kern die tot doel heeft de broederschap onder alle mensen op ruimere schaal in praktijk te brengen. Als een mens zijn natuurlijke plichten vervult, zal het goede dat wordt gedaan zich overal en zonder ophouden doen gevoelen. Het beperkt zich niet tot de twee of drie mensen die erbij betrokken zijn, maar zet zich steeds voort. Zoals de rimpelingen op het kalme oppervlak van een meer zich tot in het oneindige uitbreiden, zo zal een eerlijke uitwisseling van goede werken op de hele mensheid van invloed zijn. Het zal een ware zegen betekenen omdat het een spontane uiting van het goddelijke is, en niet een kunstmatig tegengif tegen de zelfzucht. Juist handelen ontspringt inderdaad aan het goddelijke, aan de bron van inspiratie die ons allen aanspoort; en daarom zet de invloed van een onzelfzuchtige daad zich tot in het oneindige voort.

Heeft u de *Bhagavad-Gītā* gelezen?

Vraag – Nee, maar we hebben er wel van gehoord. Raadt u ons aan om er een studie van te maken?

Commentaar – Ik geloof dat u er veel aan zou hebben de *Gītā*

zorgvuldig te lezen. Er bestaan veel vertalingen van in het Engels en andere moderne talen. Ik geef zelf de voorkeur aan de versie van W.Q. Judge, omdat die, hoewel niet in dichtvorm, in proza de geest van het oorspronkelijke werk dicht nadert. Het is een prachtig boekje dat een diepe esoterische betekenis bezit achter het exoterische verhaal. De *Bhagavad-Gītā* zelf is maar een korte episode uit het grote Indische epos, het *Mahābhārata*, en vertelt van de avonturen van twee legers, ‘in slagorde opgesteld’, waartussen Arjuna staat, die in het vijandige leger zijn ‘leermeesters en vrienden’ uit vroeger dagen herkent en weigert te strijden. Krishṇa, die het hogere zelf van Arjuna symboliseert, vermaant hem ‘op te staan’ en de vijand – zijn vroegere zelf – moedig tegemoet te treden. In de dan volgende dialoog verkondigt Krishṇa o.a. dit belangrijke beginsel: uit honderdduizenden streeft er slechts één naar volmaaktheid; en van al diegenen die zo streven, zal slechts één mij kennen zoals ik ben.

Datzelfde beginsel geldt niet alleen voor de kerken en alle geestelijke ‘leraren’, maar voor de hele wereld van het denken: daarin zijn er misschien maar één of twee met een betrekkelijk onbelemmerde visie. Alle grote religies waren oorspronkelijk uitdrukkingen van de waarheid. Maar helaas, hoeveel discipelen, die de ‘nieuwe’ gedachte het meest waren toegedaan, hebben deze werkelijk innerlijk begrepen? Men zag slechts een glimp ervan en toen deze aan het papier werd toevertrouwd, kreeg hij vaste vorm en werd tenslotte een dogma. Gezien vanuit het standpunt van hun eigen bewustzijn waren hun opvattingen misschien juist, maar ze waren daarom nog niet voor iedereen waar. Neem een willekeurige groep mensen, ga met hen naar een willekeurige stad of plaats op deze aardbol, laat hen allen naar dezelfde dingen kijken, en vraag hun dan wat ze hebben gezien. Iedereen zal u iets anders vertellen. Zo is het ook met de waarheid – ieder van ons ziet slechts een facet van een facet van de waarheid.

Vraag – Bent u van mening dat mensen die hun psychische vermogens proberen te ontwikkelen beslist de verkeerde weg opgaan?

Commentaar – Hoe kunnen we ooit tegen een ander zeggen: ‘U bent op de verkeerde weg; volg de mijne, want ik weet dat die de juiste is’. Alleen zijn innerlijke beweegredenen kunnen bepalen wat voor hem de juiste of de verkeerde weg is. Maar als iemand als voornaamste doel de ontwikkeling van zijn psychische natuur nastreeft, dan geloof ik dat hij een pad volgt dat hem tenslotte op een doodlopende weg zal brengen.

Neem het mediumschap en het vermogen visioenen te hebben, gedachtevormen te zien en de gedachten van anderen te lezen – al deze dingen hebben met de geestelijke natuur niets te maken. Ze vormen eerder een belemmering dan een hulp, omdat ze de neiging hebben de ziel van haar doel weg te lokken. Waarom zeg ik dit, terwijl er tegenwoordig juist zo’n belangstelling bestaat voor deze bovenzintuiglijke krachten? Zoals ik al zei, niet omdat ze niet bestaan; als het alleen maar verdichtsels van de verbeelding waren, zou er weinig gevaar in schuilen. Maar juist doordat ze wel degelijk bestaan, vormen ze een van de grootste beproevingen. U herinnert zich de woorden van meester Jezus: Zoek eerst het koninkrijk der hemelen en al deze dingen zullen u worden toegeworpen. Dit is wat iedere wereldleraar heeft gezegd: zoek *allereerst* het pad van geestelijke verlichting, het zonlicht van de godheid in ons, in plaats van het maanlicht van de psychische natuur; dan zal het stralende licht van boven omlaag schijnen door uw hele wezen en de dagelijkse dingen in uw leven belichten. Als dat gebeurt zullen ‘al deze dingen’ ons in hun natuurlijke kringloop worden toegeworpen. Dan, en alleen dan, zullen we erop zijn voorbereid om er verstandig mee om te gaan zonder gevaar voor onszelf en anderen.

Vraag – Maar dat is een tamelijk langzaam proces. Veel mensen willen niet daarop wachten en willen liever hun groei verhaasten.

Commentaar – Als men het ontwikkelen van psychische vermogens nastreeft, volgt men schijnbaar een veel kortere en boeiender weg, maar in werkelijkheid is het een veel langere weg van ervaring, die tenslotte kan doodlopen in psychische onevenwichtigheid, waardoor de ziel, althans tijdelijk, in disharmonie is met de geestelijke en fysieke polen van haar natuur. Het *onnatuurlijk* forceren door middel van verkeerde meditatie, ademhalingsoefeningen en andere twijfelachtige praktijken *kan* inderdaad de psychische centra in de mens tot ontwikkeling brengen. Maar gebeurt dit vóór de tijd van hun natuurlijke bloei, die gepaard zou gaan met kennis van het juiste gebruik ervan, dan bestaat er groot gevaar dat de groei van de ziel gedurende meerdere levens stagneert.

Als ons motief oprecht is en we krachtig en onpersoonlijk naar waarheid streven, zullen we tenslotte de weg vinden die voor ons de enig juiste is, hoeveel misstappen we ook mogen hebben gedaan om er te komen. Zoals Krishna in de *Gītā* zegt: ‘Langs welke weg de mensen ook tot mij komen, op die weg zal ik hen helpen; welk pad de mensheid ook gaat, dat pad is het mijne’. Met andere woorden, welke weg wij ook volgen in de oneindigheid van de tijd, de godheid in ons zal zich tenslotte met haar kind verbinden. Het is de taak van de grootste zowel als de geringste helpers van de mensheid dit proces te versnellen door als vroedvrouwen te fungeren voor de zielen van de mensen. Dat was de opdracht van Socrates: bij de jeugd van Athene de vermogens van de ziel tot grotere bloei te brengen.

Geestelijke ontplooiing is een van de meest aangrijpende ervaringen die een mens kan hebben. Streeft hij echter een geforceerde ontwikkeling na, dan zal hij bitter worden teleur-

gesteld. Het enige werkelijke drama is dat van zijn eigen ziel die meer en meer ontwaakt. Als dat gebeurt, wordt zijn visie op het leven en op alles wat er in zijn innerlijke natuur en in het heelal plaatsvindt, intens verlicht door de volheid van de geest. Dit is drama in zijn hoogste vorm.

Als de kinderen

In de christelijke Schrift lezen we dat meester Jezus zegt: ‘Wanneer u niet wordt als de kinderen, zult u het koninkrijk der hemelen voorzeker niet binnengaan’. Deze uitspraak is zo eenvoudig dat we jarenlang hebben verzuimd er de aandacht aan te schenken die ze verdient.

Tot wie sprak hij? Tot kleine kinderen? Tot jongens en meisjes? Beslist niet. Hij sprak tegen volwassenen, tegen hen die materiële en geestelijke problemen hadden en die naar de meester waren gekomen om hulp. Hij kende hun strijd en hij zag in hun gezicht precies wat men nu in het gezicht van mannen en vrouwen overal in de wereld kan zien.

In tijden van crisis worden we zó in beslag genomen door de gebeurtenissen van het ogenblik, dat we uit het oog verliezen dat de toestand waarin we dan verkeren er slechts één is uit een lange reeks, het hoogtepunt van jaren, misschien wel van levens. Als we dit niet inzien, verliezen we het verband van de dingen uit het oog en beroven we ons van de waarde van die vroegere ervaringen die, als ze goed worden begrepen, kunnen bijdragen tot de oplossing van ons dilemma. Verblind door verwarring denken we niet alleen door anderen, maar ook door het leven zelf te worden misbruikt. Als gevolg hiervan schuiven we de schuld op onze burens, onze collega's, misschien zelfs op onze familieleden en beste

vrienden, de regering of de hele wereld – op alles en iedereen behalve op onszelf. Dat moet Jezus hebben gelezen in de ogen van hen tot wie hij deze woorden richtte. Hoezeer was hun bewustzijn verduisterd; hoe dicht waren de vele sluiers die ze hadden laten vallen tussen wat ze waren als kind en toen de meester hen zag.

Wij allen hebben het ons in het leven moeilijker gemaakt dan nodig was. Duizenden jaren lang hebben we ons beroemd op onze kennis, onze eruditie, en ons begrip van de waarheid. Niettemin hebben de leraren van de mensheid ons altijd eraan herinnerd, dat de hartenleer de voorkeur verdient boven de leer van het oog: de kennis die het hart is aangeboren, de intuïtie, de geestelijke wil van de mens boven de kennis die zuiver intellectueel is en verband houdt met de menselijke wil. Kunnen we niet inzien dat de levensraadselen niet worden opgelost door het verstand alleen, maar door de intuïtie; niet door sentimentaliteit, maar door onderscheidingsvermogen?

Wie van kinderen houdt, staat verbaasd over de zuivere intuïtie waarvan zij blijk geven, en soms staan we versteld over hun scherpe waarnemingsvermogen. Iedereen weet dat de moeilijkste vragen om te beantwoorden die zijn die kleine kinderen stellen, omdat zij, vreemd genoeg, recht afgaan op de kern van fundamentele problemen waarmee de filosofen in de wereld vaak geen raad weten. En we zullen onze kinderen nooit kunnen tevredenstellen door alleen het verstand of het sentiment te laten spreken; maar hoe schitteren hun ogen als we een beroep doen op hun ingeboren intuïtie en onderscheidingsvermogen.

Waarom spoorde de meester zijn volgelingen aan om als kinderen te worden als ze het koninkrijk der hemelen wilden verwerven? Wilde hij hen doen terugkeren tot hun kwajongensstreken en hen letterlijk laten handelen en denken als kinderen? Natuurlijk niet. Hij deed een beroep op die eigen-

schappen die kenmerkend zijn voor het kind. Laten we onszelf als voorbeeld nemen. Wat gebeurt er met ons als we opgroeien? We doorlopen de school, en als we geluk hebben misschien een universiteit. We beginnen het gevoel te krijgen dat we heel wat kennis opdoen. Maar wat doen we eigenlijk met die kennis, of die nu schools of praktisch, religieus of wetenschappelijk is? In veel gevallen wordt ze alleen in ons brein opgeslagen voor eventueel later gebruik. Dit gaat jarenlang door, totdat we voor belangrijke beslissingen komen te staan, of in de maalstroom van de wisselvalligheden van het leven worden geworpen; wat doen we dan? In onze onrust, en zelfs na ernstig nadenken, proberen we uit ons mentale archief die dingen te lichten, die naar we menen ons probleem zullen oplossen, maar we komen tot de ontdekking dat ze geen enkele oplossing bieden die onszelf, of anderen die misschien erbij betrokken zijn, voldoet.

Hoe komt dat nu? Als we het resultaat van elke ervaring in ons hart hadden opgeslagen, in het blijvende deel van ons bewustzijn, dan zouden we in ernstige aangelegenheden, in plaats van verstandelijk over een oplossing te piekeren, tot de ontdekking komen dat het hart het heeft overgenomen en ons op een volkomen natuurlijke manier naar de juiste oplossingen zal voeren. De intuïtie zou dan onze gids zijn geworden, en het verstand haar gehoorzame dienaar, de uitvoerder van haar aanwijzingen – niet haar meester.

Het lijkt misschien een zware opgave voor diegenen onder ons die ouder zijn en al vele, misschien zelfs ernstige fouten hebben gemaakt, om in korte tijd aan de kinderen gelijk te worden. Maar dat is het niet. Meester Jezus wist dat het niet te moeilijk was, anders had hij de mensen uit zijn tijd niet ertoe aangespoord. En het lukt des te beter als een mens eenmaal het besluit heeft genomen zijn leven in dienst te stellen van anderen.

Laten we ons deze eenvoudige vraag stellen: wat is het in

het bewustzijn van het kind, waardoor zijn intuïtie en onderscheidingsvermogen zo prachtig functioneren? Het is nog maar pas van de andere oever gekomen. En jong als het is, wordt het niet geplaagd door gedachten aan verleden of toekomst, zodat het werkelijk een maagdelijk bewustzijn heeft waarmee het zich kan voorbereiden op zijn toekomstige ervaringen. Het verscheen in het leven, zoals Wordsworth het zo kernachtig uitdrukte: 'trailing clouds of glory' (wolken van glorie meevoerende).

Wat brengt een kind vooral met zich mee? Het is vertrouwen – de ware grondslag waarop de geestelijke groei van de wereld moet worden gebouwd. Welk mens die ook maar enige liefde heeft in zijn hart, kan dat onvoorwaardelijke vertrouwen niet herkennen in de ogen van een kind, dat de wereld met een nieuwe blik bekijkt, en zijn ouders ziet als wezens hoger dan hijzelf, tot wie het altijd zijn toevlucht kan nemen? Maar op zijn weg door het leven ontmoet het steeds minder vertrouwen in het hart van hen met wie het moet samenwerken. Het gevolg is dat het in verwarring raakt en misschien zelfs verbitterd wordt.

Als kinderen worden! Er is een eenvoudige manier om dit te verwezenlijken, die door de eeuwen heen onveranderd is gebleven: Mens, ken uzelf! Voor hen die de tempel van Apollo bezochten of die naar de orakels van het oude Griekenland luisterden en erin geloofden, was deze aansporing niet nieuw. Ze is van alle tijden en heeft nu nog even grote betekenis als toen ze voor het eerst werd uitgesproken. De enige manier waarop we onszelf kunnen leren kennen, is door ons bewustzijn te onderzoeken. Als we dit eerlijk kunnen doen, zullen we niet langer anderen de schuld van onze beproevingen geven. Maar ons mentale archief zit zo boordevol feiten, en we zijn zo ingenomen daarmee, dat de weg naar het hart, waar we de intuïtie en steun kunnen vinden, erdoor wordt versperd. Besluiten we eenmaal onszelf recht in

de ogen te zien en de volle verantwoordelijkheid voor onze omstandigheden te aanvaarden, dan zullen de goden zich neerbuigen om ons te helpen op onverwachte ogenblikken, op een onverwachte manier en door middel van mensen van wie we dat het minst hadden verwacht. Dit is een onaantastbare wet die in feite ten grondslag ligt aan de beroemde woorden van Hercules tot zijn wagenmenner: 'Zet je schouder tegen het wiel; de goden helpen hen die zichzelf helpen'. Tenzij we worden als de kinderen, zullen we nooit die toestand van bewustzijn bereiken waarin we ten volle de betekenis beseffen en de steun voelen van de geestelijke krachten die de mensheid beschermen.

Kort voor Kerstmis kwam er een brief van een tienjarig meisje dat enkele vragen stelde, die het best in een gesprek met haar konden worden beantwoord.

De jeugd ontdekt nieuwe horizonnen

Zeg me nu eens in je eigen woorden en op je eigen manier waarover je met mij wilt praten.

Vraag – Moeder zei iets over de vier bijzondere jaargetijden. Daarover zou ik graag iets meer willen weten.

Commentaar – De vier heilige jaargetijden? Welnu, eeuwenlang heeft men de beginperiode van elk jaargetijde als heilig beschouwd, omdat in die tijd de zon ten opzichte van de aarde op het punt staat om van de ene fase in een andere over te gaan. Zo spreken we bijvoorbeeld over de lente-equinox, die omstreeks 21 maart plaatsheeft, en de herfst-equinox, die in het najaar rond 21 september valt. Het woord betekent ‘gelijke nacht’, omdat dan de dagen en nachten even lang zijn en er evenveel daglicht is als duisternis.

Als we overgaan van de lente naar de zomer, omstreeks 21 juni, hebben we de langste dag en de kortste nacht, wanneer de zon in het noordelijk halfrond zijn meest noordelijke punt heeft bereikt. In die tijd, midzomer, lijkt het alsof de zon ongeveer een dag op dezelfde plaats blijft staan vóór hij zijn

reis naar het zuiden weer begint. Daarom spreken we van 'solstitium', wat 'zonnestilstand' betekent. Het is nu eind december, de maand waarin de herfst in de winter overgaat, en we hebben juist de kortste dag van het jaar en de langste nacht op of omstreeks 21 december achter de rug. Dit is de winterzonnestilstand, omdat de zon zijn meest zuidelijke punt heeft bereikt en weer schijnt 'stil te staan' vóór hij opnieuw naar het noorden reist.

Zie je, de oude volkeren beseften dat op die vier punten van het jaar, de twee nachteveningen en de twee zonnestilstanden, de hele wereld een kleine verandering voelde, en ze spraken daarom van de heilige jaargetijden. Je vraagt je misschien af waarom die perioden heilig zijn? Is het alleen maar omdat de zon toevallig in het noorden of het zuiden staat of op de equator?

Eeuwen geleden al wisten vele volkeren dat de aarde, omdat ze deel uitmaakt van het zonnestelsel – en dat geldt ook voor de andere planeten – haar leven krijgt van de zon. Daarom spraken zij van Vader Zon, want zonder de zon was er geen leven mogelijk. Wetenschappers zeggen nu hetzelfde, alleen in wetenschappelijke termen, want ze vertellen ons dat de meeste levenskracht en energie vanuit de ruimte via de zon naar de aarde komen.

Laat ik je een voorbeeld geven: zaad moet in bepaalde maanden van het jaar worden gezaaid, zodat het, als de dagen langer zijn, kan profiteren van de hulp van de zon om boven de grond te komen en de vruchten en de oogst voort te brengen. Al lijkt dat hier niet zo belangrijk, het houdt wel degelijk verband met ons onderwerp, want de Ouden geloofden dat er bij de wisseling van de jaargetijden een bepaald soort zonne-energie binnenstroomt die van invloed is op de hele menselijke constitutie.

Vooraf met Kerstmis en Nieuwjaar zendt Vader Zon een nieuwe frisse levenskracht de wereld in, waarvan de mens,

als hoogst ontwikkelde wezen op aarde, bewust gebruik kan maken om te groeien.

Alles bij elkaar is dit een zeer heilige zaak. We zijn namelijk volkomen afhankelijk van de zon; en hoe meer we begrijpen van de levensstromen die zich naar de aarde bewegen – waarbij we moeten bedenken dat de Ouden geloofden dat de zon in zijn hart een goddelijk wezen is, evenals wijzelf, alleen veel groter – des te meer kunnen we proberen zo te leven, dat wij en de mensen in onze omgeving op een natuurlijke manier een gunstige invloed ondergaan, als we gebruik maken van de speciale hulp van de zon in die jaargetijden.

In je brief sprak je over een joods vriendinnetje. Ja, ook zij hebben hun heilige dagen, zoals Rosh Hashana, dat hun Nieuwjaar is, en Chanoeka en Pesach, en verscheidene andere – zoals wij de onze kennen met Kerstmis en Pasen, enz. Wanneer we andere religies bestuderen, zullen we zien dat er onder de verschillende volkeren op aarde veel overleveringen en legenden bestaan die verband houden met wat er in deze heilige perioden van het jaar gebeurt.

Neem de geschiedenis van Jezus: in elke religie komt praktisch hetzelfde verhaal voor over een kindje dat in de kersttijd werd geboren, wat wil zeggen dat er tijdens de winterzonnestilstand een heiland ter wereld kwam. Of die heiland nu werkelijk op die dag werd geboren, is niet belangrijk; het feit blijft dat het Nieuwe Testament op symbolische wijze beschrijft dat er in die tijd van het jaar een nieuwe ongerepte kracht doorbrak voor de mensheid, en omdat dit samenvalt met de terugkeer van de zon naar het noorden, heeft dit nog een eigen bijzondere betekenis.

Dan komt na de lentenachtevening Pasen; de tijd waarvan het verhaal zegt dat Jezus aan het kruis werd genageld. Ook dit is symbolisch. In die dagen, zoals je zult leren als je geschiedenis krijgt, was het de gewoonte om misdadigers te

straffen door hen aan een kruis te nagelen en zo te laten sterven. Daarom gebruikten degenen van wie men aanneemt dat zij de evangeliën hebben geschreven, de kruisiging als een symbool. Tegenwoordig echter geloven veel mensen werkelijk dat meester Jezus letterlijk aan het kruis werd geslagen. Maar in de mysterieverhalen uit de oudheid wordt ons verteld dat we moeten beginnen onszelf te kruisigen – d.w.z. dat we de lagere elementen in ons karakter en in ons leven kwijt moeten raken.

De herfst is de oogsttijd waarin de boeren het gewas binnenhalen van hun akkers. Zoiets gebeurt ook met ons. Als we ons werk in het leven tot de oogsttijd op bevredigende wijze hebben gedaan, krijgen we elk jaar de kans de vruchten te plukken van het goede dat we deden. Evenals het zaad vruchten oplevert, zullen ook wij de vruchten voortbrengen van het waardevolle dat we hebben gedaan – misschien niet iets dat tastbaar of objectief is, zoals voedsel of geld, maar wel iets van geestelijke waarde. Als dan het moment van de winterzonnestilstand aanbreekt, beleven we opnieuw de geboorte van een nieuw jaar.

Ik heb dit zo eenvoudig mogelijk verteld, en het is ook niet volledig, omdat ik niet ineens op alle gedachten kan ingaan die hiermee samenhangen. Ik wil het je niet te moeilijk maken. Maar waarom vertel je mij niet, of er nog andere punten zijn waarover je iets wilt horen, en dan zal ik proberen die zó uit te leggen dat het allemaal iets duidelijker voor je wordt.

Vraag – Wat ik ook nog wel wil weten, is dit. Laat ik het joodse volk als voorbeeld nemen. Hun godsdienst is in Israël. Is er een bepaalde plaats waar die oude leringen waarover u sprak, ontstonden, of gebeurde dat overal?

Commentaar – Deze grote waarheden hebben in verschillen-

de tijdperken in de geschiedenis van de wereld op verscheidene plaatsen op de aardbol een bloeiperiode doorgemaakt – de ene keer in India en China, en in andere perioden in Egypte, Perzië en Griekenland, in het oude Amerika, in Brittannië en Noord Europa. Dit strekte zich uit over een heel lange periode, want de aarde en de mens zijn veel en veel ouder dan een paar duizend jaar. Er was een tijd dat de christenen dachten dat de aarde niet ouder was dan ongeveer 6000 jaar en dat, als de bijbel vertelt dat ze in zes dagen werd geschapen, er ook ‘dagen’ mee werden bedoeld zoals wij die kennen. Natuurlijk geloofden de oude Hebreeën dit niet, want zij wisten dat hun heilige boeken altijd in symbolische taal werden geschreven, waarvan men de juiste betekenis moet begrijpen. Zoals je weet, heeft de wetenschap nu aangetoond dat de aarde miljoenen en miljoenen jaren oud is, en dat de ouderdom van de mens ook vele miljoenen jaren bedraagt. Je ziet dus dat wij als mensen een heel lange tijd van ervaring achter de rug hebben op onze aardbol.

Soms waren er beschavingen die heel spiritueel waren, maar er zijn er ook geweest die deze verheven gedachten uit het oog verloren en materialistisch werden. Maar telkens als de mensheid als geheel behoefte had aan meer inzicht en hulp, verscheen er op de juiste tijd een groot leraar om de eeuwenoude waarheden opnieuw uit te leggen. En deze leringen waren in beginsel altijd dezelfde.

Omdat de menselijke natuur is zoals zij is, hebben de volgelingen van deze grote leermeesters jammer genoeg van elke nieuwe inspiratie een religie gemaakt. Zo hebben bijvoorbeeld de boeddhisten, niet lang nadat de Boeddha stierf, uit zijn leringen een formele religie gevormd; de moslims deden hetzelfde met de boodschap van Mohammed; het joodse volk maakte uit het inspirerende voorbeeld van Mozes vaste godsdienstige gebruiken en rituelen, en de christenen hebben uit de prachtige leringen van Jezus een formeel

geloof opgebouwd. En waar ontstonden deze oude waarheden? We kunnen alleen maar zeggen ‘overall op de wereld’ – telkens op een andere plaats. Maakt dit het wat duidelijker?

Antwoord – O ja, zeker.

Commentaar – Weet je, het grote probleem bij elke religie is, dat wanneer je iets hoort dat je een beter inzicht geeft, je al gauw zegt ‘dit is het’, en voor je het weet sluit je je af voor een nieuwe glimp van de waarheid. Dat is erg jammer, want niets in het hele universum blijft altijd hetzelfde. Alles groeit voortdurend en wordt steeds beter, ook de mens. Maar als de aanhangers van een geloof steeds blijven vasthouden aan hun eigen speciale opvattingen van de waarheid, dan verliest deze na enige tijd haar vitaliteit; het geloof verliest zijn levende inspiratie en daardoor zijn vermogen om te helpen. Daarom moet er vroeg of laat een andere leermeester verschijnen om dezelfde ‘godswijsheid’ in een nieuwe vorm te verkondigen.

Vraag – Ik ben blij dat ik nu over al die dingen denk zoals ik denk, want toen ik nog heel klein was – nou, zes of vijf – ging ik naar de kerk en daar vertelden ze voortdurend al die verschrikkelijke dingen, dat als ik niet goed oppaste, en dood ging, ik naar al dat vuur zou gaan en alles. Ik was echt bang. Ik geloofde het niet echt, weet u . . .

Commentaar – Daar zit de moeilijkheid. De *verkeerde* uitleg van wat de grote leraren door de eeuwen heen hebben gezegd heeft meer moeilijkheden in de wereld veroorzaakt en meer angst in het leven van de mensen gebracht dan wat ook. Door mijn eigen studie ben ik gaan geloven dat hel en hemel toestanden zijn van het denken, toestanden van bewustzijn. Er bestaat geen plaats waar je heengaat en waar

je in het vuur wordt geworpen om te verbranden, zoals ze zeggen. En er bestaat ook geen hemel als een bepaalde plaats, met straten van goud, waar je eeuwig verblijft – wie zou er zin in hebben altijd in straten van goud op en neer te moeten wandelen!

Vraag – Ik geloof dat als ik daar altijd en voorgoed zou moeten blijven, ik me verschrikkelijk zou gaan vervelen.

Commentaar – Natuurlijk zou je dat, en iedereen zou dat. Maar je weet dat de Ouden over wie we spraken, in reïncarnatie geloofden. Er zijn tegenwoordig werkelijk heel veel jonge mensen die ervan overtuigd zijn dat ze al eerder hebben geleefd en weer opnieuw zullen leven, en dat ze nu hier op deze aarde zijn om steeds meer te leren. Daarom is het bestuderen van de oude leringen zo zinvol, omdat ze ons een grondslag geven voor ons bestaan: waarom wij allemaal nu leven, wat we met ons leven moeten doen, en waar we heen gaan als we sterven. Niet naar een plaats die men hemel of hel noemt, maar we hebben wel een rustperiode, waarin we de vruchten kunnen plukken van alles wat we in ons leven hebben geleerd. En verder, zo wordt ons gezegd, hebben we telkens als we naar de aarde terugkeren de kans een beetje hoger in de school van het leven te komen. Hoe meer ervaringen we opdoen, des te verstandiger zullen we worden en des te meer kunnen we ons karakter verbeteren, zodat ook wij tenslotte helpers van de mensheid worden en iedereen kunnen helpen die hulp nodig heeft.

Vraag – Over reïncarnatie gesproken, er schiet mij iets te binnen, wat ik vorig jaar in de vierde klas heb meegemaakt. Mijn onderwijzeres vertelde ons – ik weet niet meer over welk onderwerp zij begon – dat sommige mensen in reïncarnatie geloven. Maar ze had het helemaal mis, want ze zei dat

die mensen geloven dat als je dood gaat, je weer op aarde terugkomt als een dier, weet u, of als een geest of zoiets. Dat zei ze. Ze had het glad mis.

Commentaar – Ja, ik geloof ook dat dit niet zo is, want als we in de evolutionaire groei van alle levende dingen eenmaal mens zijn geworden, kunnen we niet meer terug. We zullen altijd mens blijven tot we iets hogers en beters zijn geworden, zoals een god of een ander goddelijk wezen. Misschien eerst één van lagere orde en daarna een steeds hogere, totdat we in de verre, verre toekomst misschien iets zullen worden zoals een zon, een even nuttige kracht als onze eigen zon, want zoals ik al eerder heb gezegd, de zon die wij *zien* is slechts het uiterlijke kleed van een zeer hoog ontwikkelde geestelijke entiteit, een verheven wezen, dat gebruik maakt van het hele zonnestelsel om zich tot uitdrukking te brengen.

Je zult natuurlijk wel hebben gemerkt dat er veel van deze gedachten zijn waarmee de kinderen op school niet in aanraking komen. Er zullen er bijvoorbeeld heel wat zijn die denken dat je mal bent als je over reïncarnatie zou spreken. Je onderwijzeres liet ongetwijfeld maar een stukje zien van het geheel. Nee, we komen niet als dieren terug, maar *wel* als mensen en met een klein beetje meer ervaring, zodat we van elk volgend leven iets meer kunnen maken. Maar je komt nooit meer terug als dezelfde persoonlijkheid. Dat begrijp je toch wel, is het niet?

Antwoord – O ja.

Commentaar – Maar wat nu in je binnenste is en waarvan je weet dat het er is, en dat jou gebruikt als zijn tempel, als zijn verblijfplaats voor dit leven, dat komt weer terug. Dat deel heeft al eerder geleefd en heeft heel wat persoonlijkheden en namen gehad. Het is het onsterfelijke deel, je ware zelf, dat

terugkomt om ervaring op te doen en dat deze keer jou nodig had – zoals het werkelijke deel van mij mijn persoonlijkheid nodig had om zijn werk te doen. In het volgende leven zou je een jongen kunnen zijn, je kan nooit weten; we zijn allemaal jongens en meisjes geweest. Het is zelfs mogelijk dat wij de vader of moeder van onze ouders worden. Met andere woorden, zij zouden wel eens onze kinderen kunnen worden. Dat kunnen we niet weten, maar we hoeven ons daarover ook geen zorgen te maken. Karma, de goede Wet, zorgt op de beste manier daarvoor.

Vraag – Blijft een familie bij elkaar? Ik bedoel, zou ik de grootmoeder van mijn vader kunnen zijn of iets dergelijks?

Commentaar – Een familie kan bij elkaar blijven, maar noodzakelijk is het niet. Dat hangt voor een groot deel af van de vraag welke lessen we in dit leven kwamen leren, en hoeveel we daarvan hebben geleerd als we weer heengaan. Maar al degenen van wie je nu bent gaan houden, zal je eens weer ontmoeten, al hoeven ze niet altijd familieleden van je te zijn. Dat weten we niet. We kunnen het leven niet uiteenrafelen of precies ontleden, en dat moeten we ook niet proberen. Maar van één ding kunnen we zeker zijn: ieder van ons komt ter wereld met een bepaalde achtergrond aan ervaringen uit het verleden. We worden in die omgeving geboren die ons de omstandigheden, problemen en moeilijkheden biedt die we voor onze verdere groei nodig hebben. We worden aangetrokken tot dat gezin, dat ons juist die liefde en kansen geeft die we verdienen en die ons zullen helpen ons doel te bereiken. We moeten niet verwachten dat we steeds met dezelfde mensen samen zullen zijn. Het is zelfs mogelijk dat we in één of twee of misschien meer levens niet dezelfde ouders of familieleden zullen hebben; maar later hebben zij misschien net die ervaringen nodig, die wij hun

kunnen verschaffen, en dan zullen we opnieuw tot elkaar worden aangetrokken.

Je ziet dus wat er kan gebeuren: neem je eigen ouders of de mijne; terwijl hun persoonlijkheden en namen zullen verdwijnen, kunnen we een volgende keer toch met hen in aanraking komen, maar niet noodzakelijk als familie van elkaar. We zouden heel goede vrienden kunnen zijn. Er zal een zekere aantrekkingskracht bestaan voor kortere of langere tijd, want echte liefde en vriendschap horen tot het hogere, het werkelijke deel van ons, en nooit zullen we iets verliezen van het goede dat we in het verleden hebben verworven.

Hoeveel een mens ook weet, praktisch iedereen wil een beetje beter worden dan hij nu is. Dit is niet meer dan natuurlijk, omdat zich in het hart van elk levend wezen die vonk van God bevindt, dat licht van de zon, dat sprankje goddelijke intelligentie dat er voortdurend op uit is dat we meer en meer aan haar gelijk worden. Dit is de opzichter, de beschermengel van ieder van ons . . . Ga je gang, wat wilde je zeggen?

Vraag – Ik ken een jongen met wie ik af en toe speel. Hij schijnt altijd overal bang voor te zijn. Als hij iets verkeerd doet is hij als de dood voor wat er kan gebeuren. En toen kwam mijn vriendinnetje met me praten. Ze was een beetje van streek, omdat ze geen erg prettige tijd had gehad. Ze was bang om te doen wat ze eigenlijk graag zou willen doen, uit angst om fouten te maken, omdat dit haar enige kans was. Ze denken dat dit hun enige leven is.

Commentaar – Dat heb je heel goed gezegd, en het is jammer dat niet meer jonge mensen een ruimere voorstelling hebben van waar het in het leven om gaat, in plaats van dit benauwende gevoel van angst en van doodsbang te zijn een fout te maken of iets verkeerd te doen, en dan te denken dat dit

voor hen het einde van alles betekent. Je moet er niet zelf over beginnen, maar als je vriendinnetjes over deze dingen met je praten, zeg dan gerust dat je niet gelooft in een hel en vuur, of dat een mens eeuwig moet branden, maar dat je gelooft dat we meer kansen krijgen om het leven te leren begrijpen.

Als we proberen het goede te doen, zullen we de juiste antwoorden krijgen, maar als we verkeerd doen, zullen we natuurlijk ook daarvan de weerslag ondervinden – zoals we onze vingers zullen branden als we ze in het vuur steken. Als we werkelijk eerlijk zijn, weten we in ons binnenste wanneer we een fout hebben gemaakt, maar als we dit eenmaal inzien, hoeven we dezelfde fout niet nog eens te maken. Nee, we maken onze eigen hemel en onze eigen hel, en er is niemand die naar waarheid kan zeggen dat jij of ik naar de hel of de hemel zal gaan omdat we dit of dat hebben gedaan.

Het is op het ogenblik uiterst belangrijk dat we proberen die afschuwelijke angst die ons is ingeprent, uit te bannen. Toen ik jong was had ik die ook, maar ik vind het verschrikkelijk een kind daarin te leren geloven. Ik was met zo'n wrede opvatting natuurlijk niet tevreden, en ik bleef vragen stellen en zoeken, totdat ik vond wat naar mijn mening de antwoorden waren, net als jij doet. Jij bent zo gelukkig geen bekrompen ouders te hebben, en andere mensen te kennen met wie je over deze dingen kunt praten.

Is er nog iets anders?

Vraag – Ja, ik heb nog een vraag. Het gaat over andere levens op andere planeten, zoals Mars en Venus, of ergens anders. Dat heb ik altijd interessant gevonden.

Commentaar – Ja . . . laat ik het zo zeggen. De goede Wet heeft ons naar de aarde teruggebracht en we zullen daar telkens weer worden geboren tot we alles hebben geleerd wat

deze planeet ons te leren heeft. Zijn we hier eenmaal klaar, dan zullen we ergens anders worden geboren, om alles te leren wat er te leren valt op een hoger gebied van ervaringen, noem het een planeet als je wilt.

Vraag – Wat ik daarvan zo mooi vind is dat je weet dat je voortdurend verdergaat, en niet maar *één* kans hebt en daarna naar een bepaalde plaats gaat om daar eeuwig te blijven.

Commentaar – Dat is het mooie van de waarheid en het wonderlijke van de natuur en van onze onbegrensde mogelijkheden tot groei. En dat niet alleen. Als we het punt hebben bereikt waarop we, laten we zeggen, een zon zijn geworden in de verre, verre toekomst, en we hebben ons werk goed gedaan en alles meegemaakt wat voor een zon mogelijk is, dan is zelfs dat niet het einde, omdat we vandaar nog verder gaan. Er is gezegd dat de goddelijke intelligentie, die het werkelijke hart van onze zon is en in zekere zin het hogere deel van ons zonnestelsel, zich daarin slechts zo lang belichaamt totdat het zonnewezen alles heeft geleerd wat er voor onze zon te leren is. Dan moet het zonnewezen nog verder – er is geen einde aan groei – om na vele eeuwen een zogenaamde rāja-zon te worden, wat betekent een ‘koninklijke zon’, die de zon is over vele zonnen.

Vraag – *Dat* vind ik prachtig!

Commentaar – Ons zonnestelsel is niet het enige in ons melkwegstelsel; er zijn in werkelijkheid ontelbare zonnen, weet je, die alle met één rāja-zon zijn verbonden. Als onze eigen zon alles heeft bereikt wat in zijn planetenfamilie mogelijk is, kan hij de zon worden van een ander, groter stelsel, hoger ontwikkeld, totdat hij een rāja-zon wordt met vele zonnefamilies die deel uitmaken van zijn wezen.

Vraag – Er komt geen einde aan – onze zon brengt het licht naar de aarde, en dan zijn er andere zonnen, hoger dan de onze, die . . .

Commentaar – . . . het leven naar onze zon brengen. Dat is juist, zo gaat het tot in het oneindige. Het is een eindeloze keten van doorgeven van de goddelijke levenskracht aan alles wat in de ruimte leeft.

Vraag – Ik begrijp er nu heel wat meer van. De bijbel en God en Jezus – dat is precies als deze oude leringen, alleen is er een soort verhaal van gemaakt, met God die het leven geeft aan de aarde en aan de mensen.

Commentaar – Ja, dat is zo. We kunnen natuurlijk alles wat in de bijbel staat letterlijk opvatten; maar als we dat deden, zouden we moeten geloven dat de wereld in zes dagen van vierentwintig uur werd geschapen, en zouden we ook moeten aannemen dat er een hemel en een hel is, terwijl dit alles volgens ons niet juist is. Als we de bijbel echter in spirituele zin verklaren, lezen we de verhalen als symbolen van de werkelijke leringen over het leven, als symbolische voorstellingen van geestelijke beginselen die in de natuur werken, en dan krijgen we de juiste antwoorden. Als je de bijbel en ook de heilige geschriften van andere volkeren wat meer gaat bestuderen, en eens ga je dat misschien doen, zal je beter begrijpen hoe je deze beginselen moet toepassen.

De mogelijkheden en gelegenheden tot groei zijn onbegrensd. De ruimte is oneindig, zodat er plaats genoeg is voor reeksen heelallen en melkwegstelsels en nog meer melkwegstelsels. En al deze heelallen en melkwegstelsels hebben hun perioden van actief bestaan en van rust, evenals mensen. Eenmaal zal ons zonnestelsel een rustperiode ingaan en zal al zijn levenskracht en bewustzijn zich terugtrekken. Daarna zal

het worden herboren, en misschien zal de goddelijke intelligentie achter de zon zich belichamen in een ander aspect dan we nu zien. Dat hangt ervan af. Men heeft de periode waarin een zon leeft *manvantara* genoemd, wat het Sanskrietwoord is voor een cyclus van activiteit, terwijl de rustperiode *pralaya* heet. Wanneer het zonnestelsel opnieuw wordt geboren, zal dit een volgend *manvantara* of nieuwe levensperiode zijn, zoals ook wij onze verschillende levens hebben. Men kan het enigszins vergelijken met onze dagen van activiteit en onze nachten van slaap. Er heeft eens iemand gezegd: Slaap is een kleine dood, dood een grote slaap. En zo is het.

Vraag – Denkt u niet dat toen de bijbel werd geschreven, het werkelijk de bedoeling was dat men hem zou lezen om de geest ervan te begrijpen? Natuurlijk lezen sommige mensen hem letterlijk, maar dan kom je tot al die dingen die zo moeilijk te volgen zijn. Ik denk dat het van de lezer afhangt.

Commentaar – De grote leraren hebben zelf nooit iets geschreven en dat maakt de zaak zo moeilijk. Sommige mensen denken dat God de bijbel schreef, maar God heeft hem niet geschreven. Neem het Oude Testament. Een groot leraar gaf deze leringen mondeling door en later heeft iemand anders ze opgeschreven; en hetzelfde geldt voor het Nieuwe Testament. Het waren de discipelen of misschien zelfs hun volgelingen die optekenden wat Jezus zou hebben onderwezen. Daarom hebben wij, als de leringen eindelijk op schrift zijn gesteld, alleen maar de interpretatie of opvatting van *anderen*, en dat hoeft nog niet te zijn wat de leraar werkelijk heeft bedoeld. Als we daarom de geschriften van een religie bestuderen, is het van groot belang dat we proberen de geest te verstaan achter de woorden die werden gebruikt.

Ieder mens zal eens tot het besef komen dat wat hij *inner-*

lijk is het belangrijkste is, en dat de antwoorden die wij zelf uitwerken de beste zijn. Het was nooit de bedoeling dat enig geloof of mens zich zou stellen tussen jou en de Vader binnenin je, tussen jou en die goddelijke vonk van intelligentie, want dat is jouw heiligdom. Je moet daarom ook niets geloven van wat ik zeg, tenzij je voelt dat het juist is en iets binnenin je zegt: 'Zo denk ik er ook over'. Is dit niet het geval, geloof het dan niet.

Ik heb je vragen zeker op prijs gesteld, en ik hoop dat wat ik heb gezegd je een beetje heeft geholpen. Misschien kunnen we nog eens bij elkaar komen.

Geweten en intuïtie

Vraag – Ik heb geprobeerd de gedachte dat men om iets werkelijk te leren kennen het moet hebben ervaren, te verzoenen met het probleem van goed en kwaad. Niemand van ons gaat door het leven zonder fouten te maken, en het schijnt dat niets ons zo snel leert als de ervaring. Mijn vraag is deze: waarom beginnen we niet om allerlei dingen te doen om die ervaringen achter de rug te hebben?

Commentaar – Bedoelt u dat we ons niets aantrekken van het beginsel van goed en kwaad en elke impuls volgen om zodoende ervaring op te doen? U zou verbaasd staan als u wist hoeveel serieuze mensen een dergelijke houding aannemen, vooral op het terrein van onderzoek dat ‘occult’ kan worden genoemd. Maar het is een verwrongen opvatting, die tegen ieder instinctief gevoel van fatsoen indruist. Al is het waar dat de ruime maatstaven van goed en kwaad vaak uiteenlopen al naar de gewoonten en omstandigheden van de verschillende volkeren, toch hebben de eeuwenoude beginselen van ethisch gedrag altijd de grondslag gevormd van de vooruitgang, en doen dat nu nog. Als we maar één keer op aarde leefden, zou er enige rechtvaardiging zijn voor deze houding. Maar als we uitgaan van het zoveel ruimere perspectief van de pelgrimstocht van de ziel door een reeks

van levens, beseffen we dat zo'n verstandelijke redenering gemakkelijk kan leiden tot gedragingen die in strijd zijn met het doel van de evolutie.

Eeuwenlang hebben wij allen van onze vrije wil gebruik gemaakt, en dus allerlei oorzaken gelegd, waarvan sommige hun gevolgen al over ons hebben gebracht, terwijl andere nog moeten komen. In elk leven zullen we juist die soort gelegenheden op onze weg vinden die we voor onze karaktervorming nodig hebben, en daarom hoeven we niet erop uit te trekken om ervaringen te zoeken die de ziel in staat stellen te groeien. Om ervaringen op te doen, hoeven we nooit en te nimmer een situatie te scheppen. De innerlijke wetten zouden averechts werken als dat wel het geval was. Iedereen kent van nature het verschil tussen goed en kwaad, tussen het gehoor geven aan een goede ingeving en aan een slechte. Maar als we dingen doen waaraan niet een gezonde ethiek ten grondslag ligt, is het menselijke element in ons geneigd deze daden te rechtvaardigen, omdat we nog steeds heel onvolmaakt zijn.

Vroeger was het voor onze voorouders niet moeilijk het onderscheid te zien tussen wat goed was en dus van God, zoals zij zeiden, en wat slecht was en dus van de duivel. In sommige opzichten was er een gezonde gestrengheid in hun houding, die wij *in beginsel* best mogen navolgen, want zij duldde geen compromis met dat waarvan men wist dat het verkeerd was.

In deze tijd echter zijn wij, onder invloed van de wereldomvattende betrekkingen die we onderhouden en door meer bewust deel te hebben aan het lijden van anderen, tot het besef gekomen dat goed en kwaad, hoe duidelijk ze ook als uitersten zijn gescheiden, niettemin zo geleidelijk in elkaar overgaan dat het ons soms moeite kost om uit te maken waar het kwaad ophoudt en het goede begint, waar de leugen verdwijnt en de waarheid heerst, en waar wit nog wit is en geen

naargeestig grijs. Ons inzicht in fundamentele zaken is vertroebeld, omdat we niet in staat schijnen te zijn duidelijk een scheidslijn te trekken tussen wat goed is en wat kwaad. Het lijkt alsof de brede basis van de ware beginselen zo is versmald dat de mens zijn houvast bijna heeft verloren.

Vaak zijn we betrokken bij situaties zonder te beseffen dat we iets verkeerd doen. Pas later, als we in moeilijkheden komen, beginnen we in te zien dat we verkeerd, of althans onverstandig, handelden. Als we dan later nog eens met zo'n situatie te maken krijgen, kunnen we òf ons voordeel doen met de reeds opgedane ervaringen en een beetje meer wijsheid tonen in ons handelen, òf toegeven aan de neiging weer net zo te doen als vroeger, zelfs al weten we nu beter. Als we dit laatste doen, zal het geweten zijn stem verheffen en ons zeggen: 'Nee, dit is verkeerd'. Luisteren we daar niet naar, en gaan we toch onze gang, dan betekent dat het begin van de strijd.

Vraag – Bedoelt u dat het geweten niet werkt als men iets niet al eerder heeft meegemaakt?

Commentaar – Ons geweten kan geen alarm slaan als we in het verleden niet iets hebben meegemaakt dat ons leed berokkende, en dat in de ziel een element van waakzaamheid heeft gebracht dat het geweten nu probeert terug te roepen in ons bewustzijn. Maar hier ligt nu juist de moeilijkheid: het is waar dat de ziel alle lessen moet leren die deze aarde te bieden heeft, maar dat betekent niet dat we om te evolueren welbewust aan de impulsen van het lagere materiële zelf gehoor moeten geven. Als we dat doen, negeren we niet alleen de stem van het geweten, maar ook de goddelijke vonk die zijn uiterste best doet onze geestelijke intuïtie wakker te maken.

Vraag – Er kunnen zich omstandigheden voordoen waarin

we van alles doormaken zonder er veel van te leren. Als we een ernstige fout begaan, moeten we die dan niet vroeg of laat eerst als zodanig erkennen voordat ons geweten kan reageren?

Commentaar – Als u de les niet heeft geleerd, is uw geweten niet gereed u te waarschuwen. Als we ons niet de kennis en het inzicht eigen maken die onze ervaringen ons kunnen geven, leren we in werkelijkheid niets en evenmin zullen we kunnen profiteren van de waarschuwingen waarmee het geweten reageert, om uw woorden te gebruiken. Domweg een bepaalde ervaring doormaken zal ons niet veel helpen. We moeten reageren met enig begrip van wat goed en wat kwaad is: maar dit betekent niet dat we ervaringen dienen na te jagen, alleen opdat ons geweten ons voortaan zal kunnen zeggen wat we niet moeten doen.

Het terrein waarop we onze initiatieven kunnen ontplooiën in de natuurlijke situaties waarin het leven ons plaatst, is ruim genoeg. De ziel van ieder van ons herbergt een grote schat aan ervaringen, die met elkaar de positief en negatief geladen atmosfeer hebben geschapen die ons nu omringt, maar die in de toekomst volledig positief kan zijn, als we op de juiste manier te werk gaan. De wijze waarop we nu die verantwoordelijkheid dragen, zal aan de stem van het geweten al of niet kracht bijzetten; of zo u wilt, de schakel met ons hogere zelf verstevigen of verzwakken. We leren pas als we zoveel hebben geleden, dat we de richting van ons denken willen veranderen en niet langer op dezelfde voet willen voortgaan.

Vraag – Moeten we hetzelfde meemaken wat we anderen hebben aangedaan? Als ik een mens dood, moet ik dan zelf worden gedood om tot het besef te komen dat ik verkeerd handelde en niet zou moeten doden?

Commentaar – Ik ben blij dat u dit naar voren brengt. Het is waar dat wij anderen niet iets kunnen aandoen zonder dat dit op onszelf terugslaat. Maar dat wil niet zeggen dat de oude Mozaïsche wet van ‘oog om oog en tand om tand’ altijd op die *letterlijke* manier werkt. De oorspronkelijke bedoeling van die stelregel is gezond en in de grond van de zaak waar, maar we hoeven niet een nauwkeurige herhaling van het gebeuren te ondergaan. Met andere woorden, als we een ander een oog zouden uitsteken, hoeft ons niet eveneens een oog te worden uitgestoken, maar wel zullen we moeten ervaren wat het *betekent* een oog te verliezen. Ziet u het verschil?

Laten we veronderstellen dat u in toorn of met voorbedachte rade ‘X’ van het leven berooft. Dat betekent nog niet dat ‘X’ u in een toekomstig leven moet doden. Wat u echter zult moeten ervaren is de kwintessens van de foltering die u hem bezorgde door hem moedwillig van het leven te beroven. Het is mogelijk dat u nu of in de toekomst het leven verliest door een ongeluk of door een opzettelijke daad van iemand, maar het hoeft niet ‘X’ te zijn die dat doet; het kan zelfs iets heel onpersoonlijks zijn zoals een dakpan die op uw hoofd valt. Als u oprecht bent en werkelijk spijt heeft van wat u deed, zult u wanneer het gevolg u achterhaalt, de reactie op de oorspronkelijke oorzaak ondergaan, maar dit hoeft niet noodzakelijk lichamelijk te zijn. Het beginsel van oorzaak en gevolg blijft altijd van kracht, maar de uitwerking kan zich van het fysieke naar het mentale of naar andere gebieden van bewustzijn verplaatsen. Niettemin moet ieder van ons ten volle de gevolgen van zijn fouten ondergaan door de karakteristiek van het leed te ervaren dat wij anderen hebben aangedaan. We weten allemaal dat mentale en psychische pijn veel heviger kunnen zijn dan fysieke pijn; bovendien is het mogelijk dat de reactie op een vroeger vergrijp uitwerkt in één ogenblik van intens lijden, of in een flits van herkenning – wat zelden op het fysieke gebied gebeurt. Als we eenmaal

de kwintessens van vroegere fouten volledig hebben ervaren, is de indruk daarvan op het bewustzijn zo diep, dat de stem van het geweten bijna schreeuwt als we opnieuw voor een dergelijke beproeving komen te staan.

Vraag – Als iemand opzettelijk bepaalde ervaringen najaagt, zelfs als hij weet dat hij verkeerd handelt, stelt hij dan een kettingreactie in werking die vroeg of laat in de vorm van leed op hem terugwerkt?

Commentaar – Zij die welbewust het kwade kiezen, weten beter. Als ze de waarschuwingen van hun geweten in de wind slaan, gooien ze het op een akkoordje met hun eigen ziel en scheppen een volkomen ander soort karma dan degene die uit onwetendheid kwaad doet. Als ze zich bewust worden van wat ze deden, zullen ze verschrikkelijk lijden. Het gebied van de subtiele verleidingen strekt zich uit van het leugentje om bestwil tot misschien wel moord, alsmede het toegeven aan begeerten in al hun verschillende vormen.

Vraag – Maar is het niet een delicate zaak om over een ander te willen oordelen, want hoe kan men weten wat hen tot hun daden aanzette en met welk motief er werd gehandeld?

Commentaar – Natuurlijk moeten we nooit een oordeel vellen over het motief van een ander, noch kunnen we zijn vorderingen afmeten naar onze maatstaf. Daarin ligt vaak de oorzaak van onze moeilijkheden en van ons hartzeer. We zouden in de schoenen van een ander moeten gaan staan om te kunnen weten hoe wij zijn levensweg zouden bewandelen. We hebben echter ongetwijfeld de verantwoordelijkheid om juist handelen van verkeerd handelen te onderscheiden, en het is heel goed mogelijk dat we tot op zekere hoogte kunnen zien van welke aard een gedachte is die tot een bepaalde

daad leidt. Maar wat de innerlijke motieven van anderen zijn, kunnen we niet weten, zeker niet van iemand die door zijn hoge aspiraties zichzelf grote uiterlijke moeilijkheden op de hals heeft gehaald die hij slechts met moeite kan overwinnen. U herinnert zich de waarschuwing van de oude wijze: 'Deins niet terug voor het kleed van de bedelaar, opdat het niet om uw schouders valt'. De gedachte daarachter is dat wij allen karma hebben uit te werken, zowel nu als in de toekomst, en we weten nooit wanneer we ons onderaan het levensrad zullen bevinden of bovenaan, en omgekeerd.

We groeien langzaam, en het gaat in het leven zo dat we tot ons aantrekken wat we nodig hebben – niet altijd wat we graag willen – en dit alles verrijkt de schatkamer van ons blijvende zelf. We zijn zeer oude zielen en onze ervaringen stapelen zich voortdurend op; en de wet van aantrekking en afstoting werkt zó nauwkeurig, met zo'n volmaakte verfijning, dat de *aard* van de gedachten en gevoelens die we in een bepaald leven hebben ons in de toekomst precies dat zal brengen wat het reïncarnerende ego nodig heeft om zijn ontwikkeling op de evolutieladder voort te zetten en te voltooien.

Eenvoudig gezegd, als ons gedrag niet rechtschapen is of niet beantwoordt aan onze eigen innerlijke normen, gaan we de weg terug; en dit gebeurt honderd keer zo sterk als we onszelf proberen wijs te maken dat we 'de ervaring nodig hebben' om te kunnen groeien. We leren ongetwijfeld van mislukkingen, en het ervaren van pijn schenkt sensitiviteit en wijsheid aan het geweten. Maar we zouden de weg omlaag naar het materiële de rug moeten toekeren en met de cyclus van de vooruitgang mee omhooggaan, naar het geestelijke.

Vraag – Als we groeien door leed te ondergaan, hebben we dan niet allen nog een zware tijd voor de boeg, als we tenminste ooit geloof in kennis willen omzetten?

Commentaar – Het omzetten van geloof in kennis hoeft niet altijd gepaard te gaan met lijden, maar kan iets moois zijn. Het vinden van de juiste houding tegenover alles wat op onze weg komt, *is* iets moois. Daarom blijf ik hameren op de gedachte dat er geen goed of slecht karma bestaat – het zijn allemaal gelegenheden voor de ziel om zich te ontplooiën. Wat we op het ogenblik misschien als een verschrikkelijk karma beschouwen, kan voor een ander precies het tegenovergestelde betekenen, omdat hij de juiste instelling heeft, en de gebeurtenissen in zijn leven in perspectief ziet en ze daarom begrijpt.

Het houdt allemaal verband met de uitspraak van Krishṇa in de *Bhagavad-Gītā*: ‘En zelfs degenen die in diep vertrouwen andere goden aanbidden, aanbidden ook mij, zij het in onwetendheid’. Dat wil niet zeggen dat iedereen Krishṇa als zijn God moet aanvaarden. Het betekent dat wij allen uiteindelijk de waarheid zullen vinden, de werkelijke universele waarheid. Als we oprecht zijn, zullen we in een of ander leven de gelegenheid krijgen ons geloof te bevestigen of te ontkennen, en dus dichterbij de waarheid komen die Eén is – Krishṇa, Boeddha, Allah, of welke naam passend is. Dan is geloof kennis geworden.

Vraag – Heeft deze manier van denken en handelen niet tweeërlei doel? Ten eerste om ervaringen aan te trekken van de goede soort, en ten tweede om te bevorderen dat we meer in overeenstemming handelen met wat we weten, en niet slechts met wat we geloven? Anders gezegd, we houden op met kruipen en beginnen nu werkelijk te lopen?

Commentaar – Inderdaad, we gaan met grotere energie en vastberadenheid het ware pad volgen, omdat we gebruik maken van wat het leven ons heeft geleerd. Door dit te doen, trekken we op een krachtiger wijze die dingen tot ons aan,

die bijdragen tot verdieping van ons geloof en die dit na verloop van tijd in kennis zullen omzetten – en dit alles zal zijn stempel op ons karakter drukken. Maar vergeet nooit dat onze motieven aan onze aspiraties hun bijzondere kleur verlenen: als we alleen voor onszelf kennis opdoen en naar waarheid zoeken is dat één ding; maar als dit zoeken ten doel heeft ons tot waardige leden van de mensheid te maken, waardoor we anderen eerder door ons voorbeeld dan door ons woord kunnen laten delen in wat we bezitten, dan zullen we merken dat ‘kennis spontaan in ons opwelt’.

Vraag – Hoe meer ik erover nadenk, hoe moeilijker het is om vast te stellen waar geloof ophoudt en kennis begint. Kan het zijn dat wat we voor louter geloof houden, in werkelijkheid kennis is die we ons herinneren?

Commentaar – Precies, en u zult zich herinneren dat Plato in zijn Dialogen spreekt over de ziel die de kennis die zij vroeger bezat weer bijeengaart of zich herinnert; dat is zijn denkbeeld over de ‘reminiscentie’, het weer oproepen van de diepere kennis die uit vorige levens in het karakter bewaard is gebleven. Het is van belang dit proces in het oog te houden. Het is mogelijk dat uw ervaringen u niet de gelegenheid zullen geven om uw geloof te bevestigen voordat u sterft; er gaat echter niets verloren, want u zult automatisch precies die omstandigheden en contacten tot u aantrekken die uw huidige kennis zullen uitbreiden.

Wat was het bijvoorbeeld dat u in dit leven aanspoorde om naar antwoorden te zoeken? Misschien was het een artikel, waardoor u in een totaal nieuwe richting ging denken, of een ontmoeting met iemand die, zonder daartoe bewust pogingen in het werk te stellen, uw levensloop veranderde, of het was een of andere verrassende gebeurtenis die uw sluimerende kracht deed ontwaken. Zo zal karma in de toe-

komst, door welke uiterlijke oorzaak ook, geleidelijk de boeien van traagheid verbreken en u steeds meer de gelegenheid geven uw aangeboren kennis weer in bezit te nemen. Niemand van ons bereikt de volle wasdom op een vastgesteld moment, en ik doel hier niet op lichamelijke volwassenheid; ik denk aan dat moment in dit leven waarop we weer aansluiting hebben gevonden met ons vroegere zelf, en ons meer bewust met ons ware zelf beginnen te verenigen.

Deze aantrekking geschiedt volkomen natuurlijk, zodat ons wordt onthuld wat we zijn, en dan zullen we niet alleen gevoeliger zijn voor de aansporingen van het geweten, maar onze intuïtie, die een aspect van ons hogere zelf is, zal zich ontegenzeggelijk bekendmaken.

De kennis die u meebracht zal tenslotte tot het bewustzijn van uw breinverstand doordringen. Als er inderdaad kennis aanwezig is, en de deur ertoe door onze aspiraties is ontsloten, zal de intuïtie, de stem van een hoger bewustzijn, samen met de stem van het geweten actief gaan werken – mits we ons niet laten misleiden door het eerezuchtige verlangen onze kennis uitsluitend langs mentale weg uit te breiden. Het geweten zegt ons echter nooit wat we moeten doen, net zo min als de daimon van Socrates hem vertelde wat hij moest doen. Zijn taak is ons te waarschuwen als we de grenslijn van juist denken en juist handelen overschrijden. Dat onze intuïtie niet vaker tot ons spreekt, komt omdat we zo in beslag worden genomen door het verlangen naar verstandelijke kennis, dat we haar eenvoudig geen kans geven. Toch zal die intuïtie niet verzuimen ons leiding te geven als we haar in ons leven groter gezag verlenen.

Dit is geen wilde fantasie, want als ons bewustzijn op het juiste doel is gericht en ons denken de juiste kwaliteit heeft, zullen we een glimp van de eeuwigheid opvangen, die de ziel in staat stelt haar natuurlijke groeipatroon te volgen. Als dan de scheidslijn tussen geloven en weten steeds duidelijke

lijker wordt, en ons onderscheidingsvermogen steeds scherper, dan kunnen we die ervaringen aantrekken die ons ertoe zullen brengen ons geheel en al te wijden aan het welzijn van anderen.

Het voor en tegen van berouw

Vraag – Ik heb de laatste tijd heel wat gelezen, en in één bepaald boek, *Letters that have helped me* (Brieven die mij hebben geholpen) van W.Q. Judge, kwam ik de volgende uitspraak tegen: ‘Betreur niets’. Dat heeft me eerlijk gezegd geschokt, want ik heb altijd gedacht dat het goed is oprecht berouw te hebben zodra we inzien verkeerd te hebben gehandeld, en dat we daarna moeten proberen het beter te doen. Maar als we nooit berouw moeten hebben, wat weerhoudt ons dan ervan om kwaad te doen?

Commentaar – Uw moeilijkheid komt waarschijnlijk doordat de woorden ‘betreur niets’ uit hun verband werden gelicht. Dat is tamelijk riskant, want hierdoor wordt de oorspronkelijke betekenis vaak verminkt. De kern van de gedachte achter die woorden is waarschijnlijk: verknoei geen kostbare tijd en energie aan *nutteloos* en *overbodig* berouw.

Vraag – Ja, dat begrijp ik. Maar er staat alleen ‘betreur niets’, en daar zat ik mee. Ik dacht aan kleine voorvallen in het dagelijks leven. Als ik in onnadenkendheid iemand beledig en later inzie wat ik heb gedaan, zou ik berouw hebben en mijn eerste reactie zou zijn onmiddellijk te zeggen: ‘Het spijt me, ik deed het onbewust’. Dat kon er dan toe bijdragen de

harmonie tussen ons te herstellen. Maar als we nooit berouw hoeven te hebben, hoe moeten we een ander dan ooit duidelijk maken dat we spijt hebben?

Commentaar – We moeten die gedachte niet te letterlijk en bekrompen opvatten. Het is duidelijk dat we in onze dagelijkse betrekkingen met anderen de natuurlijke regels van hoffelijkheid en fatsoen in acht moeten nemen. Als we iemand beledigen, of als we onattent zijn, moeten we daar natuurlijk spijt van hebben, en het eerste wat we moeten doen als we daartoe in de gelegenheid zijn, is dat ook te zeggen en zo trachten een eventuele verstoring van de harmonie te herstellen. Als we de algemene regels van fatsoen in de wind slaan en ons achter dit axioma ‘betreur niets’ proberen te verschuilen, begaan we een veel ernstiger vergissing dan de oorspronkelijke ondoordachte daad.

Heeft u het boek bij u? Goed. Laat ik dan de hele alinea eens lezen:

Het verleden! Wat is dat? Niets. Voorbij! Zet het uit je gedachten. Je bent het verleden van jezelf. Daarom is het als zodanig niet van belang voor je. Het betreft je alleen zoals je nu bent. In jou, zoals je nu bestaat, ligt het *hele* verleden. Volg daarom het hindoegezegde: ‘Betreur niets; heb nooit berouw; en vel alle twijfel met het zwaard van geestelijke kennis.’ Berouw leidt alleen tot fouten. Het kan me niet schelen wat ik *was*, of wat iemand anders *was*. Ik kijk alleen naar wat ik elk ogenblik ben. Want omdat ieder ogenblik is en onmiddellijk niet is, volgt daaruit dat als we aan het verleden denken, we het heden vergeten, en terwijl we dit vergeten vliegen de momenten voorbij en scheppen nog meer verleden. Betreur daarom niets, zelfs niet de grootste dwaasheden van je leven, want ze zijn voorbij, en je moet in het heden werken dat tegelijkertijd het verleden en de toekomst is. Met die absolute kennis dat al je beperkingen zijn toe te schrijven aan karma, uit het verleden of in dit leven, en met een vast vertrouwen dat altijd nu op karma als enige rechter is gericht, dat

goed of slecht zal zijn al naar je het zelf hebt gemaakt, kan je dan alles wat je kan overkomen doorstaan en je rust bewaren ondanks de vertwijfeling die we allen af en toe voelen, maar die door het licht van de waarheid altijd wordt verdreven.

Laat ik proberen dit toe te lichten en daarbij uitgaan van de menselijke natuur: zodra de menselijke ziel berouw voelt over een of andere misstap, wordt dat gevoel ingeprent in het bewustzijn en begint het vanaf dat moment het geweten te versterken en op te bouwen. Berouw is dus een noodzakelijk stadium, maar het is slechts een *stadium*. Die vroegere verkeerde daad is misschien niet eens in dit leven begaan, want het tijdselement is de minst belangrijke factor. Vooral de *kwaliteit* van onze daad is onuitwisbaar in de ziel gegrift, en zij waarschuwt ons nu via de stem van het geweten zodra we de neiging hebben een denkrichting of handelwijze te volgen waaraan we ontgroeid zouden moeten zijn.

Vraag – Moeten we geen berouw voelen opdat ons geweten gaat werken?

Commentaar – Ik herhaal dat we geen enkele uitspraak of gedragsregel te letterlijk moeten opvatten, waardoor de geest van de gedachte ons zou ontgaan. Als we alles wat we lezen alleen beoordelen naar de woorden die werden gebruikt, of als we deze uit hun verband lichten, zijn we net zo dogmatisch als de meest orthodoxe fanaticus. ‘De letter doodt, maar de geest maakt levend.’ Natuurlijk moeten we iets voelen, moeten we een reactie ondergaan, als we iets verkeerd hebben gedaan, hoe zouden we anders kunnen leren? Is deze reactie eenmaal geregistreerd, dan is het moment aangebroken om de regel ‘betreur niets’ toe te passen, omdat van dit ogenblik af berouw, het blijven stilstaan bij onze fouten, en medelijden hebben met onszelf om de fouten die we hebben begaan alleen maar nieuw leed veroorzaakt. Laten we de les

leren; dan verdergaan en onze krachten aanwenden om andere aspecten van onze natuur sterker te maken en het bewustzijn te doordringen van de juiste instelling van denken en voelen, zodat we opbouwen in plaats van afbreken.

Om dit denkbeeld van geen berouw beter te begrijpen, moeten we uitgaan van de gedachte dat een mens vele levens heeft. Eigenlijk moeten we het nog ruimer zien, en rekening houden met het hele gamma van onze ervaringen sinds de Hof van Eden – vanaf het moment dat we individuele mannen en vrouwen werden, met zelfbewustzijn en de vrije wil zelf te bepalen wat we willen doen met onze pas verworven kennis van goed en kwaad.

Vraag – Ik geloof dat als we teruggaan tot de tijd van de Hof van Eden – hoeveel duizenden of miljoenen jaren is dat wel geleden? – dat we heel wat dingen hebben gedaan waarvan we spijt hebben! Denkt u dat we toen, zo lang geleden, berouw kenden?

Commentaar – Zodra we inzagen dat we kwaad deden, zal het geweten het ons hopelijk zo moeilijk hebben gemaakt dat we de behoefte gingen voelen ons te veranderen. Maar waarschijnlijk hebben de meesten van ons dezelfde fouten telkens weer gemaakt. Toch zijn deze fouten, als we ze eenmaal als zodanig hebben erkend, geen belemmeringen maar juist treden naar toekomstig succes. De feitelijke daad is niet half zo belangrijk als de bewustzijngesteldheid die er de oorzaak van is. Verander de kwaliteit van onze gedachten en gevoelens, en onvermijdelijk zal de kwaliteit van onze daden zich dienovereenkomstig wijzigen.

Vraag – Stel dat je iets heel slechts doet, en de ernst daarvan op dat moment niet beseft; maar later word je met een schok wakker en voel je je miserabel. Kan je die daad uitwissen

door oprecht berouw? Bestaat er zoiets als ‘vergeving van zonden’? Ik bedoel dit, kan men fouten door berouw uitwissen als men volkomen oprecht is en het verkeerde heel graag ongedaan wil maken?

Commentaar – Een daad die eenmaal is gedaan, kan niet ongedaan worden gemaakt – alle tranen en geweeklaag en berouw van de wereld zullen niet het minste verschil maken in de credit- of debetzijde van de balans van het leven. Hoe helder we later onze fout ook inzien, het verleden kunnen we niet ongedaan maken. Wat gedaan is, is gedaan, en de daad, van welke aard die ook is, zal, even onvermijdelijk als de dag op de nacht volgt, haar evenredige reactie teweegbrengen. Daarin steekt niets wreeds of willekeurigs. Het betekent slechts dat de natuurwet onverbiddelijk rechtvaardig is en gezien in het licht van de groei van de ziel – oneindig meedogend. Want we groeien door de pijn van de reactie, we worden er innerlijk sterk door en zijn daardoor beter in staat uitdrukking te geven aan het wezen van de goddelijke vonk die in het hart van ieder van ons aanwezig is.

We moeten ons dus niet laten ontmoedigen: juist het besef van wat we deden, hoe laat dit ook tot ons doordringt, zet in ons karakter het wonder van de transmutatie in werking. Als het ogenblik aanbreekt dat we de reactie op onze fout moeten ondergaan, zullen we het weefsel van ons wezen zo hebben versterkt, dat we de gevolgen, welke die ook mogen zijn, met moed en een nieuwe visie onder ogen kunnen zien.

Vraag – Kunnen we ons ooit bevrijden van de ‘ketenen’ van karma? Als ik iets verkeerd doe en er later spijt van heb, keert dat dan telkens weer naar mij terug, oorzaak en gevolg, oorzaak en gevolg, terwijl ieder gevolg een nieuwe oorzaak teweegbrengt en ik aan die gevolgen zo word ge-

ketend dat er geen ontsnappen mogelijk is?

Commentaar – Dat is een volkomen onjuiste opvatting. Deze ‘wet van vereffening’, zoals Emerson het uitdrukte, de wet van het evenwicht, is niet een genadeloze cirkelgang van oorzaak en gevolg, zonder kans om te ontsnappen aan het ‘Rad van het Bestaan’, zoals de hindoes het noemden. In zekere zin is het inderdaad een rad, omdat oorzaken die op gang zijn gebracht, evenals een wiel dat ronddraait, in de vorm van gevolgen tot ons moeten terugkeren. Maar het leven is geen gesloten cirkel – de evolutie voltrekt zich spiraalsgewijs, en elke omwenteling biedt de kans om naar boven of naar beneden te gaan langs de spiraal.

Wanneer een daad eenmaal haar kringloop tot de daarbij behorende reactie heeft voltooid, wanneer een oorzaak eenmaal haar gevolg heeft voortgebracht, dan is die oorspronkelijke oorzaak dood – ze houdt op te bestaan, tenzij we door een onjuiste houding tegenover het gevolg *haar nieuw leven inblazen* en haar dwingen een nieuwe oorzaak te worden, die in de toekomst weer haar gevolg over ons zal brengen. Alles hangt af van de manier waarop we de gevolgen tegemoet treden. Veel mensen beseffen dit niet, omdat ze er vast van overtuigd zijn dat, daar elke oorzaak haar gevolg voortbrengt, dit gevolg een eigen leven bezit, los van wat wij erin leggen door onze reactie daarop. Het is tragisch dat zo velen van ons dit doen, omdat we niet bereid zijn om rechtstreeks aan ons dagelijks karma het hoofd te bieden. Juist door onze twijfelende houding werken we ons verder in de put, en blazen we de gevolgen nieuw leven in, waardoor ze inderdaad toekomstige oorzaken teweegbrengen waaraan wij weer, als gevolgen, het hoofd zullen moeten bieden, tot we de les die erin ligt besloten hebben geleerd. Onze houding tegenover de gevolgen van ons karma brengt nieuwe oorzaken voor nieuwe gevolgen teweeg – en niets anders.

Het past ons daarom overdreven spijt te voorkomen en de twijfel aan onze werkelijke kracht door het zwaard van geestelijke kennis te vellen. Het verleden is voorbij, het heden *is*; en omdat de toekomst de vrucht is van onze tegenwoordige daden, is wat we *nu* doen het belangrijkste van alles. We kunnen begrijpen hoe schadelijk het voor de ziel is tijd en energie te verspillen aan zinloos en vruchteloos berouw; want in plaats van onze krachten te verbinden met de zijde van de groei, vertragen we onze vooruitgang en bewijzen daarmee noch onszelf, noch anderen een dienst. Staat ons eenmaal helder voor ogen wat we fout deden, en zien we de juiste weg, laten we dan het gezicht naar de zon wenden en de toekomst tegemoetgaan. Dit zal ons de kracht geven en misschien een beetje wijsheid om de gevolgen onder ogen te zien van de ontelbare oorzaken die we in het verleden hebben gelegd.

Vraag – Ik geloof toch niet dat we alleen slecht karma hebben gemaakt. Hebben we niet ook wat goed karma gemaakt?

Commentaar – Natuurlijk wel. Het feit dat de mens zich door de eeuwen heen heeft gehandhaafd, getuigt op zichzelf van zijn goddelijkheid en van de ontvankelijkheid van de ziel voor de goddelijke ingevingen. Maar karma is goed noch slecht – het is strikt onpersoonlijk, de onpersoonlijke werking van de wet van het evenwicht die zich manifesteert als aantrekking en afstoting, als liefde en haat, en oorzaak en gevolg. Evenals de zon en de regen treft het de rechtvaardigen en onrechtvaardigen, en verwarmt en voedt de ziel op haar tocht omhoog. Het ondergaan van de gevolgen van onze vroegere gedachten en gevoelens, onze daden en beslissingen uit het verleden, is daarom goed noch slecht; het is allemaal een *kans*, een prachtige kans om te leren en te groeien.

Vraag – Ik moet nog steeds denken aan die uitdrukking: betreur niets. Denkt u dat die waarschuwing geen berouw te hebben is bedoeld om het gevaar af te wenden dat we zo in beslag worden genomen door berouw over dingen die zijn gebeurd, dat we blind worden voor de eigenlijke oorzaak van onze moeilijkheden?

Commentaar – Alles heeft twee zijden, en van één kant gezien toont het feit dat we berouw hebben aan waar onze binding ligt, want als we ons over onze fouten geen zorgen maakten, zouden we ons niet op het hogere pad bevinden. De waarschuwing is bedoeld tegen het blijven steken in het moeras van het berouw, want een ongezond berouw is in strijd met het doel van de natuur. Bovendien is er een vorm van wroeging die niets anders is dan zelfbeklag, in die gevallen dat we zo in de put zitten over een gemaakte fout dat het een obsessie wordt. Dat is heel gevaarlijk, want zo'n toestand van neerslachtigheid kan tot een gewoonte worden en kan, als er geen paal en perk aan wordt gesteld, leiden tot die verderfelijke soort van bezig zijn met onszelf die de eerste stap is naar mentale onevenwichtigheid.

Dit is één reden waarom we geen geestelijke energie moeten verspillen aan blijvende spijtgevoelens. We lopen allemaal voortdurend de kans te dwalen in ons oordeel, en zelfs in onze motieven. Maar dat is niets verontrustends. Dat hoort allemaal bij de evolutie. Als we nooit fouten hadden gemaakt, als we nooit beproevingen hadden moeten doorstaan, hoe sterk zouden we dan zijn? Als we verkeerd handelen, dan reageert de natuur op haar meedogende wijze en moeten we dienovereenkomstig lijden. 'Zoals goud moet worden beproefd in het vuur, zo moet het hart worden beproefd door pijn.'

Vraag – Mag ik hier een vraag stellen? Het is een eenvoudi-

ge vraag, maar voor mij belangrijk. Hoe leren we eigenlijk? Het in praktijk brengen van ethische beginselen schijnt namelijk zo moeilijk te zijn. Hoe kunnen we zeker weten dat we onszelf niet bedriegen en denken dat we spiritueel zijn, terwijl we in werkelijkheid nogal egocentrisch zijn?

Commentaar – Dat is een heel praktische vraag. Geestelijke groei vindt even natuurlijk plaats als het overgaan van de nacht in de dageraad. Het is het onvermijdelijke gevolg van juist denken en juist handelen, niet van geforceerde onnatuurlijke methoden maar van nauwgezette plichtsbetrachting. Het ‘sesam open u’ tot ware vooruitgang is het *leven* zelf – niet op enkele dramatische momenten maar elke dag, vierentwintig uur lang. We leren zowel van onze successen als van onze mislukkingen. De mislukkingen blijken vaak onze grootste zegeningen te zijn, omdat ze ons met een schok uit onze zelfvoldaanheid schudden. Treur daarom nooit over mislukkingen, want die griffen de waarheid diep in onze ziel.

Het is het samenspel tussen actie en reactie en de natuurlijke werking van de wet van het evenwicht van leven tot leven, die ons maken tot wat we nu zijn. We zijn nu de som van ons hele verleden, en het onsterfelijke deel van ons, het reïncarnerende element, poogt ook nu gebruik te maken van de omstandigheden gevormd door onze vriendschappen en ons milieu om ons te helpen die lessen te leren die we nodig hebben. Het zogenaamde goede karma is vaak moeilijker te hanteren dan het zogenaamde slechte karma, hoe vreemd dat ook mag lijken. Komen we tegenover onplezierige omstandigheden te staan, dan vragen we ons natuurlijk af in hoeverre we misschien hebben gefaald, of in welk opzicht ons karakter verbetering behoeft; en hoe pijnlijker het karma is, des te duidelijker komen die eigenschappen naar voren die nodig onder handen moeten worden genomen. Als we het met innerlijke kracht en intelligentie tegemoet treden,

kunnen we werkelijke vooruitgang boeken. Is het karma daarentegen prettig, dan beschouwen we dat maar al te vaak als iets vanzelfsprekends en verliezen we onze waakzaamheid en hebben de neiging af te zakken, zowel wat houding als aspiraties betreft. Geen wonder dat meester Jezus tegen zijn discipelen het volgende zei: 'Het is gemakkelijker dat een kameel door het oog van een naald gaat dan dat een rijke het koninkrijk Gods binnengaat'. En hij doelde niet alleen op de rijkdommen van deze aarde – hij probeerde ons erop te wijzen hoe noodzakelijk het is op het rechte en smalle pad voortdurend waakzaam te zijn.

Daarom zijn we hier op aarde, opdat we hopelijk zullen leren hoe we de tekenen kunnen lezen van het zich ontvouwende draaiboek van onze dagelijkse ervaringen, en zullen zien welk doel het hogere zelf ons voorhoudt om naar te streven. Slagen we, dan zal de godheid in de kern van ons wezen de gelegenheid krijgen in ons leven tot vollere bloei te komen, en zullen we des te beter in staat zijn met onze medemensen te delen wat we rechtmatig hebben verworven.

Steenkool of diamant?

Als jongen was ik er trots op dat de staat Pennsylvanië, waar ik werd geboren, prat kon gaan op enkele van de grootste bossen die de aarde ooit heeft gekend. Dat ze nu waren verdwenen, maakte voor mij geen verschil; het feit dat ze er eens waren geweest, was voor mij iets geweldigs. Het was natuurlijk miljoenen jaren geleden in een of andere steenkoolperiode dat ze hun grote bloei beleefden, maar het was een opwindende gedachte te weten dat het kooldioxide, dat deze bomen zo lang geleden hadden geabsorbeerd, langzamerhand onder de druk van aarde en steen en tijd in steenkool was omgezet.

Toen al leek het me duidelijk dat niets in werkelijkheid sterft. De dingen veranderden van vorm, maar de energie die hen deed leven, ging eenvoudig ergens anders heen. Voor zover ik wist, was de kracht die eens het sap door die pijnbomen deed stromen nog steeds aanwezig en zorgde er misschien voor dat onze tegenwoordige bossen konden groeien, terwijl in de bodem de stammen van hun voorgeslacht een verandering hadden ondergaan en nu een middel van bestaan waren geworden voor duizenden. Mijnwerkers hadden generaties lang de steenkool opgedolven, olieboorders pompten de ruwe olie uit de leisteenlagen, geologen hadden met zorg fossielen van planten en dieren verzameld, terwijl

wij jongens langs de rivieren en in de dalen naar tomahawks en pijlpunten zochten die onze indiaanse voorgangers hadden achtergelaten.

Delfstoffen, planten, dieren, mensen – vier natuurrijken, die alle nauw met elkaar zijn verbonden en toch elk evolueren binnen hun eigen levenscyclus van geboorte, groei en dood. Hier hadden coniferen en varens hun materie ontleend aan de bodem en de lucht, en gaven die nu, na ontzaglijk lange tijdperken, terug in de vorm van steenkool, grafiet, gas en olie – om onze woningen te verwarmen, potloden te maken, ons voedsel te koken en de ovens van de industrie van brandstof te voorzien. Opgeslagen koolstof – in haar elementaire vorm een van de zachtste mineralen en ondoorzichtig. Maar met een kleine verandering van de innerlijke structuur, teweeggebracht door de toegenomen druk van eeuwen, blijft de koolstof zuivere koolstof, maar levert nu, in kristalvorm, het hardste mineraal op, het mooiste en meest doorzichtige – een diamant met zijn vele facetten.

Eén in wezen, verschillend in vorm – alles, van mineraal tot ster, bestaat tenslotte uit dezelfde fundamentele substantie. Het is alleen een kwestie van wat er met de ‘stof’ is gebeurd; hoe haar deeltjes zijn gerangschikt of gecombineerd, om in het ene stadium een plant, in het andere een steen of een mens of een zon te vormen. Die intuïtieve overtuiging uit mijn jeugd over de bestendigheid en veelzijdigheid van de levenskracht heb ik nooit meer verloren. Er is een broederschap die de hele kosmos omvat, niet alleen mensen, maar alles, van elektron tot nevelvlek. En alle volkeren van de aarde zijn letterlijk aan elkaar verwant, en huidskleur noch taal kunnen aan dit feit iets af- of toedoen. *Wij zijn één*: chemisch, gevormd uit sterrenstof die door de hele kosmos is verspreid; geestelijk, verlicht door de vlam van een goddelijk element die elk punt in de ruimte tot een evoluerende eenheid activeert.

Als er inderdaad sprake is van 'een godheid die onze bestemming maakt', hoe moeten we dan de ziekten van deze tijd verklaren? Op praktisch elk terrein heerst beroering, moedeloosheid en een tragische onverschilligheid van geest. Hoe kan dat, nu er zulke schitterende kansen tot ontwikkeling bestaan als nooit tevoren? Gaan we werkelijk een ramp tegemoet? Of zien we aan een bepaald aspect voorbij, omdat we zo in beslag worden genomen door de duistere zijde van het menselijk bestaan?

'Waar de nacht het donkerst is, schijnen de sterren het helderst.' Dit oude Spaanse spreekwoord was zelden meer toepasselijk. Misschien zijn we te snel gegroeid in te korte tijd. Het onderzoek van de ruimte heeft ons plotseling geconfronteerd met volkomen nieuwe problemen, waarvoor we te slecht zijn toegerust om ze alle tegelijkertijd aan te pakken. We worden gedwongen de verantwoordelijkheid op ons te nemen van een hogere soort volwassenheid, en we hebben de uitdaging tot nu toe niet volledig onderkend, laat staan aangenomen. Maar we leren snel en goed. Juist deze beroering die zo algemeen wordt gevoeld, is het bewijs van een krachtig innerlijk leven, de worsteling van de ziel van de mensheid die bezig is zich te ontpoppen uit een te nauw omhulsel.

Natuurlijk hebben we problemen, en ernstige, maar ik heb evenmin boodschap aan de zwartkijkers met hun eeuwig gelamenteer als aan hen die zo aan hun gemoedsrust verslaafd zijn dat ze alle moeilijkheden met een zoet sausje overgieten. Laten we ons een geestelijk realisme eigen maken en niet bang zijn het leven zoals het is onder ogen te zien. Willen we gelijke tred houden met de wetenschap die de ruimte peilt, dan moeten we de gebieden van de innerlijke ruimte peilen die zich in het hart van de mens bevindt en die zijn schakel is met de goddelijke inspiratie die de kosmos tot aanzijn bracht.

We mogen dan weinig meer dan ontwikkelde dieren schijnen te zijn, maar met wat meer tijd en begrijpend geduld zullen we onze vleugels leren gebruiken, en weten dat geen macht in het heelal sterker is dan de goddelijke essentie die in ons aanwezig is. Mentaal en geestelijk zijn we inderdaad reuzen in embryo, in potentie gelijk aan de grote intelligentie die melkwegen en zonnen bezielt. Dat is het realisme dat veel dynamischer zal blijken te zijn dan het zogenaamde realisme van negatief ingestelde geesten.

Laten we afrekenen met overdreven bezorgdheid en twijfel. Niemand heeft ooit succes gehad door zichzelf te beklagen of door voortdurend zijn eigen innerlijke capaciteiten te kleineren. Natuurlijk kunnen we het kwaad niet wegbidden, evenmin als we kunnen ontkennen dat ziekte, pijn en dood deel uitmaken van het menselijke bestaan. Maar gezondheid, vreugde en groei behoren ook tot het leven. Als men alleen naar de buitenkant kijkt, lijkt het misschien dat het leven van veel mensen een mislukking is; maar gezien door de ogen van ons hoogste zelf, kan er van mislukking geen sprake zijn. Hoeveel veldslagen we ook verliezen, de onsterfelijke krijger in ons is onoverwinnelijk en zal ons telkens weer terugvoeren naar het strijdperk van het menselijke streven totdat onze overwinning volkomen is.

Als de goddelijke intelligentie inderdaad elk deeltje van de oneindigheid doordringt, dan heeft ieder mens de beschikking over alle kracht en elk scheppend initiatief om met die goddelijke intelligentie en haar constructieve elementen in de natuur te werken. We mogen dan veel steenkool en ruwe olie in onze samenstelling hebben, maar we hebben ook de potentie van een diamant. Daarom spraken de boeddhisten, vooral in Tibet, over de Heer Boeddha als 'het diamanten hart', hij van wie het hele wezen door de druk van de eeuwen en de intensiteit van zijn ervaringen was omgezet in de zuiverheid en kracht van de diamant. Door het

vuur van de beproeving veranderde de aard van Gautama van heel ondoorzichtig in een die heel doorschijnend was; een even volmaakte weerspiegeling van het licht in hem als van het leed van de mensheid buiten hem. Inderdaad een voorbeeld van mededogen, want hij was wat wilskracht en vastberadenheid betreft hard als diamant, en tegelijk geheel en al oor voor de hartenkreet van de wereld, zodat hij afstand deed van de zegening van de alwetendheid om terug te keren naar de aarde en de hele mensheid te laten delen in de glorie van zijn triomf.

Steenkool of diamant – ook wij bestaan uit beide.

De zes verheven deugden van het boeddhisme – I

Vraag – U heeft vaak gezegd dat de diepste waarheden de eenvoudigste zijn en dat ze de ruggengraat van alle grote religies vormen. Ik heb daar veel over nagedacht. Kort geleden las ik een boekje getiteld *De Stem van de Stilte*, waarin over ‘zes verheven deugden’ wordt gesproken. Ik voel veel voor die gedachten en zou graag meer erover willen weten.

Commentaar – Ik neem aan dat u doelt op de pāramitā’s uit de boeddhistische literatuur. Gewoonlijk worden er zes genoemd, soms zeven of zelfs tien, maar het aantal is niet zo belangrijk. Het zou ons te ver voeren uitvoerig erop in te gaan, maar we kunnen ze natuurlijk wel bespreken.

Elke grote religie kent voorschriften of aansporingen tot een beter leven. De pāramitā’s in het boeddhisme zijn een reeks ‘deugden’ die een bepaalde wijze van denken en handelen beschrijven en die, als ze tot een deel van ons leven zijn gemaakt, de mysteriën van het heelal en de mens zullen onthullen. Ook wordt gezegd dat het beoefenen van die deugden door een oprechte aspirant tenslotte tot volkomen verlichting zal leiden. Met andere woorden, de pāramitā’s wijzen ons, als ze daadwerkelijk in praktijk worden gebracht, de weg naar directe aanschouwing van de waarheid. Het-

zelfde zou kunnen worden gezegd over elke andere reeks eigenschappen of deugden. Als we werkelijk volgens het ene gebod van Jezus zouden *leven*, zouden we hetzelfde bereiken – want volmaakte liefde leidt tot volmaakt begrijpen.

Vraag – Dit is voor mij helemaal nieuw, want ik ben niet bekend met het boeddhisme. Kunt u duidelijk maken wat elk van die deugden inhoudt?

Commentaar – Zeker, maar ik zal niet de Sanskrietwoorden gebruiken, tenzij in ons gesprek blijkt dat het zin heeft een bepaalde term te analyseren. De vertaling van de *pāramitā*'s luidt als volgt:

1. *Barmhartigheid* de sleutel van barmhartigheid en onsterfelijke liefde;
2. *Rechtschapenheid* de sleutel van harmonie in woord en daad;
3. *Verdraagzaamheid* mild geduld dat door niets kan worden verstoord;
4. *Gelijkmoedigheid* onbewogenheid in vreugde en verdriet;
5. *Onverschrokkenheid* de stoutmoedigheid die zich strijdend een weg baant naar de hoogste waarheid;
6. *Contemplatie* de open poort naar de waarheid.

Ik zou eraan kunnen toevoegen dat dienstbetoon aan de mensheid van nog hoger belang wordt geacht: 'Leven om de mensheid tot zegen te zijn is de eerste stap. De zes verheven deugden in praktijk brengen de tweede.'

Vraag – Ikzelf zie niet in dat aan die dingen een bijzondere betekenis moet worden gehecht. Kunnen we zeggen dat de boeddhisten beter erin zijn geslaagd de waarheid te vinden

dan christenen of joden? Ik bedoel dit: hoe mooi deze deugden ook mogen klinken, ik moet zeggen dat ze me bijna net zo koud laten als de tien geboden; misschien omdat ik niet inzie dat ze ons, meer dan iets anders, nader tot het werkelijke *leven* brengen.

Commentaar – U heeft in zoverre gelijk dat zolang een stelsel van gedragsregels slechts een vorm blijft, het dood is – of het nu de tien geboden zijn, de zes of tien pāramitā's of het ene verheven gebod van de Christus. Alleen wanneer zo'n stelsel of gedragslijn ertoe bijdraagt onze aspiraties in goede banen te leiden, vormt het een brug naar een dieper inzicht in het bestaan.

Een van de moeilijkste dingen die we allemaal moeten leren, is het rechtstreekse en praktische verband te zien tussen deze ethische voorschriften en het verstandelijk begripen van de wetten die het innerlijke en uiterlijke leven van de mens, het innerlijke en uiterlijke leven van het heelal beheersen. Als de geschiedenis van de ziel kon worden geschreven, zouden we misschien zien dat de strijd tussen de honger naar kennis enerzijds en het verlangen van de ziel naar wijsheid anderzijds door de eeuwen heen de grootste worsteling van de mensheid vormde. Het intellect is van essentiële betekenis, maar het is niet de voornaamste factor in de menselijke ontwikkeling. Iedere aspirant weet uit ervaring dat hij, zodra hij zich een behoorlijke intellectuele kennis heeft verworven, in de verleiding komt zo te worden geboeid door de ingewikkelde structuur van het heelal – volmakter dan het fijnste precisieinstrument – dat hij het werkelijke doel van de ziel uit het oog verliest, namelijk het bewust samenwerken met de innerlijke god om de wereld van de mensen te dienen.

Met andere woorden, het beoefenen van de deugden, nodig om de waarheid te vinden, komt maar al te vaak op de

tweede plaats en wel na het verstandelijk verwerven van meer en meer feiten – wat tot geestelijke steriliteit leidt.

Vraag – Wat u zegt spreekt me aan, want ik heb altijd nogal sceptisch gestaan tegenover alles wat zweemt naar speciale methoden van training. Hebben deze deugden iets met psychische vermogens te maken?

Commentaar – Helemaal niet. Ieder systeem van ‘training’, dat zelfs maar in de verte verband houdt met het psychische, heeft de neiging de ziel van de waarheid weg te leiden. Tegenwoordig houdt men zich veel te veel met dat soort dingen bezig. Men denkt geestelijk te groeien door in deze zogenaamde ‘occulte kunsten’ te liefhebben, maar wat men in feite doet, is zijn eigen ontwikkeling in de weg staan. Het ware occultisme is altruïsme zonder meer, en heeft met psychische vermogens niets te maken. De pāramitā’s leggen de nadruk op de ontplooiing van de *geestelijke* eigenschappen van onze natuur, in tegenstelling tot de psychische en zuiver mentale, en ze staan daarom in nauw verband met die innerlijke drang – omdat ze een integrerend deel daarvan vormen – die in ieder mens die de ogen op het goddelijke in zichzelf heeft gericht, aanwezig is.

Geestelijk inzicht en wijsheid vallen ons alleen ten deel als een natuurlijk gevolg van het dagelijks in praktijk brengen van de geest achter deze ‘deugden’ of ‘geboden’ of ‘ethische normen’, ongeacht of ze van hindoe, christelijke of boeddhistische oorsprong zijn, en wat hun aantal is, één, drie, vier, zeven of tien. Want de essentie van deze voorschriften of regels is de blijvende kracht, niet hun uiterlijke vorm; en juist de geestelijke waarde die erachter ligt willen we bespreken, en niet de vorm waarin ze zijn gekleed.

Vraag – Dat is geen kleinigheid. Zelf zou ik niet weten hoe ik

één ervan in praktijk moet brengen, laat staan alle zes. Hoe moet je beginnen? Moeten we proberen er één onder de knie te krijgen om dan naar een volgende over te gaan? Ik ben bang dat ik al bij de eerste zou stranden en nooit aan de andere zou toekomen.

Commentaar – U kunt deze deugden niet los van elkaar beschouwen en één ervan volledig in praktijk brengen zonder alle andere daar tot op zekere hoogte in te betrekken. De natuur gaat niet op die manier te werk – alles draagt bij tot al het andere en tot het geheel. Nogmaals laten we niet zoveel aandacht schenken aan hun vorm, want dan worden het, wat hun geestelijke waarde betreft, dode dingen voor ons.

U zult zich herinneren dat als eerste vereiste werd genoemd: ‘Leven om de mensheid tot zegen te zijn’. Dat was ‘de eerste stap’, niet de tweede, vierde of vijfde, maar de eerste, terwijl het beoefenen van de deugden ‘de tweede stap’ werd genoemd. Dit is een heel belangrijk onderscheid. Bij enig nadenken zullen we inzien dat als we zó proberen te leven dat ons hele bestaan in het teken staat van dienstbaarheid, we ons automatisch voorbereiden op het in praktijk brengen van enkele, zo niet alle deugden. Als we op die manier richting geven aan ons denken en ons leven, zullen we zien dat deze deugden een natuurlijke kans kunnen bieden om het onedele metaal van onze natuur om te zetten.

Laten we de eerste eens onderzoeken: *barmhartigheid* en onsterfelijke liefde. Het woord barmhartigheid wordt vaak misbruikt, want het betekende oorspronkelijk niet medelijden in de negatieve, beperkende en zelfs onvriendelijke zin, waarin wij het maar al te vaak gebruiken. Veeleer duidde het woord op een spontaan opwellen van begrip en aandacht voor de noden van een medemens. We komen ermee in aanraking in alle verhoudingen in het leven, van de meest eenvoudige tot de meest ingewikkelde, want contact met

anderen dwingt ons te kiezen: hetzij een stap te doen naar het pad van zelfzucht, of naar dat van onbaatzuchtigheid en mededogen. Ware barmhartigheid maakt haar voornemen niet kenbaar – als je aalmoezen geeft, doe dat dan ‘in het verborgene’. Barmhartigheid in de praktijk wil zeggen: werkelijke achting en aandacht voor anderen; het weerhoudt ons ervan te veel met onszelf bezig te zijn, en legt aldus de basis voor alle andere deugden.

Vraag – Is het eigenlijk niet hetzelfde als het in praktijk brengen van de Gulden Regel? En was het niet Paulus die zich ongeveer zo uitdrukte, dat zelfs al spreken we met de tongen van engelen, maar hebben geen liefde, we als ‘schallend koper of een rinkelend cimbaal’ zijn?

Commentaar – Zo is het; alle heilige geschriften van de wereld leggen, als we weten hoe we ze moeten lezen, de nadruk op deze altruïstische levenshouding.

Tot zover de eerste deugd of pāramitā. De tweede, *recht-schapenheid* of ‘harmonie in woord en daad’, volgt hierop op natuurlijke wijze en zegt ons hoe we ons moeten gedragen als we onze ethiek in praktijk brengen.

Vraag – Daarmee heb ik meer moeite dan met de eerste. ‘Harmonie in woord en daad’ – wil dat zeggen dat je altijd moet toegeven in een gesprek of een discussie met anderen, om vooral maar de vrede te bewaren? Vrede tot elke prijs is tegenwoordig het gesprek van de dag.

Commentaar – Zo denk ik er niet over. ‘Vrede tot elke prijs’ is volgens mij een van de meest ondoeltreffende zo niet rampzalige middelen om een ware en duurzame vrede tot stand te brengen. Laten we ons echter niet begeven in maatschappelijke of politieke kwesties, niet omdat we daarvoor

bang zijn, maar omdat dit zo gemakkelijk uitloopt op een intellectueel dispuut dat tot geen enkele oplossing leidt.

Laten we terugkeren tot deze tweede pāramitā: rechtschapenheid sluit harmonie in, maar niet noodzakelijk overeenstemming. Daartussen is een groot verschil, als je er goed over nadenkt. Er ontstaat geen harmonie als iedereen dezelfde toon ten gehore brengt. Een componist maakt gebruik van verscheidene tonen, dissonanten en zelfs wanklanken, en laat ze opgaan in een harmonieus geheel. Dit is de betekenis van het woord symfonie, het samenbrengen van klanken, het met elkaar in harmonie brengen van vele verschillende tonen. Rechtschapenheid houdt dan ook in dat we in overeenstemming leven met onze hogere aspiraties, waardoor onze dagelijkse handelingen een harmonie in woord en daad weerspiegelen. Eenvoudig gezegd betekent dit, dat we zó leven dat we het evenwicht en de orde van de natuurwetten niet verstoren.

De enige reden waarom we mentaal, fysiek of emotioneel lijden is, dat we op een bepaald moment het kosmische evenwicht hebben verstoord en in een of andere vorm disharmonie hebben veroorzaakt – en maar al te vaak ook tweedracht in onze betrekkingen met anderen. De natuur reageert daarop automatisch en onpersoonlijk, en probeert het door ons verstoorde evenwicht te herstellen. Daardoor lijden we. Maar naarmate we erin slagen meer in overeenstemming met haar wetten te werken, zullen we zien dat we niet voortdurend draaikolken van strijd en verwarring veroorzaken, maar werkelijk in staat zijn op een rustige manier de harmonie te herstellen.

Laten we nu de derde deugd bespreken: *verdraagzaamheid*. Het is niet zo moeilijk in te zien dat een klein beetje meer geduld in de wereld een goede gang van zaken zou bevorderen. Zoals ik al heb gezegd, moeten we deze pāramitā's niet beschouwen als een opklimmende reeks, zoals de sporten

van een ladder. In zekere zin volgen ze elkaar inderdaad op natuurlijke wijze op, maar men kan er onmogelijk één van in praktijk brengen, hoe weinig ook, zonder tegelijk de andere tot op zekere hoogte te beoefenen.

Wat de noodzaak van geduld betreft, ook daaraan zitten twee kanten. Hier dienen we ons onderscheidingsvermogen te leren gebruiken evenzeer als op elk ander gebied waarop we iets ondernemen. ‘Geduld overwint alles’ is ons sinds onze kinderjaren ingeprent. Het is ongetwijfeld een deugd, en één die we hard nodig hebben; maar we weten allemaal dat er ogenblikken komen waarop het van wijsheid en kracht getuigt als we anderen niet langer toestaan hun wil aan ons op te leggen.

Het ziet er naar uit dat we de pāramitā’s niet volledig kunnen bespreken; we zullen daarom de andere snel doornemen om een indruk te krijgen hoe ze met elkaar samenhangen:

4. *Gelijkmoedigheid* onbewogenheid in vreugde en verdriet;
5. *Onverschrokkenheid* de stoutmoedige kracht die voor de waarheid strijdt;
6. *Contemplatie* volkomen opgaan in wat we doen;

die alle leiden tot *directe waarneming of zelfkennis*.

Dit zijn in het kort de pāramitā’s. Ik moet herhalen dat ze absoluut niets betekenen als we niet de essentie van deze deugden in praktijk brengen. Als hun levende geestelijke kracht niet door alle gedachten, daden en gevoelens in ons leven stroomt, zijn ze inderdaad als schallend koper of een rinkelend cimbaal.

Al kennen we alle Sanskriettermen en de afleiding uit hun grondvormen en al begrijpen we verstandelijk de *modus operandi* van geestelijke verlichting, of denken we dat we dat weten, als het leven ons plotseling aan ons woord houdt en zegt: ‘Bewijs dat deze deugden iets in je dagelijkse ervaringen

betekenen', zullen we volkomen falen als we hun innerlijke waarde niet tot een deel van onze ziel hebben gemaakt.

Vraag – Het is gemakkelijk over die dingen te spreken en precies te weten wat er moet gebeuren, maar om werkelijk te leven en te handelen zonder naar resultaten uit te zien en zonder te proberen te ontdekken wat de vruchten van onze daden zijn, is iets heel anders. Als we die weg onvermoeibaar volgden, zouden onze handelingen en motieven zich slechts langs een uiterst fijne grens kunnen bewegen. Kortom, het *in praktijk brengen* in het dagelijks leven is een heel andere zaak – tenminste voor mij.

Commentaar – Dat maakt het nu juist zo mooi. Als het gemakkelijk was, was het de moeite niet waard. Maar het is niet gemakkelijk, en toch is het tegelijk wonderlijk eenvoudig. Daarin ligt de paradox. Het is een nogal moeilijke opgave, vooral als we bedenken dat we de waarheden die we allen zoeken, niet zullen vinden wanneer we niet werkelijk een aanvang maken met het in praktijk brengen van enkele van deze fundamentele deugden, en dan niet alleen op zondag of woensdag, maar elk uur van elke dag. We hebben ons allemaal wel eens afgevraagd waarom dat zo is; maar hoe meer ons bewustzijn zich ermee bezighoudt, hoe meer zekerheid we krijgen dat het niet op een andere manier zou kunnen. Want de geheimen van de natuur worden ons niet zomaar onthuld, maar slechts na de noodzakelijke voorbereiding en training. Een van de grote leermeesters zei het aldus: 'Alleen hij die liefde voor de mensheid koestert en ervan blijk geeft dat hij het idee van een zich vernieuwende praktische broederschap volledig begrijpt, heeft recht op het bezit van de geheimen [van de natuur]. Zo iemand, en hij alleen – zal nooit zijn kracht misbruiken; en er zal geen vrees bestaan dat hij ze voor zelfzuchtige doeleinden zal aanwenden.'

De geheimen van de natuur zijn als zodanig niet geheim, maar omvatten een levenswijze die niet zal worden onthuld tenzij we de werkelijke taak van de ziel ten uitvoer brengen – die van dienstbaarheid in deze wereld.

De zes verheven deugden – II

Vraag – Kunnen we beginnen met de vierde pāramitā, die u ‘onbewogenheid in vreugde en verdriet’ noemde? Ik heb erover nagedacht, maar ik vind het niet erg logisch dat we onverschillig zouden moeten worden. Het zou wat anders zijn als we allemaal kluizenaars wilden zijn; maar ik heb altijd gedacht dat we ons van alles behoorlijk bewust moeten worden als we de problemen van onze medemensen willen begrijpen. Waarom moeten we proberen vreugde en verdriet te ontvluchten?

Commentaar – Het is beslist niet zo dat we onze verantwoordelijkheden willen ontvluchten door kluizenaars te worden en zo snel mogelijk onze eigen redding te bewerkstelligen. Dat is verre van de bedoeling van de ware aspirant. Feitelijk moeten we voor niets op de loop gaan, laat staan voor de problemen waarvoor vreugde en verdriet ons plaatsen. Dat zou een volkomen vlucht uit de werkelijkheid betekenen en van groot egoïsme getuigen. Zelfs al zouden we daar enige tijd in slagen, lang kunnen we ons toch niet eraan onttrekken, want de ‘paren van tegengestelden’, hitte en koude, dag en nacht, vreugde en verdriet, noord en zuid, zijn inherent aan de natuur.

Ik zal de volledige omschrijving van deze vierde deugd

voorlezen: *gelijkmoedigheid* – ‘onbewogenheid in vreugde en verdriet, waarbij de illusie is overwonnen en de zuivere waarheid wordt gezien’. Als we de dingen bekijken zoals ze werkelijk zijn en niet zoals ze schijnen te zijn, dan zullen we het ware van een situatie inzien.

Vraag – Zou u het woord *gelijkmoedigheid* nader willen omschrijven? Het lijkt me van belang tot de grondbetekenis ervan door te dringen.

Commentaar – Laten we eens zien wat het woordenboek zegt: ‘*gelijkmoedigheid* – vrijheid van hartstocht; *gelijkmoedig*: vrij van passie, niet worden meegesleept; kalm, onpartijdig; synoniemen: koel, beheerst, sereen, bedaard’. Volgens mij een uitstekende definitie. We kunnen dus zeggen dat gelijkmoedigheid de eigenschap is een situatie of toestand in het leven met een onbevooroordeelde en dus heldere blik te bezien, omdat de wolken van hartstocht of illusie, gevormd door uitbundige vreugde of neerslachtigheid, zijn verdreven.

Deze vierde deugd beveelt dus niet aan om de paren van tegengestelden te *ontvluchten*, maar om kalm en onbewogen te zijn voor de *uitwerking* die vreugde of verdriet op ons heeft, zodat we aan de meest extreme ervaringen die het leven voor ons in petto heeft, met gelijkmoedigheid het hoofd kunnen bieden.

Vraag – Wordt het bestaan niet saai als we nooit dergelijke uitersten meemaken? Hoe staat het met zeer gevoelige naturen? De ene dag zijn ze in de wolken, en de volgende diep wanhopig. Niettemin *leven* ze en hebben niet alleen maar een kleurloos bestaan zonder vreugde of verdriet.

Commentaar – Ik kan u verzekeren dat er niets kleurloos is aan het proberen om deze deugd in praktijk te brengen. Een

geestig man heeft eens opgemerkt: het mag dan een kleuterschool zijn, maar alleen een kerel kan haar doorlopen. Probeer maar eens een week van 's morgens vroeg tot 's avonds laat alles wat u overkomt met gelijkmoedigheid te ondergaan, en kijk dan of er niet veel morele kracht voor nodig is om dat vol te houden. Natuurlijk zijn er ook mensen in alle kringen die zo ongevoelig zijn dat ze absoluut niets voelen en wat erger is, geen zier geven om het lijden van anderen. Gelukkig zijn ze in de minderheid. Vanzelfsprekend is het niet aan ons om een oordeel te vellen over de innerlijke gevoeligheid van een ander, hoe grof of schijnbaar ongevoelig zijn persoonlijkheid ook mag schijnen.

Aan de andere kant zijn er mensen, en onder hen ook genieën, die alles intens beleven. Al ben ik geen pleitbezorger voor het ongeregelde leven dat heel wat genieën leiden, toch zou de wereld armer zijn als enkelen van hen niet die momenten van heldere visie hadden gekend, en op hun eigen manier hadden getracht de herinnering mee terug te brengen aan het zien van de zuivere waarheid. Maar genieën zijn een klasse apart, en het is hoogst twijfelachtig of hun weg het juiste en natuurlijke pad voor de meerderheid van de mensen is. De meesten van ons zijn gewone mensen – noch gewetenlozen noch genieën – die er in hun beste ogenblikken naar streven om die 'gulden middelmaat' te vinden of, zoals de Boeddha het noemde, die 'middenweg' waarop onze geestelijke groei gelijke tred kan houden met onze materiële ontwikkeling of daaraan zelfs leiding kan geven. Gelijkmoedig zijn wil dan ook zeggen, niet overheerst worden door een of andere begeerte. Het ligt voor de hand dat zo'n onverschilligheid of onbewogenheid vóór alles voor onszelf moet gelden, want het zou in strijd zijn met de barmhartige wet van het Zijn als we voor het lijden van anderen koele onverschilligheid toonden.

Vraag – Ik moet zeggen dat ik de meeste moeite heb met

deze deugd, want ik heb het gevoel dat ik dood zou zijn als ik geen enkel overheersend verlangen had.

Commentaar – Maar het streven naar ‘onbewogenheid in vreugde en verdriet’ wil niet zeggen dat men geen verlangens moet hebben! Het betekent eenvoudig dat we moeten proberen te leven in het *centrum* van onze ervaringen in plaats van ons zover te laten heen en weer slingeren, dat we ons hoofd (en ook ons hart) eerst aan de ene kant stoten om daarna met kracht naar de andere te worden teruggekaatst. Wat van ons wordt verlangd, is te proberen zo te leven en te werken dat we niet bezwijken onder het *effect* van vreugde of verdriet, schoonheid of lelijkheid, of van andere paren van tegengestelden. Dit is volgens mij de sleutel. Natuurlijk moeten we verlangens hebben – ze zijn het krachtstation van de evolutie. Er is een oud gezegde in de Veda’s dat luidt: ‘In HET ontstond eerst de begeerte’ – en de wereld kwam tot aanzijn; het goddelijke zaad van een wereld-in-wording moest allereerst het brandend verlangen voelen vóór het een stoffelijke vorm kon aannemen. Dat geldt voor ons allemaal: we moeten het verlangen ervaren om te groeien en te evolueren, want anders zijn we passief. De goden weten maar al te goed dat passieve mensen in geestelijke zaken (of zelfs in materiële) nooit iets bereiken.

Vraag – Staat er in de bijbel niet iets over de Heer die de lauwen uitspuwt?

Commentaar – In *Openbaringen* geloof ik. Nee, er schuilt niets weeks of lauws in het proberen om deze pāramitā in praktijk te brengen!

Vraag – Ik ontving kort geleden een brief van een vriendin die in de particuliere verpleging werkt. Ze schreef hoe ‘treu-

rig het leven was' – ze had haar uiterste best gedaan en toch was haar patiënt, van wie ze veel was gaan houden, gestorven. 'En zo gaat het maar door', schreef ze, 'de ene patiënt na de andere: sommigen worden beter, anderen slepen hun leven in ellende voort, en weer anderen 'halen' het niet en sterven'. Het lijkt gemakkelijk de beginselen te begrijpen als we hier erover spreken, maar als je ze dag in dag uit onder vrij moeilijke omstandigheden moet toepassen, komen er heel andere dingen kijken.

Commentaar – Hieruit blijkt duidelijk het fijne onderscheid tussen louter theorie en praktijk. Het zou het toppunt van huichelarij zijn als we niet zowel het verdriet als het geluk van anderen zouden meevoelen. We moeten voor hun vreugde en hun smart steeds gevoeliger worden, en in dezelfde mate ongevoeliger voor de onze. Dat is een eerste vereiste.

Maar laten we terugkeren tot de verpleegster, of nog beter tot de dokter of chirurg. Hij behandelt de ene patiënt na de andere: door zelfdiscipline en onpersoonlijke toewijding aan zijn beroep leeft hij werkelijk in meerdere of mindere mate in overeenstemming met deze vierde deugd; als hij niet een zekere mate van *onverschilligheid*, van 'goddelijke zorgeloosheid' bezat, en er niet op vertrouwde dat, als hij zijn uiterste best doet, hij alles doet wat hij kan – zou hij bezwijken. Hij zou de verschrikkelijke spanning niet kunnen verdragen. Met alle respect voor zijn begaafdheid, zijn kennis en zijn bekwaamheid, is er ook nog 'de hand van God', of karma, als u wilt – en de patiënt haalt het of niet.

Iedere dokter legt de eed af en verbindt zich het leven te beschermen en gezondheid te brengen waar ziekte heerst, voor zover zijn bekwaamheid en zijn kennis hem dat toelaten. Het is voor mij nauwelijks aan twijfel onderhevig dat een chirurg die een operatie uitvoert, diep eronder gebukt gaat als er onvoorziene omstandigheden optreden waardoor

het succes uitblijft en de patiënt overlijdt. Wat doet hij? Hij mag nog zo pijnlijk zijn getroffen maar hij *moet verder*. Er zijn andere levens die gered moeten worden; andere mannen en vrouwen, en hun geluk en toekomst hangen af van zijn bekwaamheid, toewijding en onpersoonlijke dienstbetoon. En daarom zet hij zich met goddelijke ‘onverschilligheid’ voor de *uitwerking* van vreugde en verdriet volledig in voor de volgende patiënt – zonder te grote gehechtheid aan het welslagen of mislukken van zijn pogingen.

Vraag – U spreekt over de ideale dokter, want ze zijn niet allemaal zo onpersoonlijk of toegewijd als degene die u beschrijft.

Commentaar – Natuurlijk heeft ieder beroep, iedere religieuze organisatie en ieder menselijk streven zowel edele als zelf-zuchtige, ongevoelige en zelfs wrede vertegenwoordigers. Maar dit tast het beginsel niet aan. Op welk terrein we ons ook bewegen, overal kunnen we op positieve en onpersoonlijke wijze handelen met gevoel voor innerlijke waarden, voor zover we ons daarvan bewust zijn. Als we dit doen, zullen we ontdekken dat er een gunstige invloed uitgaat van het in praktijk brengen van deze pāramitā’s.

Vraag – Het klinkt allemaal heel mooi, maar is het niet bijna onmogelijk om de ingewikkelde problemen van het dagelijks bestaan met gelijkmoedigheid tegemoet te treden?

Commentaar – Het is beslist niet gemakkelijk. Maar niemand verwacht dat we in een handomdraai zo ‘gelijkmoedig als een wijze’ worden. De pāramitā’s zijn gegeven als een ideaal, iets om in het hart te bewaren en naar te streven. Ik kan daaraan nog toevoegen dat er bepaalde sleutels zijn die, als we ze goed begrijpen, ons niet alleen een wijder perspectief maar

ook een groter zelfvertrouwen geven. We hebben hier keer op keer gesproken over het goddelijke in het hart van ieder schepsel op aarde. We zijn geneigd te vergeten dat dit ook op de mens slaat. Hebben we ons die gedachte eenmaal eigen gemaakt, dan komen we algauw tot het besef dat er een eindeloze horizon van ervaring vóór ons ligt, zoals er ook een eindeloze achtergrond van ervaring achter ons ligt. Het aloude geloof dat de mens een eeuwigheidspelgrim is, met de mogelijkheid om gedurende een reeks van levens te groeien en te leren, opent een weids perspectief voor ons bewustzijn. We gaan inzien dat de beste voorbereiding ter wereld ons ieder uur van de dag ten deel valt, want er overkomt ons niets dat we niet zelf hebben verdiend. Als we de lessen leren begrijpen die het leven ons dagelijks biedt, zullen we zien dat er mogelijkheden binnen ons bereik komen om alle deugden – en niet alleen de vierde – naar waarde te kunnen schatten.

De vijfde pāramitā heet *onverschrokkenheid* – die 'stoutmoedigheid die zich uit het moeras van aardse leugens strijdend een weg baant naar de hoogste waarheid'. Dit is een duidelijke verwijzing naar de eeuwige strijd tussen licht en duisternis, tussen waarheid en leugen. De waarheid *bestaat*, maar om haar te vinden, moet de ziel alle krachten verzamelen om zich te bevrijden van de kluisters van misvattingen en vals geloof die zij door de eeuwen heen zelf heeft geschapen. Als ze de subtiele vermomming van de misleiding doorziet en de verterende invloed van de twijfel op elk terrein van haar werkzaamheid weerstaat, zal ze de waarheid *kennen* – niet volledig, maar met steeds grotere helderheid.

De zesde deugd wordt *contemplatie* genoemd – de poort tot de waarheid – het opgaan in haar sfeer, waarbij het bewustzijn zich bezighoudt met de eeuwige waarden en niet met nietige details. Er is een hemelsbreed verschil tussen ware contemplatie en de zogenaamde 'meditatieoefeningen', waarvan vele een werkelijk gevaar voor de ziel betekenen.

Als mij de vraag wordt gesteld: ‘Hoe moet ik mediteren?’, is mijn antwoord onveranderlijk: ‘Als ik u was, zou ik met al die meditatie-oefeningen ophouden’. Elk onnatuurlijk forceren belemmert de geestelijke groei in plaats van deze te bevorderen. Contemplatie zou ik graag zien als een innerlijk, bijna onbewust beschouwen, waarbij de ziel reikt naar de Vader in ons, zodat ons bewustzijn niet door fictieve maar door wezenlijke waarden wordt geleid.

Dit zijn in het kort de ‘zes verheven deugden’, of ‘pāramitā’s van volmaking’ – niet dat hun beoefening tot volmaaktheid leidt, want zoiets bestaat niet. Maar ze kunnen ons helpen een ruimer en universeler inzicht te verwerven, mits de *geest* ervan deel gaat uitmaken van ons leven.

Vraag – U zei dat er soms tien worden genoemd. Ik zie niet in waarom er zoveel moeten zijn, of waarom ze nog verder zouden moeten worden onderverdeeld. Ik denk dat iedereen wel een lijst zou kunnen opstellen van zes, tien, of zelfs dertig deugden. Maar als we ons de grondgedachte hebben eigen gemaakt, hebben we daaraan dan niet genoeg? Heeft het verlangen naar kennis niet de neiging een verlangen naar steeds meer feiten te veroorzaken, zodat deze zich blijven opstapelen? Soms vraag je je af of je ooit wel tevreden zult zijn voordat je het uiteindelijke antwoord hebt gevonden. Is dit niet op zichzelf een soort egoïsme?

Commentaar – Het verlangen naar steeds meer kennis, los van ethische overwegingen, doet inderdaad een soort zelfzucht ontstaan. Maar als we eenmaal een bepaalde intellectuele ontwikkeling hebben bereikt, is het een natuurlijk stadium in onze groei om steeds meer over nauwkeurige en ordelijk gerangschikte feiten te willen beschikken. Zoals al eerder gezegd, zullen die feiten ons niet in het minst helpen als we niet de geestelijke waarden begrijpen die eraan ten grondslag

liggen en ervoor zorgen dat deze onze begeerte naar intellectuele macht goed in toom houden.

Ik zou willen besluiten met een aanhaling uit een boedhistisch geschrift, in antwoord op de vraag hoe ware barmhartigheid in praktijk moet worden gebracht:

Wanneer zij (leerlingen of discipelen) barmhartigheid betrachten, behoren ze geen enkel verlangen te koesteren naar vergoeding of dankbaarheid of erkenning of voordeel, noch naar enige wereldlijke beloning. Ze behoren ernaar te streven het denken te richten op universele weldaden en zegeningen die voor allen gelijk zijn, en ze zullen daardoor in zichzelf de hoogste volmaakte wijsheid verwezenlijken.

In deze enkele woorden hebben we, geloof ik, het antwoord op de vraag wat de werkelijke betekenis is van de ethische norm, welke ook, die we verkiezen te volgen.

De koninklijke weg: het dienen van anderen

Vraag – Sinds we de pāramitā's bespraken, heb ik me verder in het boeddhistische denken verdiept. Voor heel veel heb ik grote waardering, maar waarom er zoveel over nirvāṇa wordt gezegd, begrijp ik niet. Het schijnt dat de hele strekking van de boeddhistische leer is zich vrij te maken van wat men het 'levensrad' noemt, de keten van levens op aarde, met het doel de gelukzaligheid van nirvāṇa deelachtig te worden. Toen ik voor het eerst over reïncarnatie hoorde, vond ik het een prachtig denkbeeld, en dat vind ik nog, want veel van mijn problemen werden erdoor opgelost. Waarom zouden we dan aan het rad van wedergeboorte willen ontsnappen? En waarom die nadruk op gelukzaligheid?

Commentaar – Ik ben het volkomen met u eens dat er veel te veel aandacht wordt geschonken aan het idee om nirvāṇa te bereiken, of welke term u ook wilt gebruiken. Bij het bestuderen van sommige van deze oosterse geschriften doen we er goed aan te bedenken dat de verstarring in het oosterse denken niet minder is dan in het westen. Er is vaak een groot verschil tussen de leringen zoals Boedddha die bracht, en dat wat zijn volgelingen er door de eeuwen heen van hebben gemaakt. In veel opzichten zijn de leringen van het boed-

dhisme zeer spiritueel; niettemin is het een feit dat men zowel in de hīnayāna- als in de mahāyāna-school een aantal grove misvattingen algemeen als waarheden heeft geaccepteerd.

Vraag – Wordt er niet gezegd dat als je op aarde een goed leven leidt, je in een hoger dier en misschien wel in een mens reïncarneert; maar dat je als een jakhals of een slang of een luipaard terugkeert als je een slecht leven hebt geleid?

Commentaar – Dit is een uitstekend voorbeeld van wat ik bedoelde. Gautama Boeddha – een van de edelste geesten die ooit de wereld hebben verlicht – leerde niet dat de menselijke ziel in een dierlijke vorm reïncarneert, want dat zou volkomen in strijd zijn met de feiten in de natuur. Maar omdat men in de oudheid veelvuldig gebruikmaakte van beeldspraak of allegorische taal om bepaalde waarheden tot uitdrukking te brengen, vatten latere generaties vaak de vorm waarin de leringen waren gegoten, letterlijk op, en daardoor hebben bepaalde misvattingen diep wortel geschoten in het denken van het volk.

Wat de Boeddha wèl leerde was dat een mens zorgvuldig op al zijn gedachten en gevoelens moet letten, want die drukken hun stempel niet alleen op zijn karakter, maar ook op alle levensatomen in zijn constitutie. ‘Soort zoekt soort’, en daarom kunnen de levensatomen van een lager gehalte na de dood gemakkelijk tot de lichamen van dieren worden aange trokken, zij het tijdelijk. En als de *Upanishads* zeggen, evenals Plato hier en daar, dat een mens als een dier kan worden herboren, dan bedoelen ze in werkelijkheid dat als bepaalde dierlijke neigingen hun stempel op de ziel hebben gedrukt, deze haar in volgende levens kunnen tegenhouden als daaraan niets wordt gedaan.

Eén ding is zeker: de menselijke ziel is in wezen zoveel verder ontwikkeld dan het dier, zowel wat vermogens als

ervaringen betreft, dat ze niet in een lagere vorm zou kunnen incarneren. Het is een oude en eens algemeen aanvaarde gedachte dat wij mensen periodiek naar de aarde terugkeren na een tijd van herstel en geestelijke verfrissing, om onze pogingen tot zelfbewuste vereniging met onze goddelijke bron voort te zetten.

Vraag – Waarom dan zoveel haast gemaakt om verlost te worden van het rad van het bestaan? En wat heeft het eigenlijk voor zin om te proberen nu nirvāṇa te bereiken?

Commentaar – Die pogingen hebben niet alleen geen zin, maar ze berusten op een volkomen verkeerde opvatting. Deze overdreven belangstelling voor het bereiken van nirvāṇa is eeuwenlang een van de grootste hinderpalen van het oosterse denken geweest. En nu zien we in het westen dat dit voor hen die met de boeddhistische en vedānta-gedachte-wereld in aanraking komen, ook een belemmering voor hun verdere ontplooiing gaat worden. We horen tegenwoordig veel over ‘zelfverwezenlijking’, de westerse benaming voor het vedānta-begrip moksha of ‘bevrijding’ uit de boeien van de aardse zorgen. De term zelfverwezenlijking geeft precies aan wat het is: een streven dat voortkomt uit een verlangen naar eigen persoonlijke verlossing. Of we het nirvāṇa, gelukzaligheid of moksha noemen, het feit blijft dat het buitensporige verlangen naar gelukzaligheid wijst op een egocentrische spiritualiteit, in tegenstelling tot dat verheven pad dat de Boeddha en de Christus onderwezen – geheel leven voor het welzijn van anderen.

Vraag – Zijn er dan twee paden in geestelijke zaken? Ik heb altijd gedacht dat er tegenover de geestelijke levenswijze alleen de materialistische stond. Maar nu schijnt u het geestelijke pad in tweeën te hebben gesplitst.

Commentaar – Er zijn inderdaad twee paden in geestelijke zaken. Het ene heet het ‘pad voor zichzelf’ het andere het ‘onsterfelijke pad’ of het ‘pad van mededogen’. Het ‘pad voor zichzelf’ is het pad dat wordt gevolgd door allen die voor zichzelf verlossing zoeken – de vurigste aanhangers daarvan streven gewoonlijk naar een bestaan waarin zij de onrust en verwarring van het aardse leven achter zich kunnen laten en snel nirvāṇa kunnen bereiken. Het andere is het oude pad van mededogen, steil en doornig, dat wordt gevolgd door hen die in de voetstappen van de Christus en de Boeddha willen treden: het pad van altruïstisch streven en van zoeken naar wijsheid, met als enige doel om de waarheid en het licht met alle anderen te delen.

Het pad van het materiële neigt naar omlaag; hoewel wij in de sfeer ervan zijn verwickeld, zijn er maar heel weinig mensen die aan de zuigkracht naar omlaag toegeven, zonder daar iets anders tegenover te stellen. Het pad van de geest leidt altijd omhoog en vooruit, en voert naar de innerlijke godheid. De keus tussen stof en geest is daarom duidelijk genoeg, al slagen wij er veelal niet in onze aspiraties naar die duurzame waarden te verwezenlijken. We komen ook in geestelijke zaken echter voor een tweesprong te staan, en moeten kiezen tussen de weg voor onszelf en die voor anderen.

Deze gedachte is in het oosten algemeen bekend, vooral in die landen waar het boeddhisme al eeuwenlang een vaste plaats heeft verworven; en dat is ook de reden dat de bevolking traditioneel voor de bodhisattva’s een veel grotere vereering heeft dan voor de boeddha’s. Voor hen is de bodhisattva iemand die het punt heeft bereikt waarop hij over de afgrond van de duisternis nirvāṇa zou kunnen ingaan, en tot alwetendheid, vrede of wijsheid zou komen, of welke andere naam u eraan zou willen geven, maar daarvan afziet om te kunnen achterblijven en te wachten totdat de laatste van zijn broeders met hem kan meegaan. Een boeddha echter is iemand die na

de poort te hebben bereikt, het licht voor zich uit ziet en nirvāṇa binnengaat en daarmee zijn welverdiende gelukzaligheid verwerft.

Vraag – Toen mijn man en ik kort geleden in Japan waren, hebben we enige tijd besteed aan het bezoeken van enkele tempels. We zagen gebeeldhouwde bodhisattva's in allerlei afmetingen, sommige heel kunstzinnig. Zou u daarover iets willen zeggen?

Commentaar – Niet alleen in Japan maar ook in China en die delen van India waar het boeddhisme vaste voet heeft gekregen, zult u ontelbare beelden van bodhisattva's vinden. Bij enkele van deze figuren is het ideaal van mededogen vereeuwigd in de rechterhand van de bodhisattva die omhoog reikt naar de wijsheid en het licht en de schoonheid van nirvāṇa, terwijl de linkerhand zich naar omlaag uitstrekt naar de mensheid, in een gebaar van mededogen en welwillendheid.

Vraag – Mag ik nog even terugkomen op het woord gelukzaligheid? Ik moet zeggen dat ik daar wat moeite mee heb. Als we aan gelukzaligheid denken, staat ieder van ons volgens mij iets anders voor ogen. Voor een kind betekent het waarschijnlijk net zoveel roomijs hebben als het maar eten kan; voor iemand anders wellicht het bereiken van een bergtop na heel veel zwoegen. Misschien ben ik teveel op de wereld gericht, maar mij kwam het altijd als laf voor zich te willen terugtrekken in de rust van de natuur en kluizenaar te worden. Wat is nu eigenlijk het verhevene in het bereiken van gelukzaligheid, zelfs als je later besluit er afstand van te doen ten bate van de wereld?

Commentaar – In wezen is er niets verhevens aan het bereiken van de nirvāṇische gelukzaligheid. De woorden in het

oorspronkelijke Sanskriet geven aan wat het fundamentele onderscheid is: het ene pad is het *pratyeka*-pad, of het pad van geestelijke aspiratie ‘voor zichzelf’ – een zuiver zelfzuchtig soort spiritualiteit; het andere is het *amrita*-pad of het pad dat ‘onsterfelijk’ blijkt te zijn, omdat het het pad is van opoffering, mededogen en dienen.

Laat ik proberen de zaak heel eenvoudig voor te stellen. Neem eens aan dat u een ingeving krijgt, die ertoe leidt dat u een of andere wetenschappelijke ontdekking doet die naar uw mening op de wereld een grote invloed ten goede zou kunnen hebben. U kunt dan tussen twee dingen kiezen: u kunt haar helemaal voor uzelf houden, zodat wanneer u gereed bent, u deze op de markt kunt brengen om er veel geld mee te verdienen. Of u kunt haar aan de topgeleerden overdragen, opdat deze of misschien zelfs anderen er verder aan kunnen werken en haar kunnen vervolmaken om haar tenslotte ter beschikking te stellen van de mensheid. Nu zou u het volste recht hebben om die uitvinding of ontdekking voor uzelf te houden, er patent op te nemen en er zoveel winst mee te maken als maar mogelijk is. U kunt dan aanvoeren dat de wereld er ten slotte beter van wordt, omdat u het product verkrijgbaar heeft gemaakt. Daardoor zou u enige persoonlijke ‘gelukzaligheid’ of bevrediging onder vinden, omdat u uw doel heeft bereikt. Maar zou u aan de andere kant, door uw ontdekking zonder voorbehoud ter beschikking te stellen van het wetenschappelijk onderzoek, de wereld niet een veel grotere dienst bewijzen? Wat een innerlijke voldoening zal dat niet geven?

Vraag – Komt het niet erop neer dat als je de gelukzaligheid de rug toekeert, je die in werkelijkheid verdubbelt?

Commentaar – Alleen als het motief even onzelfzuchtig is als de daad. Daar draait alles altijd om. De bijproducten van de

vreugde die ons ten deel vallen als we op onzelfzuchtige wijze de vruchten van onze intuïtie offeren voor het welzijn van allen, zullen elke persoonlijke voldoening die we anders zouden smaken, verre overtreffen; en in zekere zin is dat een voorproefje van die gelukzaligheid, om deze wat afgezaagde term nog eens te gebruiken. Maar als iemand een ‘barmhartige daad’ verricht om het trotse gevoel te hebben een weldoener te zijn, gaat op datzelfde moment de zogenaamde weldaad in rook op.

Vraag – Ik wil hier graag een vraag stellen. Toen we enige tijd geleden spraken over het in praktijk brengen van de pāramitā's, zei u dat alles betrekkelijk is en dat zodra hogere geestelijke waarden ons ten deel vallen, we met de oude niet langer tevreden zijn. Is de toestand van gelukzaligheid of tevredenheid ook betrekkelijk? Ik bedoel dit: er kan fysieke of zelfs mentale gelukzaligheid bestaan. Maar is geestelijke gelukzaligheid niet iets heel anders? Bereiken wij als mensen wel ooit de toestand die met de gelukzaligheid van nirvāṇa is te vergelijken?

Commentaar – Er zijn evenveel nirvāṇa's als mensen om het te ondergaan; zo zijn er ook hier op aarde evenveel toestanden van bewustzijn als er mensen leven. Zij die alleen voor zichzelf naar nirvāṇa streven, naar wijsheid, licht en vrede – vergeet niet, dat het woord pratyeka niets anders betekent dan ‘voor zichzelf’ – geloven dat volmaakte gelukzaligheid hun deel zal zijn. Maar de boeddha's van mededogen en de ware bodhisattva's weten dat ze onmogelijk de toestand van alwetendheid volledig kunnen bereiken. Alles is betrekkelijk. Geestelijke alwetendheid of nirvāṇische gelukzaligheid is een ervaring die zover boven ons bevattingsvermogen uitgaat, dat het onmogelijk is haar te beschrijven. Maar al kunnen we niet begrijpen wat deze toestand van alwijsheid inhoudt,

laten we nooit vergeten dat ieder mens in zijn hart het vermogen heeft met het goddelijke één te worden.

Er zijn boven onze huidige menselijke staat nog vele stadia en er zijn vergevorderde mensen die voor kortere of langere tijd eenwording met de Vader hebben bereikt. Zij ervaren iets van de nirvāṇische gelukzaligheid, maar gedreven door een innerlijk verlangen de mensheid te dienen, laten ze hun bewustzijn terugkeren naar het gebied van menselijke activiteit om met en te midden van de mensen te werken.

Vraag – Dat is een prachtig beeld. Ik moet zeggen dat er tiden zijn dat het gejaag en de onrust van het leven teveel op ons drukken, en dan moeten we er een poosje uit, bergtochten maken, wat uitrusten aan zee, op reis gaan, in ieder geval iets doen om de oude batterijen weer op te laden. Maar ik heb gemerkt dat ik er na een paar weken naar verlang weer midden in de drukte te zitten. Zodra mijn zenuwen zijn gekalmeerd, komt de drang in me op weer aan het werk te gaan. Ik wil niet zeggen dat dit gebeurt omdat ik het pad van mededogen wil volgen; het is eenvoudig zo dat de strijd van het leven toch interessanter schijnt te zijn dan wat rond te hangen. Waar koers ik op af – het pad van zelfzucht, of het andere?

Commentaar – Het is niet aan mij om uit te maken wie zich op het pratyekapad of pad van zelfzucht bevindt, en wie ernaar streeft het pad van mededogen te volgen. Niemand kan over een ander oordelen. Vergeet niet dat het motief, het werkelijke *innerlijke* motief, dat vaak verborgen is, en niet het uiterlijke, de kleur van onze handelingen bepaalt. Dag in dag uit maken we ontelbare malen een keus in allerlei kleine dingen en deze zullen op een of andere wijze van doorslaggevende betekenis zijn voor die verheven keus.

Niets menselijks is ons vreemd, en als we alleen naar de

strijd van het bestaan terugverlangen om anderen te slim af te zijn en zo snel mogelijk vooruit te komen om macht en invloed te verkrijgen, dan voert onze weg omlaag; als we onszelf geen halt toeroepen maar leven na leven in deze richting voortgaan, volgen we het materiële pad dat uiteindelijk naar de geestelijke dood leidt. Keren we echter na de vakantie naar ons werk terug uit een innerlijk verlangen ons steentje bij te dragen aan het grootse alomvattende levensplan, en te delen in de vreugde en het verdriet van het bestaan, als ons aandeel in het verlichten van de last van de wereld, dan is ons motief onzelfzuchtig. Langzamerhand zal het zuiverder worden en zal het ideaal van het pad van mededogen steeds meer ons hart vervullen.

Vraag – Maar wat moeten we doen om spiritueel te worden?

Commentaar – We moeten niet proberen spiritueel of heilig te worden of verder te komen dan anderen, want juist die overdreven belangstelling voor onze eigen ontwikkeling vormt de grootste belemmering voor onze groei. Geestelijk succes is nooit het resultaat van pogingen om spiritueel te worden, hoe vreemd dat misschien ook klinkt. Toch worden we telkens aangespoord ‘het lagere zelf door het hogere te verheffen’, het onedele metaal van zelfzuchtig verlangen om te zetten in het goud van onzelfzuchtig streven. Dit alles betekent dat we onafgebroken moeten proberen het ideaal van altruïsme en onbaatzuchtigheid en alle andere deugden die we hebben besproken, te verwezenlijken, maar niet dat we ons op onze eigen evolutie moeten concentreren. Zelfs al kenden we de leringen van het boeddhisme, het christendom of het platonisch denken van A tot Z, dan zou dit op zichzelf ons niet spiritueel maken.

Vraag – Zijn de pratyeka’s over wie u heeft gesproken dan

geen geestelijke wezens? Zo niet, hoe konden ze dan boedha's worden? Ik begrijp deze combinatie van zelfzucht en spiritualiteit niet. Kan er bij de verwezenlijking van een geestelijk doel werkelijk sprake zijn van zelfzucht; moeten we juist niet anderen dienen om te groeien?

Commentaar – Laten we niet de verkeerde indruk krijgen dat een pratyeka, iemand die voor zichzelf naar geestelijke dingen streeft, slecht is. Dat is hij niet. Hij is een hoogontwikkeld geestelijk wezen; evenmin is het juist te zeggen dat hij nooit iets voor zijn medemensen zou doen. Dat doen ze allemaal wel – dat is aan geen twijfel onderhevig, eenvoudig omdat ze het niet kunnen laten. Ook hier gaat het weer om het motief. Ik zou morgen op stap kunnen gaan en een zogenaamde ‘engel van barmhartigheid’ zijn en allerlei goede werken verrichten; of, als ik een heleboel geld had, kon ik het aan liefdadigheid geven, aan een of ander goed doel. Maar welke invloed zullen zulke ‘daden van barmhartigheid’ op mijn karakter hebben, op mijn karma of op mijn werkelijke zelf?

Niet *wat* we doen geeft de doorslag, maar *hoe* we denken en handelen. Tenslotte is slechts één ding van belang: HET MOTIEF. Als ik er een zekere bevrediging in vind een wel-doener te zijn, doe ik zonder twijfel heel veel goed, breng verbetering in het leven van veel mensen en verlicht veel leed. Maar toch, als ik deze ‘goede werken’ volbreng om iemand te zijn die goede daden verricht en om mijn geestelijk doel misschien sneller te bereiken, schuilt er dan in mijn motief toch niet heel wat zelfzucht? Als ik aan de andere kant, zelfs bij de minst belangrijke handeling in het dagelijks leven, probeer om nooit het gewicht van mijn persoonlijke wil in de schaal van menselijke verhoudingen te werpen, maar er altijd naar streef slechts het welzijn van anderen te dienen, dan is het motief pas werkelijk onzelfzuchtig. En de gevolgen – oneindig veel duurzamer, omdat ze niet inwerken

op de persoonlijke natuur van hen die worden geholpen, maar op de hogere aspecten van hun ziel, en daar in leven na leven hun heilzame werk blijven verrichten.

Geestelijk streven heeft dan ook twee aspecten: het ene dat beoogt gelukzaligheid voor zichzelf te verwerven – het ogenschijnlijk kortere pad, omdat men niet door de zorgen en beproevingen van anderen wordt opgehouden; en het andere dat beoogt het leed van de mensheid te verlichten.

Het pratyekapad blijkt tenslotte een langere weg te zijn, want zodra de aspirant zodanige verlichting heeft bereikt dat hij nirvāṇa kan ingaan, zegt hij verdere geestelijke groei vaarwel en blijft zoals hij is tot de volgende grote cyclus – wat een heel lange periode kan zijn. Eenmaal zal ieder van ons de verheven keuze moeten doen: hetzij de drempel overschrijden, of een glimp opvangen van de heerlijkheid van volstreckte wijsheid en vrede en toch naar het tranendal terugkeren om de mensheid te helpen. Voor die keuze staan de Groten onder de mensen. Ze hebben een ondankbare taak. Ze verlangen geen beloning, geen erkenning, slechts de gelegenheid hun eigen moeizaam verworven wijsheid met anderen te delen.

Uit deze van mededogen vervulde Groten is de zuivere traditie voortgekomen en zij hebben haar doorgegeven; zij denken niet aan hun eigen vooruitgang omdat ze volop bezig zijn de belangen van hun medemensen te behartigen.

Het offeren van alle handelingen op het altaar van de eigen vooruitgang is pratyeka – in laatste instantie zelfzuchtig; het offeren van alle gedachten, alle handelingen en gevoelens op het altaar van de vooruitgang van de mensheid – dat is mededogen in zijn hoogste vorm.

Onze goddelijke vermogens

In de mysteriescholen, die eeuwenoude centra van training die door de filosofen werden bezocht om datgene te leren wat gewoonlijk niet openlijk werd onderwezen, werd de volledige constitutie van de mens en van het heelal bestudeerd. Daarom zei meester Jezus tot zijn discipelen in de dagen van zijn prediking: tot de menigten spreek ik in gelijkenissen, maar aan u openbaar ik de mysteriën.

Soms verdeelde men de mens in vier elementen, soms vijf, maar in het algemeen legde men nadruk op drie grondbeginselen, zoals Paulus deed, of op zeven, als uitbreiding van deze drie. Belangrijker dan de methode die werd gevolgd, is het feit dat alle heilige geschriften dezelfde geschiedenis vertellen over God of de godheid, die periodiek een deel van zichzelf, een deel van zijn vermogens manifesteert voor het welzijn van de hele schepping. Daarom zijn we hier: om onze individuele godsvonk de gelegenheid te geven meer ervaringen op te doen door middel van wat we de hiërarchieën van het leven kunnen noemen. Deze godsvonk is het hoogste aspect van ons wezen, maar in dit stadium van onze evolutie is ze omgeven door talrijke omhulsels van verschillende graden van stoffelijkheid.

Omdat het van nut kan zijn de bij ons gebruikelijke beschouwingswijze van de mens en de menselijke natuur te

vergelijken met die uit andere heilige geschriften, zullen we de vertrouwde drievoudigheid uitbreiden tot de zevenvoudige verdeling. Een voorbeeld hiervan is te vinden in de *Kaṭha-Upanishad*, een van de dertien voornaamste Upanishads (er bestaan talloze kleinere), die door westerse geleerden uit het Sanskriet zijn vertaald. Ze bevatten verhandelingen over de eeuwenoude tradities die zijn overgeleverd om leiding te geven aan de mensheid – het woord *upanishad* betekent ‘neerzitten bij’, d.w.z. zijn volle aandacht schenken aan de verteller.

Hier werd het symbool van de strijdswagen gebruikt om de aard van de menselijke natuur te verklaren. De meester van de strijdswagen is het goddelijke zelf; de voerman of wagenmenner is de geestelijke wil, de intuïtie; en de teugels stellen de menselijke wil voor, het verstand. De paarden zijn de begeerten en de zintuigen; de wegen waarover de paarden de wagen trekken, zijn de voorwerpen van onze zintuigen en begeerten, terwijl de wagen zelf het lichaam voorstelt, het voertuig van onze persoonlijkheid op aarde. Voor mij is dit een treffende analogie, omdat ze een volkomen nieuw licht werpt op onze worsteling.

Ken het Zelf (*ātma*) als de meester zittend
 in de wagen die het lichaam (*sarīra*) is,
 Ken ook het inzicht (*buddhi*) als de wagenmenner
 en het denken (*manas*) als de teugels.

Wie zijn denken de vrije teugel laat,
 en van werkelijk inzicht is verstoken,
 Zijn zintuigen en begeerten worden onbeteugelbaar
 zoals de wilde paarden van een wagenmenner.

Maar wie zijn denken steeds beheerst,
 en werkelijk inzicht heeft,
 Zijn zintuigen en begeerten worden in toom gehouden
 zoals de goede paarden van een wagenmenner.

Begeerten staan boven de zintuigen,
het denken staat hoger dan de begeerten,
De intuïtie (inzicht) staat boven het denken,
en boven de intuïtie staat het grote Zelf.

– III, 3, 5, 6, en 10

Eenvoudig gezegd houdt de verlichte mens, de wagenmenger, de paarden of zijn zintuigen en begeerten in bedwang door op intelligente wijze de teugels, het denken, te hanteren door de zintuigen te onderwerpen aan de leiding van de intuïtie of het geestelijke zelf en door de wagen in de richting te sturen die door de meester van de wagen, het goddelijke zelf, wordt aangegeven. We zien onmiddellijk dat de mens niet alleen wordt geleid door zijn denken, maar dat hij, als hij wil, ook leiding en bescherming kan ontvangen van de Vader in hem. Naarmate onze menselijke wil gehoorzaamt aan de aansporingen van de wagenmenger, zal hij dienaar zijn van de geestelijke krachten in onze natuur; zoals de wagenmenger of het intuïtieve aspect de rechtstreekse dienaar is van de goddelijke wil, de meester van de wagen.

Wat betekent dit nu allemaal? Als we de mens bezien in ruimer verband, is de voornaamste factor dat deze goddelijke vonk, de meester van de strijdwagen, ten grondslag ligt aan alle evolutiedrang. Het vermogen om te kiezen is in ieder mens aanwezig – en we kunnen er zeker van zijn dat we op de weg die voor ons ligt, of hij effen is of moeilijk begaanbaar, juist die ervaringen zullen opdoen die we nodig hebben om onze goddelijke vermogens tot uitdrukking te brengen.

De mens: deels atoom, deels melkweg

Vraag – In het afgelopen jaar zijn we met een aantal medestudenten eenmaal in de week bijeengekomen. We hadden enkele zeer levendige discussies, waarbij bleek dat onze opvattingen uiteenliepen van de meest materialistische en zelfs atheïstische tot metafysische toe. Maar onze besprekingen eindigden altijd op een dood spoor. Ongeacht onze wetenschappelijke kennis of religieuze achtergrond – er waren enkele niet-christenen onder ons – bleef steeds die ene vraag onbeantwoord: wie is de mens?

Commentaar – Wie is de mens? Als we wisten wie we zijn, van de goddelijke kern van ons wezen tot het meest uiterlijke voertuig, het fysieke lichaam, zouden we het mysterie van het *leven* hebben opgelost – in al zijn stadia. Waarom zou het Orakel van Delphi hebben geantwoord met de nu onsterfelijke woorden – KEN UZELF! Welke andere reden kan er zijn dat deze woorden waren gebeiteld boven de ingang tot de tempel van Apollo, dan om ons dagelijks eraan te herinneren dat, als we de geheimen van de natuur meester willen worden, we eerst meester over onszelf moeten zijn.

Als we zeggen dat de mens deels atoom, deels melkweg is, zijn we misschien even dicht bij de waarheid als toen Paulus

de Corinthiërs vertelde dat er in de mens een ‘natuurlijk lichaam’ (*psyche*) en een ‘geestelijk lichaam’ (*pneuma*) is, en dat de eerste Adam ‘is geworden tot een levende ziel; de laatste Adam tot een levendmakende geest’. We zeggen gemakkelijk over onszelf dat we zijn samengesteld uit lichaam, ziel en geest, maar we weten niet wat dit werkelijk betekent. In feite zijn we veel meer; verstand, intuïtie, begeerten, en allerlei andere eigenschappen vormen de mens.

Vraag – Dat was nu juist de moeilijkheid. We probeerden het Nieuwe Testament te vergelijken met de boeddhistische filosofie, maar raakten hopeloos in de war. We verdiepten ons ook in het denken van de hindoes en probeerden verband te leggen tussen wat zij de *ātma* of het zelf noemen en de ‘geest’ van Paulus, wat inderdaad scheen te lukken. Maar toen we aan het alledaagse deel van ons toe waren, liep ons gesprek uit op de vraag: hoe moeten we dit samenstel van krachten dat in ons werkt aanpakken? Wie zijn we nu eigenlijk en wat is onze plaats in het grotere wereldplan? Dat willen we graag weten.

Commentaar – We moeten niet verwachten in één klap alle bijzonderheden te weten te komen over de evolutie van de mens, of van het heelal waarvan we een onmisbaar deel zijn, hoe onbelangrijk we onszelf ook mogen voelen, vergeleken bij de melkweg. Misschien kunnen we hier en daar een glimp opvangen van het grootse panorama van het scheppingsproces, en ons daardoor enigermate bewust worden van onze verwantschap met en deelname aan het eeuwige mysterie. De geboorte van de mens, evenals de geboorte van een melkweg van sterren of een atomair heelal, is een wonder – en nooit een alledaags gebeuren.

Hoe kunnen we nu deze bundeling van tegenstrijdige krachten in onszelf hanteren? Herinnert u zich de brief van Paulus aan de Romeinen, waarin hij de ‘strijd van de leden’

in de mens beschrijft? ‘Want het goede dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade dat ik niet wil, dat doe ik.’ Een ervaring die iedereen kent: het goede dat we diep in ons hart voelen en dat we willen doen, doen we vaak niet; en juist aan die karaktereigenschappen waarvan we weten dat ze ons onwaardig zijn, willen we nog steeds toegeven. Hoe komt dat?

De mens is inderdaad deels atoom, deels melkweg; maar er zit meer vast aan het scheppingsverhaal dan het verenigen van het atomaire en het galactische. Uit de mysterieuze wisselwerking tussen geest en stof ontstaat een ‘zielenvoertuig’, waarin elk levend wezen zijn natuurlijke arbeidsterrein vindt. In werkelijkheid manifesteren alle dingen – in de werelden van de atomen en de werelden daaronder, in het delfstoffen-, planten- en dierenrijk en het rijk van de mens tot in de melkwegen in de ruimte – zich dus op tenminste drie manieren: door het ‘lichaam’, hun stoffelijke vorm, hetzij elektron of ster; door de ‘ziel’, het voertuig voor hun bewustzijn of zelfexpressie, hoe rudimentair of onbewust dat vanuit een menselijk standpunt misschien ook is; en door de ‘geest’, hun essentiële schakel met het goddelijke.

Vraag – Bedoelt u dat ieder van ons werkelijk een deel is van God? De kracht die uitgaat van een filosofie die leert dat God binnenin ons is, is verfrissend. Hoelang heeft men ons niet voorgehouden dat we van de apen afstammen of, nog erger, dat we ellendige zondaren zijn, wormen in het stof waaruit Adam werd geschapen.

Commentaar – God of de godheid of een deel van de goddelijke intelligentie is inderdaad de kern van ons wezen; en als dit niet zo was, dan zouden wij niet hier zijn, waar we smart en vreugde beleven in onze incarnatie op deze planeet in ons zonnestelsel, terwijl we voortreizen binnen de grotere bestemming van de melkwegstelsels, die tezamen het meta-

galactische stelsel vormen, waarin zowel wij als het nietigste subelektron leven, bewegen en ons bestaan hebben.

We moeten ons echter niet zover in de superstellaire gebieden van het denken begeven dat we ons contact met de aarde verliezen! Het is onze huidige verantwoordelijkheid om hier en nu de uitdaging van deze voortsnellende eeuw van wetenschappelijke expansie aan te nemen, en de krachten van onze ziel en geest, van ons verstand en onze aspiraties zo te beheersen en te ontwikkelen, dat ze eens het licht van de goddelijke zon in ons helder zullen uitstralen.

Laten we bovendien voorgoed de gedachte dat we 'wormen in het stof' zouden zijn, uit ons bewustzijn bannen. Ze is absoluut onjuist en hoort niet thuis in het vocabulaire van de mens, de denker. De theorie dat de apen onze voorouders zijn, is evenmin ooit bewezen! Evolutionair gesproken, is er evenveel tegen als voor; en veel meer tegen als we de mens niet zien als een lichaam, maar als een vlammeende intelligentie, die zich op aarde heeft belichaamd om de lessen van het stoffelijke bestaan te leren. Al is het een feit dat ons fysieke lichaam zich door de eeuwen heen langzaam heeft ontwikkeld tot het zeer verfijnde mechanisme dat het nu is, de innerlijke godheid noch het Prometheus-vuur van ons denken, kunnen uit een aap zijn voortgekomen! Hebben we ooit aan de mogelijkheid gedacht dat de mensapen (en ook de gewone apen) het product zijn van misstappen van de mensheid in haar begintijd? Daarop wordt in sommige oude overleveringen gezinspeeld; ze verdient ernstige overweging, zelfs uit het oogpunt van de lichamelijke ontwikkeling van de eerste primaten. Hoe komt het dat het lichaam van de mens, vergeleken met dat van alle andere zoogdieren, het meest primitief en het minst gespecialiseerd is, terwijl zijn denken en de innerlijke krachten van zijn ziel zich op buitengewone wijze hebben ontwikkeld en zijn vermogen om te evolueren blijkbaar geen grenzen kent?

Vraag – Zo heb ik er nooit over gedacht. Maar welke plaats moeten we toekennen aan ons denken en al die vreemde maar toch wezenlijke ingevingen dat we iets meer zijn dan onze gewone emoties en gevoelens?

Commentaar – Waardoor verschilt de mens van een atoom of een roos? Wat geeft hem dat gevoel zich van zichzelf bewust te zijn, die eigenschap van zelfbewustzijn die hem van de lagere rijken onderscheidt en hem tegelijk tot de wanhoop van zichzelf en tot de kroon van de schepping maakt? Het is het denken – het actieve, overheersende, scheppende denken. U herinnert zich hoe de slang tegen Eva zei, dat als zij en Adam maar van de vruchten van de boom van kennis zouden eten, zij *niet* zouden sterven, maar als goden zouden worden en goed en kwaad zouden kennen. Het denken van de mens werd hier ontstoken tot de vlam van bewustzijn door het vuur van Prometheus – zelf een vonk van het centrale vuur van het kosmische denkvermogen – waardoor de kennis van goed en kwaad ontstond; en wat heel belangrijk is, het besef van de morele verantwoordelijkheid om met wijsheid en in harmonie met de natuur onze keuzes te maken.

Het punt waarop geen terugkeer meer mogelijk is werd aldus bereikt, voor zover het de loop van de evolutie van de mens betrof. Niet langer kon hij zich zorgeloos op de langzame stroom van de vooruitgang laten meedrijven. Vanaf dat moment moest hij aanpakken, moest hij de uitdaging aanvaarden zelf zijn groei te leiden en door vallen en opstaan leren dat wat hij ook zaait, hijzelf moet oogsten in cyclus na cyclus van ervaring. Wie is dan de mens? Kort gezegd is hij zowel de kenner als de misleider van zichzelf: aan hem de keus.

Vraag – Wat bedoelt u daarmee? Dat wij zowel kenner als misleider zijn?

Commentaar – De opmerkingen van Paulus over de ziel en de geest en het ‘natuurlijke lichaam’ en het ‘geestelijke lichaam’ dat de mens heeft, zijn slechts een gedeeltelijke verklaring. De oude Grieken kenden aan de mens soms vier, soms zeven eigenschappen toe; maar laten we uitgaan van de vier grondbeginselen zoals ze zich die voorstelden. Zij spraken niet alleen over *pneuma* of geest maar ook over *nous*, die ze de kenner noemden of het denkbeginsel, dat op zijn beurt *psyche*, de ziel, en *soma*, het lichaam, gebruikte als middelen om te groeien en op aarde ervaringen op te doen.

Nu is *nous*, de kenner, dat deel van de menselijke natuur dat zich kennis kan verwerven over zichzelf en het heelal wanneer het zijn energie richt op de geest, maar als het wordt beheerst door de *psyche* wordt het de misleider. Het oude gezegde ‘het denken is de vernietiger van het werkelijke’ is soms maar al te waar want, als het door de lagere emoties wordt beïnvloed, neemt de misleider het bevel, en krijgen list, hebzucht, en tirannie in velerlei vormen de overhand.

Het denken is dus bipolair: vernietiger en bevrijder tegelijk. Als we een goed begrip willen hebben van onze verhouding ten opzichte van de aarde waarop we leven, en willen weten hoe we de krachten die op ons inwerken moeten hanteren, hebben we een diepere kennis nodig van het spectrum van eigenschappen die tezamen de mens vormen en die ook de kosmos overal doordringen.

Vraag – Spectrum van eigenschappen – dat is een uitdrukking die me intrigeert. Bedoelt u dat wij uit *zeven* eigenschappen bestaan, zoals het spectrum zeven kleuren telt?

Commentaar – Waarom niet? We kunnen zelfs spreken van tien, zoals de oude Egyptenaren deden, maar laten we ons houden aan zeven, omdat dat overeenkomt met wat ons uit de natuur vertrouwd is, zoals de zeven tonen van de toon-

ladder, de zeven kleuren van de regenboog, de zeven dagen van de week, enz. Hoe werden deze zeven beginselen in de mens aangeduid? Met verschillende namen die ongeveer als volgt kunnen worden weergegeven: het goddelijke; het geestelijk-intuïtieve; het mentale – op zichzelf bipolair, met een hoger aspect dat naar het geestelijke streeft en een lager dat zich naar beneden richt, naar de volgende ‘kleur’, begeerte genoemd; dan de vitale levenskrachten, die op hun beurt het modellichaam of de blauwdruk activeren waarop het fysieke lichaam cel voor cel wordt gebouwd.

Wie is dan wel de mens? De mens kan terecht een spectrum van stralende energieën worden genoemd, bijeengehouden door de dominerende essentie van zijn goddelijke kern, de Vader in hem, die op zijn beurt wortelt in de kosmische goddelijke intelligentie, die alle levende entiteiten in de ruimte doordringt.

Het is veelbetekenend dat het Engelse woord ‘spirit’ (denk aan ons woord spiritueel) komt van het Latijnse woord voor adem, afgeleid van *spiro*, ademen, zoals ook het Griekse *pneuma* adem of geest betekent. Verschillende filosofieën in de oudheid beschouwden het uitademen en inademen van de godheid als de dagen en nachten of perioden van activiteit en rust van werelden. Beweging was daarom het essentiële kenmerk van de godheid, en toen God een heelal wenste voort te brengen, bewoog zich de ‘geest’ van de elohim (letterlijk *rūahh*, adem) over de Wateren; de adem van goddelijk leven bracht dit hele universum tot manifestatie en alle sluimerende zaden van goddelijke kracht, tot welke klasse ze ook behoren, werden uitgeademd vanuit de duisternis naar het licht.

Vraag – Dit werpt een heel ander licht op onze christelijke leringen. Het vers dat we uit *Genesis* moesten leren: En de Here God schiep de mens uit het stof en blies in hem de

levensadem – welk verband heeft dit met de uitspraken van Paulus en ook met de zeven beginselen in de mens?

Commentaar – ‘En de Here God schiep de mens uit het stof van de aardbodem en blies de levensadem (*neshāmāh*) in zijn neus; en de mens werd een levende ziel (*nephesh*).’ In de eerste twee hoofdstukken van *Genesis* is er sprake van drie verschillende uitademingen van de godheid of de Here God: *neshāmāh*, de ‘levensadem’, die in het algemeen overeenkomt met het *pneuma* of het ‘geestelijke lichaam’ van Paulus; *rūāhh*, de adem of de geest van de elohim, die de wereld voortbrengt en in de mens het zelfbewustzijn opwekt en daarom vaak met het Griekse *nous*, de kenner, in verband wordt gebracht; en *nephesh*, de ‘levende ziel’, analoog aan de *psyche* of het ‘natuurlijke lichaam’ of de gewone menselijke ziel; en deze drie uitademingen of beginselen houden het omhulsel of het fysieke lichaam bijeen en bezielen het.

Brengen we dit nu in verband met de zeven eigenschappen of het spectrum van energieën dat de mens is, dan kunnen we zeggen dat het ‘lichaam’ van Paulus de drie laagste omvat: de levenskrachten die de astrale blauwdruk of het modellichaam tot leven wekken, waarnaar de fysieke vorm zich modelleert. Men zou kunnen zeggen dat de ‘ziel’ de gebieden van de begeerten, de emoties en het denken omvat, maar niet de hoogste aspecten van het denken; terwijl de ‘geest’, als een straal van de goddelijke essentie, het geestelijk-intuïtieve beginsel is, dat op zichzelf niet bij machte is op aarde zijn werk te doen tenzij het is verbonden met het denkvermogen als hulpmiddel om zich tot uitdrukking te brengen.

Als we weten dat de chemische elementen op aarde ook in het lichaam van de zon voorkomen, is het dan zo moeilijk ons voor te stellen, dat als men een spectrogram zou kunnen maken van de energieën van de ziel en de geest van een mens, en ook van zijn denken, zijn begeerten en aspiraties,

zich op het spectrogram lijnen zouden aftekenen *identiek* met de *innerlijke* energieën van de zonnegod die de fysieke bol bezielt? Als het oude Hermetische axioma – ‘Zo boven, zo beneden’ – juist is, dan moeten dezelfde fundamentele energieën die in de mens aanwezig zijn, van het goddelijke tot het fysieke, ook alles wat gemanifesteerd is activeren en doordringen. Logica en analogie wijzen erop dat een en hetzelfde spectrum van eigenschappen de hele kosmos doordringt: octaven van stralende energie, die zich uitstrekken tot in de diepste diepten van de ruimte en binnenwaarts tot in de werelden binnen de werelden van het atoom.

Vraag – De wetenschap heeft zich zo snel ontwikkeld dat we een enorme kennis bezitten van de melkwegstelsels aan het ene einde van het gamma van het leven, en van de ingewikkelde structuur van de wereld van het atoom aan het andere einde, maar toch kost het ons moeite om met deze voortdurend toenemende kennis alles in het juiste perspectief te zien. Hoe denkt u dat Paulus onze moeilijkheden zou hebben aangepakt in zijn brieven?

Commentaar – Dat weet niemand, maar ik geloof echt niet dat hij bijzonder verontrust zou zijn geweest. Waarschijnlijk zou hij ons hebben aangespoord om de kernvraag onder ogen te zien: zullen we bezwijken voor de ‘aarde, het aardse’, dat egocentrische deel van ons dat omlaag leidt; of zullen we uitvoering geven aan de wil van de kenner in ons en creatief leven en onze kennis voor edele doeleinden aanwenden? Al veel eerder had er een gezonde herwaardering van de mens moeten plaatsvinden en van zijn plaats in een groeiend en levend heelal.

Het denkvermogen is zelf een dynamo van stralende kracht en kan, als de geestelijke en intuïtieve energieën het in toom houden, tot verlicht denken en handelen inspireren.

Zoals we maar al te goed weten, geven de lagere neigingen van het denken de begeerten echter de kans dit denken in alle richtingen te sturen, zodat de paarden van onze zintuigen op hol slaan. Zoals de *Upanishad* zegt, bevindt zich in de wagen de innerlijke meester, de goddelijke essentie, en het is aan ons ervoor te zorgen dat de wagenmenner of geestelijk-intellectuele voerman met wijsheid de teugels van ons denken in handen heeft, zodat de paarden van onze begeerten ons in de richting van ons ware doel zullen leiden.

Als de wetenschap met haar enorm uitgebreide onderzoeksgebieden niets méér had gedaan dan onze theologische oogkleppen wegnemen, dan zou ze al de dankbaarheid hebben verdiend van de beschermers van de mensheid, die lange reeks geestelijke titanen die periodiek verschijnen, zoals Krishṇa, Christus en Boeddha, om in de mens zijn geestelijke inzicht weer te doen ontwaken en zijn verlangen naar de waarheid opnieuw te stimuleren. Onze nieuwe kennis van het heelal voert steeds meer bewijzen aan voor het feit dat, hoezeer ook een deel van ons is bekleed met het 'stof' van de aarde, wij in werkelijkheid een 'bezielende geest' zijn.

Theosophia – kennis van goddelijke dingen

Vraag – Onlangs raadde een vriend mij aan kennis te nemen van de theosofie. Hij zei dat hij er zelf niet al te veel van wist, en dat er nogal verschillend werd geoordeeld over de waarde ervan en er zelfs tamelijk tegenstrijdige presentaties van bestaan, maar hij dacht dat er fundamenteel wel een gezonde filosofie achter stond. Ik vroeg me daarom af of we dieper op haar achtergrond kunnen ingaan.

Commentaar – Dat is goed, maar we moeten ons wel eerst afvragen wat we met theosofie bedoelen. Bedoelen we de moderne vorm zoals die tegenwoordig tot uitdrukking komt in de verschillende organisaties die zich theosofisch noemen? Bedoelen we de theosofie uit de Middeleeuwen of uit de Renaissance? Of denken we aan het nog vroegere tijdperk van Ammonius Saccas die in de tweede en derde eeuw van onze jaartelling leefde? Staat ons misschien de archaische filosofie van de eerste mysteriescholen voor de geest? Of dichter bij huis blijvende, denken we aan de christelijke theosofie, waarvan het leven en de geschriften van Jakob Boehme getuigen, die op zijn beurt de ‘theosofen’ uit de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw inspireerde?

Vraag – Ik had er geen idee van dat er zoveel soorten theosofie waren of dat ze zover in het verleden terugging. Ik dacht dat het een modern woord was voor een nieuw soort filosofie.

Commentaar – Nee, theosofie is geen nieuw verschijnsel, maar helaas raakt veel van wat vroeger en ook nu met die naam is aangeduid eerder de buitenkant dan de kern van haar filosofie. Het hele onderwerp heeft zoveel kanten dat, als we zelfs maar in ruwe trekken haar ontwikkeling en groei zouden willen schetsen, we tot haar oorsprong zouden moeten teruggaan en dan zorgvuldig de gouden draad moeten volgen door het ingewikkelde netwerk van de verschillende betekenissen die in de loop van de tijd aan de term ‘theosofie’ zijn gehecht. Naar wordt aangenomen stamt het woord uit de eerste eeuwen van onze jaartelling of misschien uit een nog vroegere periode, terwijl het al werd gebruikt, zij het in beperkte mate, honderden jaren vóór de stichting van de moderne organisaties die deze naam dragen en die, in mindere of meerdere mate trouw aan de oorspronkelijke betekenis, een theosofische filosofie beweren te volgen.

Ik zou slechts één ding willen vragen, namelijk dat we proberen elke voorstelling die we nu misschien hebben van wat theosofie wel en niet is tijdelijk opzij te zetten, zodat we haar ontwikkeling gemakkelijker kunnen nagaan.

Vraag – Dat lijkt me een goed idee, want ook ik dacht dat het een of andere nieuwe filosofie of nieuw geloof was. Wat betekent het woord eigenlijk?

Commentaar – Het komt uit het Grieks. Laten we beginnen met de definitie uit het woordenboek en die als uitgangspunt nemen.

THEOSOFIE. Ook *theosofisme*. Uit het ML., uit het LGr. *theo-*

sophia, kennis van goddelijke dingen, van *theosophos*, wijs in de dingen van God, van *theos*, God + *sophos*, wijs . . .

Tot zover de feitelijke afleiding van het woord. Tussen twee haakjes, ik geloof niet dat het woord ‘theosofisme’ ooit veel werd gebruikt, ofschoon het hier en daar in de geschriften van bepaalde ‘theosofen’ van ongeveer tweehonderd jaar geleden voorkomt.

Let op de afkortingen: ‘Uit het ML., uit het LGr.’ – dit betekent natuurlijk dat het woord via het Middeleeuws Latijn uit het late Grieks stamt; dit is het Grieks dat van de eerste of tweede tot de zesde eeuw na Christus werd gesproken. Hier maken we in ons denken in een ogenblik een grote sprong via de Middeleeuwen van onze geschiedenis naar die woelige eeuwen van overgang die volgden op het begin van de christelijke jaartelling. U ziet dan ook hoe dwaas het is onze bespreking over theosofie uitsluitend te beperken tot de moderne tijd. Maar laten we verder gaan met de beide definities die op de afleiding van het woord zelf volgen:

1. Vermeende kennis van God en van de wereld in haar relatie tot God, verkregen door direct mystiek inzicht of door filosofische bespiegeling of door een combinatie van beide.

2. (*vaak met een hoofdletter*) De leringen en geloofsovertuigingen van een moderne school of sekte die in hoofdzaak boeddhistische en brahmaanse theorieën aanhangt, in het bijzonder door een pantheïstische evolutie en de leer van reïncarnatie te onderwijzen.

Vraag – Dat klinkt nogal ingewikkeld. Hoe kan iemand werkelijk ‘kennis van God’ bezitten?

Vraag – Ik zou graag willen weten of God daar met een hoofdletter is geschreven. Ik vind het nogal verwarrend. Eerst krijgen we de verklaring van het woord als ‘kennis van goddelijke dingen’, die mij wel aanstaat. Het geeft je het ge-

voel dat er geen grenzen zijn. Maar dan wordt ons gezegd dat theosofie betekent ‘vermeende kennis van God’. En direct komt de benauwende gedachte in mij op van een persoonlijke God over wie theosofie mij dan blijkbaar iets te zeggen heeft. Maar misschien is dit alleen haarkloverij.

Commentaar – Nee, dat geloof ik niet. U heeft in feite de aandacht gevestigd op iets waarbij we een ogenblik moeten stilstaan. Ja, in beide uitdrukkingen is God met een hoofdletter geschreven – ‘wijs in de dingen van God’, en ‘vermeende kennis van God’. Hadden de lexicografen *theos* vertaald met ‘een geestelijk of goddelijk wezen’ of eenvoudig met ‘godheid’, wat het in het oude Griekenland betekende, in plaats van het later door de christenen gebruikte woord God over te nemen, dan zouden ze de essentiële betekenis van *theosophia* als ‘kennis van goddelijke dingen’ veel dichter hebben benaderd. Dat ze het woord *vermeende* inlasten, wijst er niettemin op, dat ze zich wel degelijk ervan bewust waren dat geen enkel mens ten volle ‘wijs in de dingen van God’ kon zijn en nog minder de onbegrensde wijsheid kon begrijpen van een goddelijke intelligentie, die de alpha en omega omvat van het leven zelf op onze planeet, in ons zonnestelsel en zelfs in en buiten het heelal dat ons thuis is.

Zoals gezegd, slaat de eerste definitie op theosofie zoals ze in vroegere eeuwen op verschillende manieren werd opgevat en ze wordt met een kleine *t* geschreven. Maar de tweede definitie ‘vaak met een hoofdletter’, heeft betrekking op de ‘moderne school’ van denken die zich theosofisch noemt. Om bij dit onderscheid stil te staan lijkt misschien wat onbelangrijk, maar dat is het niet. De geschiedenis van de ontwikkeling en vooruitgang van de mens in werkelijk geestelijk inzicht heeft telkens weer aangetoond, dat op het moment dat we ons geloof ‘met een hoofdletter’ gaan aanduiden, we ons specialiseren en statisch worden; en op het moment dat we ons spe-

cialiseren, beperken we ons, en als we ons beperken beginnen we juist de essentie te verliezen van datgene waarnaar we zoeken. In materiële of administratieve aangelegenheden moeten we een probleem natuurlijk duidelijk omschrijven om daarvoor beter de aandacht te kunnen concentreren op dit of dat speciale gebied van onze belangstelling. Maar als we ons bezighouden met ‘goddelijke dingen’ die verband houden met de groeiende innerlijke constitutie van de mens en van de kosmos, hebben we te maken met beginselen van waarheid die zich op een niet-statische wijze ontwikkelen, of we deze nu boeddhisme of christendom, neoplatonisme of theosofie noemen. Als we deze beginselen plaatsen binnen het raam van afbakenende definities, beperken we hun betekenis tot de bijzondere vorm die onze definities aannemen.

Dit is het geval, of we nu de *gnosis* (kennis) van de gnostische theosofie beschouwen, de theosofische bespiegelingen van de Hebreeuwse kabbalisten of van de vuurfilosofen, de christelijke theosofie die Meister Eckhart, Jakob Boehme of Saint-Martin hebben uiteengezet, dan wel de moderne interpretaties. Daarom stelde ik voor onze vroegere ideeën op te schorten om onze gedachtewereld te kunnen verruimen, en theosofie letterlijk te zien als ‘kennis van goddelijke dingen’. Als we het zo kunnen zien, zullen we beseffen dat de *essentie* van zuivere religie en filosofie – en ook van wetenschap beschouwd als zuivere ‘kennis’, wat het woord betekent – *theosophia* is, met een kleine *t*, die bepaalde ‘wijsheid’ die de grootste zieners van de mensheid zich hebben verworven door directe aanschouwing van de ‘dingen zoals ze zijn’.

Vraag – Mag ik u hier in de rede vallen? Als we die laatste gedachte volgen, betekent dit dan dat alle heilanden of wereldleraren, zoals Boeddha en Jezus, en ik veronderstel ook mensen zoals Plato en Pythagoras, een soort theosofie onderwezen?

Commentaar – Laten we hiervan geen nieuw dogma maken en zeggen dat elke religie en filosofie theosofie is; we zouden evengoed kunnen zeggen dat het allemaal boeddhisme of christendom of islam is, enz. Niettemin roert u een belangrijk punt aan, want welk gedachtstelsel we ook beschouwen, als we het eeuwige en onvergankelijke erin kunnen bespeuren, zullen we op één centraal punt uitkomen – de waarheid. De verschillen zitten alleen in hun uiterlijke gewaad, dat meestal ertoe bijdraagt dat hun essentiële betekenis eerder wordt verborgen dan onthuld.

Dit voert ons tot de tweede definitie, die met een hoofdletter is geschreven en betrekking heeft op de moderne organisatie die in 1875 door H.P. Blavatsky werd gesticht en die een poging was het werk voort te zetten dat oorspronkelijk door Ammonius Saccas in de derde eeuw van onze jaartelling was begonnen. Evenals hij probeerde aan te tonen dat de waarheid één is en dat alle religies oorspronkelijk aan een gemeenschappelijke oude wijsheid ontsproten, zo schreef zij haar tot nadenken stemmende boek *De Geheime Leer* met dit in gedachten. In de daaropvolgende jaren is echter aan het woord theosofie door een verkeerd gebruik in aanzienlijke mate afbreuk gedaan. Er bestaan verscheidene organisaties die met betrekkelijk succes haar filosofie proberen te verspreiden. Maar er zijn ook enkele sekten van twijfelachtig gehalte, die de literatuur gebruiken voor een bepaalde vorm van onderricht die niets anders is dan een afdwaling van de oorspronkelijke leer, en die veel ophef maken van bijkomstige aspecten zoals psychisme en andere ongezonde vormen van het najagen van verschijnselen – alle hoogst gevaarlijke verdraaiingen van geestelijke waarden.

Vraag – Is juist de bonte verzameling van kennis, die in deze tijd actueel is in onze filosofische en religieuze levensbeschouwingen, en in het bijzonder ten aanzien van deze

psychische zaken, niet bijna het evenbeeld van wat zich in Alexandrië afspeelde in de tijd van Ammonius? Zelfs al eerder moesten de Romeinen wetten uitvaardigen tegen de praktijken van het mediumschap, de waarzeggerij en het trekken van horoscopen; in feite tegen alles wat, in hoe geringe mate ook, leidde tot de toepassing en ontwikkeling van de ‘occulte kunsten’.

Vraag – Ik zou graag iets meer willen horen over het gebruik van de term theosofie in vroegere tijden.

Commentaar – Het is moeilijk precies het tijdstip te bepalen waarop de term voor het eerst in omloop kwam, maar ik geloof dat het woord *theosophos* of ‘wijs in goddelijke zaken’ nu en dan wordt aangetroffen in de geschriften van Clemens van Alexandrië en mogelijk ook van anderen uit die tijd. Sommige autoriteiten neigen echter tot de mening dat juist Ammonius Saccas zijn leerlingen meer bepaald onderricht gaf in ‘theosofische’ beginselen.

Vraag – Ik las ergens dat hij een soort eclectische filosofie onderwees door denkbeelden uit verschillende bronnen te combineren.

Vraag – Bedoelt u door de verschillende religies af te romen en daar een soort geestelijke potpourri van te maken? Het woord ‘eclectisch’ bevalt mij niet erg, want hoe kan je tot een gezonde filosofie komen als je die op kunstmatige wijze uit brokstukken opbouwt?

Commentaar – Laten we niet te hard van stapel lopen en verkeerde conclusies trekken. Ik ben het met u eens dat we de waarheid nooit zullen vinden door willekeurig brokstukken ervan te vergaren en aan elkaar te lassen. Men heeft natuur-

lijk het recht het woord 'eclectisch' op die manier te interpreteren, maar dat is heel wat anders dan wat Ammonius Saccas deed. Hoewel zijn stelsel van onderricht tegenwoordig met het woord 'eclectisch' wordt aangeduid, volgde hij in werkelijkheid een drievoudige methode om tot de waarheid te komen, namelijk door analyse, synthese en interpretatie. Hij baseerde zich op Plato en slaagde erin de essentie van de *sophia* of 'wijsheid' te distilleren uit de schijnbaar tegenstrijdige elementen in het samenstel van mystieke en religieuze tradities die toen in Alexandrië algemeen waren verbreid. Daarom wordt hij beschouwd als het inspirerende talent achter de buitengewone ervaring van de belangstelling voor de platonische filosofie, die later als neoplatonisme niet alleen de christelijke psychologie, maar zelfs de kerkelijke theologie in sterke mate zou beïnvloeden door het werk van Augustinus. Maar dat is een ander verhaal!

Ik geloof dat het moeilijk is ons voor te stellen hoe die overvolle wereldstad in die eerste eeuwen eruitzag. Het was een bloeiend centrum van handel en verkeer tussen het oosten, Klein-Azië, Afrika en Rome, maar het was ook de zetel van de hoogste cultuur en wetenschap, en het Museum met zijn Bibliotheek was vooral beroemd om de honderdduizenden onschatbare manuscripten (waarvan later een groot deel door fanatici werd verwoest). Hindoes en boeddhisten, Grieken, joden en Egyptenaren, Romeinen en Arabieren, zowel als het toenemende aantal christelijke bekeerlingen, verkeerden er met elkaar en elk deed zijn best zijn stoffelijke of zijn zogenaamd geestelijke 'waren' te verkopen. En het was hier dat Ammonius uit protest tegen de oppervlakkigheid van het leven in het algemeen en de holheid van veel dat als waarheid werd verkondigd, zijn school stichtte waarin hij van zijn leerlingen de hoogste eerbied voor de waarheid eiste. Men noemde hem *theodidaktos* of 'door god onderwezen', omdat men geloofde dat hij de heilige vereni-

ging van de ziel met haar goddelijke bron had ervaren. Ongetwijfeld werden zijn leerlingen er door de adeldom van zijn leven voortdurend aan herinnerd dat als zij getrouw een leven van zelfdiscipline leidden, ook zij eens *theosophos* of ‘wijs in de dingen van God’ zouden kunnen worden.

Vraag – Heeft Ammonius boeken geschreven?

Commentaar – Hij heeft niets op schrift gesteld, evenmin als Jezus of Boeddha of Socrates.

Vraag – Hoe weten we dan wat hij leerde?

Commentaar – Op dezelfde manier als we weten, althans tot op zekere hoogte, wat alle wereldleraren onder wie Jezus leerden: door tussen de regels en achter de woorden van hun volgelingen te lezen. In overeenstemming met het archaische gebruik in de mysteriescholen (zelfs al waren deze in zijn tijd sterk in verval geraakt) eiste Ammonius van zijn leerlingen de plechtige gelofte nooit op papier te zetten wat ze zouden leren. Na zijn dood echter lieten twee van hen enkele manuscripten circuleren die hun interpretatie gaven van zijn leringen. Gelukkig voor het nageslacht, kwam er een heel opmerkelijke man bij Ammonius studeren, die later verscheidene boeken schreef die de essentie van de gegeven leringen bevatten.

Vraag – Was dit niet Plotinus? Als ik mij de geschiedenis goed herinner had hij bij alle filosofische scholen in Alexandrië gezocht naar werkelijk geestelijk onderricht, maar omdat hij niets dan kaf vond, had hij de moed verloren. Toen vertelde een vriend hem over Ammonius. Zoals Porphyrius, de geliefde leerling van Plotinus, verhaalt, riep hij zodra hij Ammonius hoorde uit: ‘Dit is de man naar wie

ik heb gezocht'. Dus bleef hij tien of elf jaar bij hem en men zegt dat ook hij ogenblikken beleefde van vereniging met de Vader in hem.

Commentaar – We moeten Porphyrius dankbaar zijn Plotinus ervan te hebben overtuigd dat het diens plicht was, nu deze onvolledige en daarom onvolmaakte geschriften in omloop waren gebracht, een juiste interpretatie van de leringen van Ammonius op schrift te stellen en te bewaren. Het zou anders een ernstig verlies hebben betekend, want Plotinus schijnt zelfs Plato te hebben overtroffen in zijn uiteenzetting van het oude thema dat alles voortvloeit uit het goddelijke of *theos*, en dat alle zielen en vormen en stadia van manifestatie eens bewust ernaar moeten streven om naar hun goddelijke bron terug te keren. Er is natuurlijk veel meer, maar het is gemakkelijk in te zien waarom de *theosophia* van het neoplatonisme in de loop van de eeuwen telkens weer heeft getracht zich tot uitdrukking te brengen.

Vraag – Ik probeer verband te leggen tussen de definitie van theosofie als 'vermeende kennis van God' en het feit dat Ammonius blijkbaar tot 'goddelijk inzicht' kwam.

Commentaar – Laat ik de definitie nog eens lezen: 'Vermeende kennis van God en van de wereld in haar relatie tot God, door direct mystiek inzicht of door filosofische bespiegeling of door beide'. Als we deze nu opnieuw onder woorden brengen, uitgaande van wat we zojuist hebben besproken, zullen we zien hoe opmerkelijk passend ze is: *theosophia* of kennis van goddelijke dingen betreffende de kosmos en de mens als uitdrukkingen van de godheid; een kennis die kan worden verkregen door directe geestelijke waarneming of door studie en bespiegeling, of door een samengaan van het denkvermogen en de intuïtie die het denken verlicht.

Vraag – Dat is prachtig, maar wie kan dit bereiken afgezien van mensen zoals Ammonius of de grote leraren?

Commentaar – Heeft Plato niet gezegd dat de ziel bij het begin der tijden kennis werd ingeprent van de grote ‘Idee’, waarmee hij ongetwijfeld *sophia* of wijsheid bedoelde, en dat het aan ons is om ons die kennis gedurende onze levens op aarde te ‘herinneren’? En heeft meester Jezus niet gezegd dat het de Vader in hem was die de zogenaamde wonderen volbracht, en dat wat hij deed ook wij kunnen doen?

Vraag – Dit bevalt me, want in de oorlogsjaren heb ik mensen ontmoet met volkomen verschillende religieuze opvattingen, en hoewel ik geen gelegenheid had hun geloof te bestuderen, kwam ik wel tot de overtuiging dat geestelijke waarden geen onderscheid maakten wat betreft huidskleur, geboorteland of religie. Daarom stel ik zoveel belang in de figuur Ammonius, die hoopte aan te tonen dat er maar één waarheid was. Ik heb het gevoel dat er zelfs voor ons gewone mensen een soort natuurlijke wijsheid moet zijn, die we kunnen vinden.

Commentaar – Is dit misschien die ‘natuurlijke wijsheid’ binnen ieder van ons, die we ons proberen te herinneren?

Vraag – Ik heb me vaak afgevraagd waarom er geen gemeenschappelijk reservoir van kennis bestaat waaruit iedereen kan putten. Ik kan niet inzien waarom er zoveel religies moeten zijn en zoveel verschillende soorten filosofische bespiegeling over het ontstaan van onze wereld en over de betekenis van ons mensen daarin.

Commentaar – De tradities van de oudheid bevestigen dat er eens in de vroegste geschiedenis van de mensheid één wijs-

heid bestond die aan alle volkeren van de aarde bekend was, maar langzamerhand verkregen zoveel verkeerde interpretaties van bepaalde aspecten van de waarheid de overhand, dat het noodzakelijk werd geacht dat heilanden of avatāra's periodiek onder de mensen 'incarneerden' om de oude geestelijke waarden in ere te herstellen. Ze kwamen niet om een nieuwe religie te stichten; dat deden hun volgelingen, met een ijver die niet altijd gepaard ging met een trouw aan de geest van de boodschap. Het is steeds weer dezelfde droeve geschiedenis van de menselijke natuur die ernaar streeft de *woorden* van waarheid te behouden door ze zo keurig vast te leggen in een boek of manuscript dat, als dit eenmaal is gebeurd, er niets anders overblijft dan het zorgvuldig op te bergen! Maar al te gauw hebben we niet alleen de sleutel ertoe 'verloren', maar ook het oorspronkelijke verheven doel vergeten. Vóór we het weten, aanvaarden we het woord van iemand anders als gezaghebbend voor wat waar of niet waar is! De waarheid is één, maar er zijn evenveel 'waarheden' of uitdrukkingen van 'goddelijke dingen' als er mensen zijn die hun inzichten weergeven door het prisma van hun eigen individuele bewustzijn.

Meer over theosofie

Voor we aan onze bespreking over de ‘moderne school’ van theosofie beginnen – waarmee de verschillende organisaties worden bedoeld die sinds 1875 ontstonden – zou ik graag nog enkele fundamentele gedachten aan u willen voorleggen.

Als we de geschiedenis en de ontwikkeling nagaan van de verschillende religieuze filosofieën uit het verleden, is het interessant te zien dat ze eenzelfde patroon vertonen. Er verschijnt een boodschapper – een Christus of een Boeddha, een Zarathoestra of Krishṇa – en hij wordt door enkelen verwelkomd, terwijl zijn boodschap òf onopgemerkt blijft, òf als vals en gevaarlijk voor de *status quo* wordt gebrandmerkt. Hij gaat heen, en de discipelen uit zijn eigen tijd of uit latere generaties, die zich tenslotte de betekenis van zijn leringen enigszins bewust worden, beginnen een organisatie op te bouwen – de heilige woorden worden opgeschreven, centra voor erediensten worden gevestigd, sacramenten worden gebruikt als een middel tot verlossing, en de eens *levende* boodschap wordt een formeel geloof. Latere gelovigen, in hoofdzaak geleid door de uiterlijke vormen, verschillen al snel van mening, en het duurt niet lang of de oorspronkelijke kern van de ‘nieuwe openbaring’ valt uiteen.

Zoals kenmerkend is voor de menselijke natuur treffen we enerzijds de ultraconservatieven aan, die zich star aan de let-

ter van de leer houden en beweren dat hun interpretatie de enige gezaghebbende is. Aan de andere kant, en lijnrecht daartegenover, staan de ultraliberalen, die in hun ijver om alle beperkingen teniet te doen, alle gevoel voor verhoudingen verliezen, hun waarden en normen ondermijnen en vaak eindigen met zwart als wit en kwaad als goed te zien. Tussen deze beide uitersten staan degenen die er standvastig naar streven de ‘middenweg’ te volgen in hun poging de boodschap te vertolken en achter vorm en traditie het goddelijke motief opnieuw te ontdekken.

Dit is helemaal niet vreemd, want het treedt in alle aspecten van het menselijk bestaan aan de dag: in het zakenleven, bij de opvoeding, in het maatschappelijk verkeer, zowel als in nationale en internationale aangelegenheden. En zo is het gegaan met de theosofie in haar vroegere vormen, evenals ook tegenwoordig het geval is met haar moderne expressies, waar de verschillen nu duidelijk zichtbaar zijn geworden. Het gaat hier om *eigenschappen*, die alle door mensen getrokken grenzen doorbreken, want in elke organisatie kunnen deze drie typen aanhangers in allerlei schakeringen worden gevonden. Hopelijk zullen er altijd genoeg mensen zijn, al dan niet bij een of andere organisatie aangesloten, die willen trachten de kennis van de oorspronkelijke *theosophia* of goddelijke wijsheid levend te houden – niet door te proberen aan de zware verantwoordelijkheden van het leven te ontkomen, maar door van haar filosofie op een intelligente en praktische manier gebruik te maken voor het verzachten van de toemende noden van de mensen.

Vraag – Maar hoe kan men weten wat waar is en wat niet? Ik heb heel wat gelezen in allerlei boeken. Sommige denkbeelden kwamen mij als oude vrienden voor, zelfs al waren ze nieuw voor mij, maar ik vond ook heel wat dat mij absoluut niet aanstond.

Commentaar – Helaas worden er tegenwoordig verschillende opvattingen over theosofie verkondigd, en het is niet eenvoudig het onderscheid te zien tussen wat waar is en onwaar. Als iemand ernstig ernaar verlangt door te dringen tot de zuivere leer die de stichtster van de moderne school inspireerde, moet hij zich rechtstreeks tot de bron wenden en zich met haar beginselen vertrouwd maken. Op deze manier zal hij maatstaven verkrijgen waaraan hij latere interpretaties kan toetsen.

Vraag – U zegt de ‘zuivere leer’ – betekent dit dat de theosofie bepaalde leerstukken heeft die men moet geloven? Of kan men eruit kiezen wat men wil, en de rest vergeten?

Commentaar – In al haar geschriften maakt H.P. Blavatsky duidelijk dat theosofie absoluut geen geloofsregels of geloofsbelijdenis heeft, geen stelsel van dogma’s waaraan men zich dient te houden, omdat ieder mens volkomen vrij is te kiezen waartoe hij zich voelt aangetrokken. Als we zijn geworteld in dezelfde goddelijke intelligentie die de kosmos voortbracht, hebben we niet alleen het voorrecht, maar wordt van ons verwacht dat we groeien en ons ontwikkelen overeenkomstig ons *eigen* karakter, niet dat van een ander. Onder geen enkele omstandigheid zouden we ons gebonden moeten voelen door de intellectuele of morele of zelfs geestelijke druk van iets anders dan ons eigen innerlijke ‘gevoel’. Wat we ook lezen of horen, op welk gebied ook, zou altijd de toets van ons eigen hoogste oordeel moeten doorstaan. Klinkt het ons als waar in de oren, dan dienen we het te aanvaarden, althans voorlopig, totdat we een groter facet van de waarheid zien. Doet het dit niet, dan kunnen we het rustig verwerpen. Misschien verwerpen we iets dat later van essentieel belang zal blijken te zijn; maar als het ons op dit ogenblik niet juist toeschijnt, dan zijn we er niet voor gereed, of dat speciale

aspect van de waarheid zal misschien in de toekomst van meer blijvend nut voor ons zijn.

Vraag – Maar er moeten toch bepaalde leringen zijn die tot de theosofie behoren, is het niet? Of beweegt ze zich in hoofdzaak op filantropisch terrein en werkt ze voor betere omstandigheden en dat soort dingen?

Commentaar – Nee, ware theosofie is niet alleen maar een vaag soort van goedgevoelen, die geen aandacht schenkt aan de mens en zijn dringende verlangen om te weten wie hij is en welke rol hij eigenlijk op aarde vervult. Niettemin is ze duidelijk ‘filantropisch’ – dit woord hier gebruikt in zijn zuivere betekenis – omdat een fundamentele ‘liefde voor de mensheid’ het motief was voor haar nieuwe presentatie.

Is ze dan een religie, of misschien een nieuw soort filosofie? Feitelijk is ze geen van beide en allebei; inderdaad wordt theosofie de moeder van alle religies en filosofieën genoemd.

Vraag – Zou dit niet verklaren waarom we zoveel punten van overeenkomst vinden in de grote religies? Ik herinner me hoezeer ik daardoor werd getroffen toen ik een cursus volgde in vergelijkende godsdienstwetenschap. In die tijd had ik nog niet veel gereisd en wist heel weinig over andere volkeren, maar de professor die we hadden was een ernstig onderzoeker van zowel de *Upanishads* als de oude Griekse en Romeinse literatuur, en meer dan eens wees hij op een ‘gouden draad’ van wijsheid die ons, volgens hem, de weg kon wijzen door de doolhof van de vele interpretaties.

Commentaar – Er is inderdaad een ‘gouden draad’ van waarheid die de meest archaische vormen van geloof met de huidige verbindt, en die een schakel vormt tussen de geestelijke tradities van alle volkeren en rassen en de vonk van god-

delijke intelligentie in het hart van ieder mens.

Vraag – Ik geloof dat ik het spoor bijster ben geraakt. Ik zou graag nog eens terugkomen op het woordenboek en deze verschillende denkbeelden in verband brengen met wat daarin staat.

Commentaar – Natuurlijk kan dat. U zult zich herinneren dat het eerste deel van de definitie slaat op theosofie met een kleine *t*, zoals ze in de achter ons liggende eeuwen op velerlei manieren tot uitdrukking kwam. Als we haar nu in eenvoudiger woorden weergeven, zullen we zien hoe universeel ze van toepassing is op *ieder* religieus of filosofisch stelsel, waarin het thema van de godheid als de bron en oorsprong van alle wezens en dingen een centrale plaats inneemt:

theosophia, of kennis over de bewegingen en werkmethoden van de godheid als ze zich gaat belichamen in een universum (en in elk deel daarvan, waaronder de mens), kennis die wordt verworven hetzij door direct geestelijk inzicht, of door studie of filosofische bespiegeling, of door een vruchtbaar samengaan van het denken en de intuïtie.

Vraag – Ik kan me niet voorstellen dat iemand van ons dit stadium van verlichting in één leven bereikt. Misschien was daarom de reïncarnatiegedachte zo populair bij vele volkeren, omdat men begreep dat er meer dan één leven nodig was om het doel te bereiken.

Commentaar – Van niemand van ons wordt verwacht dat hij in één enkel leven in die mate zal slagen! Dat zou even dwaas zijn als te verwachten dat een kind van de lagere school onmiddellijk tot een universiteit kan worden toegelaten. Niettemin *is* er, zoals Johannes zei, in ieder mens ‘het licht’ en eens zullen we ons een eigen visie van de ‘goddelijke din-

gen' verwerven. Intussen kunnen we moed vatten, want zelfs binnen de betrekkelijk korte periode van de opgetekende geschiedenis zijn er grote en edele zielen verschenen die de rest van ons ver genoeg vooruit waren om de hoogten te trotseren. Ze hadden misschien vele, vele levens lang het eenzame pad gevolgd van zelfdiscipline, zelfbeheersing en zelfverlichting – om tenslotte de kruisiging van hun aardse natuur te ondergaan, opdat de innerlijke god meer ten volle in hun ziel kon worden geboren. Dit waren de leiders en gidsen van de mensheid, de lange reeks heilanden en christussen, die na het voltooiën van hun heilige ervaring hun 'visie' met anderen hebben gedeeld, en op die wijze enorme veranderingen hebben teweeggebracht in het geestelijke en psychische lot van de volkeren onder wie zij leefden.

Ze verschenen niet om nieuwe waarheden te onthullen of zelfs een nieuwe religie te stichten. Zoals H.P. Blavatsky zegt, waren zij allen 'doorgeevers, geen oorspronkelijke leraren. Ze brachten nieuwe vormen en interpretaties, terwijl de waarheden waarop deze berustten zo oud waren als de mensheid.'

Vraag – Dat klinkt zinnig. En als ik logisch redeneer zouden zij allen natuurlijk hetzelfde leren. Als ze werkelijk hun 'moment van waarheid' hadden ervaren, zouden ze dan niet in contact hebben gestaan met dezelfde goddelijke bron?

Commentaar – Precies, en daarom ontdekken we, als we ons in de wereldreligies en in de verschillende mystieke en filosofische stelsels verdiepen, dat wanneer deze tot hun essentiële aspecten worden teruggebracht, zij alle hetzelfde zeggen. We vergeten soms dat onze kennis van de geschiedenis van onze mensheid maar gering is en op niet meer dan vijf of zesduizend jaar berust, terwijl de tradities van veel oude volkeren honderdduizenden jaren teruggaan, en elk van deze tradities wijst op een archaïsche wijsheidsreligie als

de altijd vloeiende bron van waarheid, waaruit alle menselijke kennis is geput. Deze is zo oud dat haar oorsprong niet kan worden nagegaan, en toch wordt haar bestaan bevestigd door de periodieke incarnatie van mensen die door hun verheven geestelijke formaat de geïnspireerde leiders werden van elkaar opvolgende beschavingen.

Vraag – Maar deze wijsheidsreligie werd toen ongetwijfeld geen theosofie genoemd, is het wel?

Commentaar – Nee, inderdaad niet. Namen zijn volkomen bijkomstig, want de waarheid komt onder alle benamingen voor, afhankelijk van een aantal oorzaken. Voor verschillende volkeren is in verschillende tijden een ander soort leiding noodzakelijk. De ene keer zien we dat de nadruk ligt op het devotionele of religieuze aspect, zoals in de begintijd van het christendom, en wordt een dringend beroep gedaan te streven naar het ‘christusbewustzijn’ of ‘mystieke eenwording’ met de Vader in ons binnenste. Een andere keer wordt de filosofische basis van de veelzijdige natuur van de mens bestudeerd, zoals in de dagen van Plato, of in het oude India en Egypte en bij andere volkeren uit die tijd. Dan weer zijn er perioden waarin de wetenschap vooropgaat in een uitgebreid onderzoek van de wetten van de natuur. Maar of ze nu algemeen wordt vereerd of een tijdlang ondergronds gaat, steeds is de *waarheid de erfenis van allen die de toets doorstaan*.

Nog één opmerking, als dat mag, voor we het tweede deel van onze definitie bespreken. Zojuist vroeg iemand zich af of theosofie een stelsel van leringen omvatte. Als we ons tot *De Geheime Leer* wenden, zullen we zien dat ze inderdaad een systematische uiteenzetting bevat van filosofische beginselen – ontleend aan de wijsheidsleer van de oudheid – beginselen die het ‘ontstaan van werelden en van de mens’ door vele ronden van ervaring beschrijven. Maar zoals de schrijfster

herhaaldelijk zegt, was zijzelf slechts een doorgever; ze bracht niets nieuws, maar het was haar taak het zoeklicht van de belangstelling te richten op deze schat van ‘wijsheid’, verborgen achter de wirwar van mystieke en religieuze leringen uit vroegere beschavingen.

Vraag – Stichtte zij daarom *The Theosophical Society* of stonden haar nog andere doeleinden voor de geest?

Vraag – Ik heb begrepen dat ze een broederschap onder de verschillende rassen wilde vestigen, maar ik denk dat de tijd daarvoor niet gunstig was.

Commentaar – In geestelijke aangelegenheden kunnen we welslagen of falen niet naar gewone maatstaven beoordelen. Ondanks de voortdurende dreiging van een wereldoorlog is de broederschaps*gedachte* overal ingeburgerd geraakt in het bewustzijn van de volkeren, wat op zichzelf een geweldige vooruitgang is. Hoewel het doel dat ten grondslag lag aan de oorspronkelijke organisatie was om deze oude kennis over de structuur en de werkingen van de natuur, zowel de fysieke als de goddelijke, uit te dragen, was haar voornaamste oogmerk die mannen en vrouwen in één kern te verenigen die zich wilden wijden aan de verwezenlijking van het ideaal dat u noemt. En omdat ware broederschap *universeel* moet zijn – ongeacht de oppervlakkige verschillen in huidskleur, ras, of geloof – kon deze natuurlijk niet tot stand worden gebracht zonder dat er tussen de grote verscheidenheid van volkeren op ieder continent enkele bruggen van onderling begrip werden geslagen. Daarom werd een onbevooroordeelde studie aangemoedigd van alle religies, filosofieën en wetenschappen, oude en moderne, tegelijk met een onderzoek van de innerlijke constitutie van de mens en zijn relatie tot de hogere en lagere bewustzijnsgebieden waaraan hij deelheeft.

Dit is een heel omvangrijk programma, en omdat de menselijke natuur is zoals zij is, zijn de oorspronkelijke doeleinden niet bereikt. Niettemin werd opnieuw een toorts omhooggehouden. Het kan eeuwen duren voordat een verlichte broederschap van volkeren werkelijkheid wordt, maar toch blijkt een duidelijke vooruitgang door het groeiende besef dat niet alleen alle mensen broeders zijn, maar ook dat elke religieuze waarheid (niet dogma) haar kracht put uit één onvergankelijke bron.

Laten we nu de tweede definitie in het woordenboek nauwkeurig onderzoeken. In de eerste plaats is ze in zoverre misleidend, dat de moderne theosofie, zoals uiteengezet door H.P. Blavatsky, niet de bedoeling had uitsluitend 'boeddhistische en brahmaanse theorieën' te volgen. Zelfs een oppervlakkige bestudering van haar werken toont aan dat zij de tradities en geschriften van *alle* landen gebruikte om te illustreren dat deze uit de ene eeuwige wijsheid voortkwamen. De sagen en de mythologie uit de Scandinavische *Edda's*, de joodse theosofie van de kabbala, de leringen en voorschriften van Pythagoras en Plato, van Ammonius Saccas en de neoplatonici, zowel als de geschriften van Lao-Tse en Confucius uit China, worden alle samen met het christendom, het boeddhisme en de filosofie van de *Upanishads* en de *Bhagavad-Gitā* besproken.

Vraag – Hoe verklaart u het gebruik van zoveel oosterse termen in haar boeken? Het lijkt mij dat deze denkbeelden in eenvoudiger taal hadden kunnen worden gesteld. Maar terwijl ik dit zeg, begin ik me af te vragen welk woord ik bijvoorbeeld in plaats van karma zou willen gebruiken!

Commentaar – Dat is het juist. Sommige latere schrijvers zijn wellicht te ver gegaan met het gebruik van onbekende termen die misschien de voorkeur verdienen als iemand een

technische uiteenzetting geeft, maar die voor literatuur van inleidende aard niet noodzakelijk lijken. Er zijn gevallen waarin het gebruik van technische taal van essentieel belang is; alle takken van wetenschap bijvoorbeeld maken gebruik van honderden technische termen die specialisten onmiddellijk verstaan, maar die voor een leek maar weinig betekenis hebben.

U noemde karma. Het is zo dat toen H.P. Blavatsky haar boeken schreef (en de situatie is zelfs nu nog zo) er in geen enkele moderne Europese taal een woord bestond dat kon weergeven wat deze ene Sanskrietterm inhoudt. Toen dus het woord karma met zijn filosofische inhoud in het westen werd ingevoerd, werd het zo onmisbaar, dat het algauw in onze taal werd overgenomen, op dezelfde manier als dit met duizenden andere vreemde termen is gebeurd. Nu zouden we kunnen zeggen dat karma precies datgene betekent wat Paulus bedoelde toen hij aan de Galaten schreef dat God niet met zich laat spotten en dat wat een mens zaait hij ook zal oogsten. Maar zie nu eens hoeveel woorden we hebben gebruikt, waar het ene woord karma, als het op de juiste manier wordt opgevat, hetzelfde en nog meer uitdrukt.

Vraag – Ik begrijp dat sommige van deze termen erg nuttig kunnen zijn. Maar wat wordt bedoeld als het woordenboek zegt dat de moderne theosofie een soort ‘pantheïstische evolutie’ leert?

Vraag – Als je iemand een pantheïst noemt, betekent dit dan niet dat hij vele goden aanbidt in plaats van in één Opperwezen te geloven?

Commentaar – Dat is één interpretatie, maar slechts een ondergeschikte, die niet werkelijk weergeeft wat de term betekent. Jammer genoeg hebben wij in het westen de

gewoonte om neer te zien op iedere opvatting die niet onmiddellijk met onze eigen denkbeelden strookt. Het woord komt uit het Grieks – *pan + theos*, of ‘alles goddelijk’ – en betekende oorspronkelijk dat alles uit de godheid is voortgekomen. We hebben God echter al zoveel eeuwen buiten ons geplaatst en afgescheiden van onszelf, dat men van elk geloof dat de godheid ziet als de bron van alle wezens en dingen, zegt dat het ‘naar pantheïsme riekt’. Vandaar dat men er afkerig tegenover staat, omdat men ten onrechte meent dat het betekent dat elk ding God *is* – en wat een godslastering te zeggen dat een steen of een paard of zelfs een mens God is!

Maar als we ons bij de uitdrukking ‘pantheïstische evolutie’ een evolutie voorstellen gebaseerd op de gedachte dat ieder punt in de ruimte – dat alle bewoners omvat van atoom tot ster in ons zonnestelsel en in de myriaden zonnestelsels die de melkweg vormen en nog verder – een uitdrukking is van de godheid, omdat het een *aspect* ervan tot woning dient, dan heeft theosofie, zoals ik haar begrijp, door alle eeuwen heen dit soort ‘pantheïsme’ onderschreven. En hieruit kan men natuurlijk de conclusie trekken dat al die levende wezens, ongeacht hun evolutionaire status, zich voortdurend vernieuwen en daarbij van het ene na het andere voertuig of lichaam gebruikmaken, opdat de innerlijke godsvonk die haar opeenvolgende voertuigen bezielt, kan groeien en zich ontplooien en door deze ervaringen rijker kan worden. In het menselijke stadium wordt deze cyclische terugkeer reïncarnatie genoemd, wat wil zeggen dat de menselijke ziel een menselijk lichaam binnengaat en van leven voorziet.

Vraag – Ik ben zo blij dat u dit zegt, omdat het onderwerp reïncarnatie in de boeken die ik heb gelezen mij het meest heeft aangesproken. Dat komt misschien omdat ik die overtuiging al sinds mijn kinderjaren heb, toen een dierbare

vriend van mijn vader, een predikant, mij erover vertelde. Ik was zeven of acht jaar en op een zondag nam hij me na het middagmaal mee voor een wandeling langs de rivier. Het was herfst en de bomen waren een en al vuur en goud. Hij zei dat hij zou willen dat ik altijd zou onthouden hoe mooi ze waren even voordat ze schenen te sterven; maar dat ze niet werkelijk stierven, en alleen voor een poosje hun bladeren verloren, zodat ze konden rusten en in de lente weer nieuwe laten groeien. Misschien zou hij niet zo'n diepe indruk hebben gemaakt als hij niet een paar weken later plotseling was gestorven. Een tijdlang was ik diep bedroefd, en toen vond ik grote troost in zijn woorden, en sindsdien heb ik met toenemende zekerheid gevoeld dat de dood geen einde kan maken aan liefde en sympathie en aan al die ontastbare waarden die zozeer een werkelijk deel van het menselijk leven uitmaken.

Commentaar – Reeds lang heb ik het gevoel dat als deze ene leer van de wedergeboorte van de ziel opnieuw in het christendom werd opgenomen, waartoe ze eens behoorde, ze een machtige invloed zou uitoefenen op de westerse psychologie en daardoor op alle onderlinge betrekkingen over de hele wereld. Als reïncarnatie op positieve wijze met haar zusterleer karma zou worden verbonden, zouden mannen en vrouwen overal tot het besef komen dat zij in wezen goden zijn die hun toekomst in eigen handen hebben – een toekomst schitterend en vol belofte, omdat er niets is dat niet kan worden bereikt.

Het zou wel eens kunnen zijn dat deze archaische waarheden in de twintigste eeuw een nieuwe kans hebben gekregen om zowel met letterknechten als fantasten af te rekenen. Men kan er de naam esoterische filosofie van de oudheid aan geven, maar ze zal meer zijn dan dat. Ze zal de inspiratie van de godheid zijn die de mens ontving toen hij voor het eerst

mens werd, en deze inspiratie sluimert nog altijd in het hart van ieder mens. Hierop doelde meester Jezus toen hij zei: 'Eer Abraham was, ben Ik'; en daaraan dacht de psalmist toen hij zong: 'Zelfs al ga ik door een dal van de schaduw van de dood. . . . Gij zijt met mij'.

De mens zal overleven

Een vriend schrijft dat het hem toeschijnt dat zich een diepere zin aan het ontvouwen is, een ondefinieerbare maar duidelijk voelbare uitdaging alsof niet slechts enkelingen hier en daar, maar de mensheid in het algemeen wordt opgewekt zo te handelen en te *zijn*, dat dit uitgaat boven alles wat we tot dusver hebben bereikt. Hij zei dat hij onder zijn zakenrelaties een toenemend verzet had opgemerkt tegen het oude harde materialisme en een duidelijk, hoewel misschien niet erkend verlangen naar iets dat hoger ligt dan wat zij tot nu toe hadden begrepen. Maar, zo voegde hij eraan toe, ondanks het bij velen levende optimisme dat fatsoen en recht het tenslotte zullen winnen, heerst er nog veel vrees en verwarring en vraagt men zich af hoe men zich moet voorbereiden op dat waarvan men voelt dat het zich misschien gaat ontwikkelen.

Het is ons zeker niet gegeven precies te weten wat ons te wachten staat; in feite zou het een riskante situatie zijn als iemand van ons de toekomst tot in bijzonderheden kon zien. Dat dit een bescherming betekent is duidelijk, want zodra iemand meent precies te weten wat er gaat gebeuren, begint hij zich onbewust daarop voor te bereiden – *uiterlijk* of objectief; en hierdoor is hij *innerlijk* misschien helemaal niet voorbereid. Steevast zal hij denkbeeldige mogelijkheden scheppen, die onnodige belemmeringen worden voor de

natuurlijke intuïtieve leiding die hij anders zou hebben gekregen om hem te helpen elke gebeurtenis op te vangen wanneer ze komt, en niet daarvóór.

Hoe kunnen we ons dan op de toekomst voorbereiden? We kunnen ons niet op de een of andere gebeurtenis voorbereiden, omdat we niet weten wat er morgen of overmorgen of over een jaar zal gebeuren. Maar als we ons leven kunnen baseren op de stevige fundering van beginselen – welke religieuze of filosofische opvattingen we ook hebben – en proberen de *essentie* van ons geestelijk erfdeel in ons leven tot uitdrukking te brengen, doet het er niet toe welk soort ervaringen wij of de volkeren van de wereld moeten doormaken. Ons bewustzijn zal automatisch reageren met precies die kwaliteit van denken en handelen, die nodig is voor elke mogelijke gebeurtenis die de toekomst in petto heeft.

Bovendien zijn er in alle cyclussen van menselijke groei, in elk land en in elke tijd onbekende en onopvallend werkende figuren geweest, en ze zijn er ook nu, die hun rustige maar toch krachtige invloed doen gelden op het lot van hun respectieve naties. Ze doen hun werk niet in de hoop op erkenning of persoonlijk gewin, maar uitsluitend opdat gerechtigheid en vrijheid tenslotte zullen zegevieren. We horen zelden of nooit over hen, en misschien zijn er onder hen die zich absoluut niet bewust zijn van de omvang en betekenis van hun taak, wie zij dienen en met welk doel. Maar is dit niet een van de methoden waarop de beschermers van de mensheid nieuwe ‘werkers op het veld’ vinden, aannemen en trainen?

Deze grote zielen, die de verantwoordelijkheid dragen voor de verlichting van de mens en zijn bescherming voor de toekomst, zijn nu ongetwijfeld even actief met hun hulp als ooit tevoren. Als wij voldoende van hun visie konden opvangen om zelfs maar een glimp te zien van de innerlijke betekenis van hun werk, zouden we weten dat dit alle gebieden

van ervaring omvat. En al kunnen we de specifieke activiteiten van deze stille weldoeners niet onderscheiden, we kunnen hun invloed op het werelddenken voelen. Boeken en tijdschriften, zelfs de dagbladen, vertonen in toenemende mate de neiging openhartiger en duidelijker uitdrukking te geven aan deze ingeboren ideeën, die de bron en oorsprong zijn van de schatten aan wijsheid die de wereld bezit. Nu worden deze denkbeelden opnieuw in ere hersteld, maar dat gaat niet zonder strijd, want hoe sterker de drang naar bevrijding is, des te heviger zijn de tegenwerkende krachten. Toch getuigt juist de intensiteit van de tegenstand van hen die de menselijke geest geketend willen houden en willen binden in een keurslijf van denken en aspiratie, van de toenemende kracht van hen die ijveren voor de vooruitgang van de mensheid. In de smeltkroes van het menselijk bewustzijn voltrekt zich een machtige alchemie, terwijl de profetie van bijna een eeuw geleden voor onze ogen wordt bewaarheid:

Plato had gelijk; *ideeën* regeren de wereld; en naarmate de menselijke geest *nieuwe* ideeën zal ontvangen en de oude en versletene terzijde zal leggen, zal de wereld vooruitgaan; machtige revoluties zullen eruit voortkomen; geloofsvormen en zelfs mogendheden zullen bezwijken bij hun opmars en door hun onweerstaanbare kracht worden verpletterd. Is die tijd eenmaal aangebroken, dan zal het even onmogelijk zijn hun aandrang te weerstaan als de loop van het getij te stuiten. Maar dit alles zal geleidelijk gebeuren, en vóór het zover is hebben we een taak te vervullen: het puin dat onze vrome voorvaderen achterlieten, zoveel mogelijk te ruimen. Nieuwe ideeën moeten in schone grond worden geplant, want deze ideeën raken de belangrijkste onderwerpen.

Het zijn geen fysieke verschijnselen maar deze universele ideeën die wij bestuderen; want om de eerstgenoemde te kunnen begrijpen, moeten we eerst de andere verstaan. Ze raken de werkelijke plaats van de mens in het heelal met betrekking tot zijn vroegere en toekomstige geboorten; zijn oorsprong en uiteinde-

lijke bestemming, de relatie tussen het sterfelijke en het onsterfelijke, tussen het tijdelijke en het eeuwige, het eindige en het oneindige. Het zijn grotere, verhevener ideeën, meeromvattend, die de universele heerschappij van de niet-veranderende en onveranderlijke Wet erkennen, ten aanzien waarvan er slechts een EEUWIG NU is, terwijl voor oningewijde stervelingen de tijd iets is van verleden of toekomst omdat hij in verband staat met hun eindige bestaan op dit stoffelijke aardbolletje. – K.H.*

En dit alles wordt kracht bijgezet door de vurige hoop dat eens een waarachtige ‘universele broederschap’ de hele mensheid zal omvatten.

Diegenen van ons die beweren oprecht te verlangen hun bijdrage te leveren tot de verbetering van de mens, zouden zich moeten afvragen: zijn we alleen geïnteresseerd in het licht dat deze grootse ideeën op onze eigen beperkte omgeving werpen, of worden we bewogen zo te leven en te werken dat de zon van de waarheid in de ziel van alle mensen zal schijnen, waar ze zich ook bevinden?

Veel mensen hebben tegenwoordig deze ruimere en losere opvattingen – geestelijken en wetenschappers, opvoeders en schrijvers, zakenlieden en huisvrouwen – en ze proberen allen de verspreid voorkomende sporen ervan die eeuwenlang bedekt waren met het stof van letterknechterij met elkaar in verband te brengen. Misschien begrijpen weinigen van ons ‘de ware plaats van de mens in het heelal’ of onze betrekking tot ‘vroegere en toekomstige geboorten’; maar de waarheid van onze goddelijke oorsprong, en de gedachte aan onze uiteindelijke triomf over de last van het stoffelijke bestaan wanneer de kracht van onze geest blijvend de teugels in handen neemt, zullen in ons allen weerklank vinden. Wanneer slechts een handjevol mannen en vrouwen,

*Uit de verzameling Mahatma Brieven ondergebracht in het Rare Manuscript Department van de British Library.

waar ook ter wereld, en die al dan niet een geloof aanhangen, zich volledig van de knechtende invloed van 'het oude en versletene' zou kunnen bevrijden, dan is niet te voorzien welke buitengewone gevolgen dit op de komende generaties zou hebben.

De bevrijdende werking van deze kosmische ideeën wint aan kracht. Wanneer en waar ze haar hoogtepunt zal bereiken, kan niemand zeggen. Maar als mijn vermoeden juist is, zal het resultaat alles overtreffen wat de geschiedenis van de beschaving ooit heeft gekend. Het zal niet door woorden of met klaroengeschal worden verkondigd; de taal van de ziel heeft geen woorden of luidruchtig symbool nodig. Maar we kunnen er zeker van zijn dat als de innerlijke roepstem van de mensheid in kracht blijft toenemen, een volkomen nieuwe levensopvatting zich van hoog tot laag zal manifesteren.

Dit klinkt allemaal heel mooi, zult u zeggen, maar hoe kan dat ons helpen onze problemen van dit ogenblik op te lossen? We zouden ons niet zo onzeker voelen als we konden inzien dat de mens niet op zichzelf staat, maar deel uitmaakt van een kosmisch groeipatroon, waarbij het hele universum is betrokken. Als de astronomen ons zeggen dat ons zonnestelsel er slechts één is uit biljoenen andere in de ruimte, en dat er onder de ontelbare miljarden planetenstelsels die om hun eigen centrale zon wentelen, talloos vele kunnen zijn die 'leven dragen', raken ze de kern zelf van het mysterie van de groei. Het betekent dat ook de bewoners van die sterren en planeten, evenals wij mensen, in diepste wezen goden moeten zijn die zich in tempels van stof belichamen!

Als we de loop van de geschiedenis zouden kunnen volgen vanaf het eerste begin van de evolutie van een heelal, die zowel de oorsprong van de mens omvat als van alle rijken boven en onder hem, zouden we zien dat de godheid een verscheidenheid van vormen tot leven wekt en dat tegelijkertijd het stoffelijke aspect van de natuur ontwaakt, als de

levensvonk het ene na het andere voertuig zoekt om zich in te belichamen. Eenvoudig uitgedrukt, de geest doordringt de stof door zich steeds verder in lichamen te hullen, totdat hij in zijn cyclus het punt van de grootste dichtheid bereikt; dan beweegt de slinger zich opwaarts en treedt de geest weer naar buiten waardoor de stof haar dominerende invloed verliest.

Dit is natuurlijk maar een ruwe schets, maar het is veelbetekenend dat in alle oude tradities dezelfde 'idee' is terug te vinden. Daar is natuurlijk een praktische reden voor, want hoe meer we ons verdiepen in de achterliggende filosofie ervan, des te nauwer blijkt onze eigen persoonlijke ontwikkeling daarbij betrokken te zijn.

Laten we onszelf een ogenblik niet beschouwen als mensen maar als goden – godsvonken – die sinds de dageraad van de 'schepping' onze grootse pelgrimstocht door het stofelijke bestaan maakten, totdat we het kritieke punt bereikten waarop de mens, zoals wij die nu kennen, geboren moest worden. Zeker, we waren samengesteld uit geest en stof, uit goddelijke vonk en lichaam. Maar we waren ons nog niet van onszelf bewust. Hier zien we dat de geest op een unieke manier met de stof samensmelt om een derde element voort te brengen: het vuur van het denkvermogen. Van kind-mensen, slechts vegeterend in een Hof van Eden, werden we zelfbewuste 'levende zielen', die goed van kwaad konden onderscheiden en instinctief beseften dat we vanaf dat moment de last moesten dragen van een door onszelf opgelegde discipline op onze weg naar het goddelijke. Op dit punt staan we nu: voortgebracht door geest en stof; we zijn inderdaad in wezen goden, maar in ons huidige evolutieproces verkeren we nog steeds in ons *menselijke* stadium!

We zien dus dat deze waarheden, die ons aan het begin van de huidige cyclus van onze mensheid werden geschonken, nog even gezond en versterkend zijn als ooit, en dit zullen blijven totdat we een hoger stadium van groei hebben

bereikt. Daarom dienen we te leren wat die waarheden zijn en hoe we deze in ons leven moeten toepassen. Ze zijn de grondslag van de oude filosofieën van India, Griekenland en Perzië, Egypte en China, van de Noorse en Germaanse overleveringen en van het oude Amerika, en vormen ook het hart en de kern van de leer van meester Jezus. Als we eenmaal hun praktische geestelijke betekenis ervaren, zullen we niet met ons breinverstand hoeven te weten wat de volgende dag ons zal brengen. We zullen innerlijk voorbereid zijn elke situatie tegemoet te treden.

Het wereldgebeuren voltrekt zich op zo stormachtige wijze en de psychologische inzichten en mentale opvattingen veranderen met zo'n snelheid, dat het moeilijk is om het evenwicht te bewaren. Maar dat is nu precies wat we moeten doen. En als de tijd de mensheid als geheel vraagt een stap vooruit te doen en meer te *zijn* dan we ooit zijn geweest, waarom zouden u en ik ons daarvan dan uitsluiten? Niemand van ons staat gescheiden en los van het karma van de mensheid. We zijn een integrerend deel van de worstelende menselijke levensgolf, en als we de stormen in onze eigen persoonlijkheid doorstaan en ons leed en onze beproevingen moedig aanvaarden, zullen we de gedachteatmosfeer van de wereld ten goede beïnvloeden.

De paradox is dat juist de invloed van de spanningen in de wereld ons precies de omstandigheden verschaft die noodzakelijk zijn voor de vooruitgang – de gelegenheid om een hogere graad van geestelijk zelfvertrouwen tot ontwikkeling te brengen. Daarom moet er geen middelaar staan tussen de wil van een mens om te groeien en de godsvonk in hem. Geen priester, geen vriend, zelfs geen ideaal, hoe edel ook, moet treden tussen ons en onze god, want alles waaraan we ons zelfzuchtig vastklampen, blokkeert de natuurlijke leiding die uit ons innerlijk vloeit. Het enige wat we kunnen doen is te proberen die universele geestelijke beginselen die

de toets van de tijd hebben doorstaan, naar beste vermogen in praktijk te brengen, maar we mogen een ander niet voorschrijven hoe hij die verworven wijsheid in zijn leven moet toepassen. Want wie zijn wij om te kunnen zeggen dat *onze* opvatting over wat goed en onzelfzuchtig is, ook juist is voor iemand anders? Hij alleen moet dit beoordelen. Daarom is groei in de eerste plaats een individuele aangelegenheid – een eeuwigdurende ontwikkeling van de ziel op haar reis van het kleinere naar het grotere, van het egocentrische naar het onbaatzuchtige, van de duisternis naar het licht.

Niemand van ons mag achterom zien of opzij of in een andere richting dan vooruit. Als we onze aandacht en belangstelling zelfs maar een kort moment laten afdwalen van het rechtstreekse pad dat ons onsterfelijke zelf voor ons heeft aangegeven – wat in eenvoudige woorden erop neerkomt dat we trouw blijven aan wat we innerlijk voelen als eerlijk en waar, en voor het welzijn van allen in plaats van voor onszelf alleen – lopen we gevaar dat onze idealen, onze toewijding en zelfs onze liefde voor het allerhoogste dat we zouden willen dienen, in een zoutpilaar veranderen. Zoals meester Jezus zei tot zijn discipelen: ‘Denk aan de vrouw van Lot. Ieder die zijn leven zal trachten te behouden, zal het verliezen, maar ieder die het verliezen zal, die zal het behouden.’

De huidige verwarring van idealen heeft ons in een kritieke situatie gebracht – en ik doel niet op de gevaren van projectielen en raketten, satellieten of bommen. Dat zijn symptomen, en verontrustende in handen van hen die op vernietiging uit zijn; maar ze zijn slechts symptomen en de *mens* wordt niet daardoor bepaald. Als de zozeer gevreesde vernietiging van de beschaving zou plaatshebben – wat ik ten zeerste betwijfel – dan moeten we vertrouwen op de eenvoudige maar alomvattende waarheid, dat men het lichaam kan doden maar het leven niet kan vernietigen. *De mens zal overleven*; hij zal alle rampen die mochten komen onder ogen zien

en te boven komen, of deze worden veroorzaakt door water, vuur, vanuit de ruimte – of door hemzelf!

Volkeren en rassen zijn als zodanig telkens weer van het toneel verdwenen, maar de ego's die daarin eens waren belichaamd, incarneren opnieuw, in andere landen en in andere rassen. Als we ons die grotere visie eigen kunnen maken, voor zover dit menselijkerwijs mogelijk is, zal dit de gevaren niet wegnemen maar ons helpen alles wat ons te wachten staat vastberaden tegemoet te treden.

Laten we daarom moed vatten en samenwerken met al die van inzicht en kracht getuigende zielen in elk land, die rustig werken om het rad van de vooruitgang in beweging te houden.

Index

- Aantrekking (en afstoting)
50-1, 54-5, 127-28, 140-2,
151, 180
- Aap, afstamming 196
- Aarde, ouderdom van de
123
- Abraham 227
- Adam 76, 93, 193-4
en Eva 25-6, 94, 197
val van 94
- Adem
des levens 93
van de godheid 71-4,
95-6, 199
- Alchemisten 10
- Alexandrië 9, 208-11
- Allah 60, 80, 141
- Altruïsme 163, 187
- Amerikaanse Revolutie 10
- Ammonius Saccas 9, 203,
208-13, 223
- Amritapad 184 (zie ook
mededogen)
- Angst 124, 128 (zie ook
vrees)
- Ariadne, draad van 17
- Aristoteles 63
- Arjuna 110
- Aspiratie(s) 86, 142-3, 196
- Ātma 191, 194
- Augustinus 210
- Avatāra's 80, 213-4
- Barmhartigheid 164-5, 178
- Begeerten 191-2, 202
- Berouw 145-52
- Beschermengel (zie engel)
- Beschermers 13, 202, 229
- Beweging 199
- Bewustzijn 53-4, 89-90, 143,
176
- Bhagavad-Gītā* 10, 109-10,
112, 141, 223
- Bipolariteit (zie paren van
tegengestelden)
- Blavatsky, H.P. 10-11, 13,
68, 208, 217, 220, 223-4
- Bodhisattva's 182-3, 185
- Boeddha, Gautama 8, 60,
123, 141, 158-9, 172, 179-
82, 202, 207, 215
- Boeddha's 182
- Boehme, Jakob 9, 203, 207
- Boek
der optekeningen 28
van het lot 18
- Boom
van kennis 24, 94, 197
des levens 94
- Brahmā 60, 80
- Brieven die mij hebben geholpen* 145

- Broederschap 61, 64, 109,
156, 168, 222, 231
- Bruno 9
- Buddhi 191
- Chanoekah 121
- Christelijke geschriften
42-3, 72, 80, 114, 131-2
- Christendom 8, 43
- Christos-element 20-1
- Christus 8, 60, 80, 182, 202,
215
- Clemens van Alexandrië
209
- Confucius 8, 223
- Cyclussen 100, 140, 221,
229, 233
- van activiteit 70-1, 80,
131-2, 199
- van de noodzakelijkheid
70, 74
- van ervaring 74, 156, 197
- van rust 68, 71, 80, 131-2,
199
- wet van 39, 69
- Denkvermogen 116, 191,
196
- bipolair 198, 201-2
- ontsteken van het 25, 74,
233
- zonen van het 25
- Deugden (zie pāramitā's)
- Dienstbetoon 161-4, 169,
184, 188-9
- Dogma('s) 58, 66, 95, 101,
105, 110
- Dood 45, 51-2, 57, 82, 90,
125-6, 132, 180, 226-7
- Duivel 90-1, 93, 135
- Eckhardt, Meister 207
- Edda's 68, 223
- Eden, Hof van 24-6, 46-7,
93-5, 148, 233
- Ego, menselijke (zie reincar-
nerend element)
- Ein Soph 68
- Elohim 60, 72, 78, 93-5, 200
- Emerson 10, 69, 150
- Engel 18
- bescherm- 21, 37-8, 52,
87, 128
- gevallen 25, 75, 95-6
- Erfelijkheid 49-50, 53-6
- Ethiek 37, 152-3, 163, 178
- Eva (zie Adam)
- Evolutie 11, 49, 70, 126,
224-5, 232-3
- doel van de 60
- ladder 16, 140
- zelfgeleide 28
- Fatalisme 84-5, 87
- Franse Revolutie 10
- Gebed 31-7

- Gedachten 105-6
- Geest 34, 52, 56-7, 83, 199
en stof 53, 195, 233
pad van de 182
- Geestelijke
ontplooiing 103, 112-3
verlichting 111, 153, 188-9
- Geheime Leer, De* 10-11, 68,
208, 221
drie grondstellingen van
68
- Geheimzinnige heelal, Het* 72
- Gelukzaligheid (zie nirvāṇa)
- Genesis* 72-3, 75, 78, 80,
93-5, 199-200
- Genie 54, 172
- Gethsemane 31, 96
- Gevallen engel (zie engel)
- Geweten 87, 136-44, 147-8
- Gnosis 207
- God 36, 60, 67, 72-3, 76,
109, 132, 135, 195, 199-
200, 224
godsvonk 60, 70-1, 74-5,
136, 190, 225, 233
incarnatie van 80
persoonlijke 25, 31, 34,
71, 78, 86, 91
wil van 76, 83-8, 96
- Godheid (zie ook God,
godsvonk, goddelijke
intelligentie)
adem van de 71, 74, 95-6,
199
- Godheid (vervolg)
essentie van de 158, 176,
218-9, 232
orden van 126
- Godsdiensten (zie religies)
- Goed en kwaad 36, 91, 94,
134-6, 153, 197
- Goethe 40
- Graal, Heilige 66
- Grenzeloze, het 68 73
- Gulden Regel 62, 65, 80,
165
- Gulden Vlies 66
- Hartenleer 115
- Hatha-yoga 13
- Heiland(en) 121, 220
- Hel 124-5, 128-9, 131
- Hemel(en) 35, 54, 125, 129,
131
koninkrijk der 99-101,
111, 115
- Hercules 118
- Hīnayāna 179-80
- Ideeën, oorspronkelijke 11,
66-7, 213, 230-2
- Indianen 62, 80
- Individualiteit 45
- Inquisitie 60
- Intelligentie, goddelijke 25,
34-5, 37, 47, 69, 73, 75,
78, 83, 107, 128, 130, 195,
199, 206, 217

- Intuïtie 28, 115-7, 136, 143,
 191-2
 Isocrates 63

 Jaargetijden, heilige 119-20
 Jeans, Sir James 72
 Jehova 60, 80
 Jezus 8, 31-2, 43-4, 77, 99,
 111, 114, 116, 121-3, 132,
 154, 161, 190, 207, 213,
 227
 een goddelijke incarnatie
 77
Johannes 44, 219
 Johannes de Doper 43, 99
 Judge, W.Q. 110, 145

 Kabbālāh 223
 Kabbalisten 10, 68, 207
 Karma 16, 23-30, 36-7, 47,
 49-50, 54, 74, 82, 104,
 107, 127, 138-43, 149-53,
 174, 188, 223-4, 234
 goed en slecht 26, 44,
 141, 151
 onverwerkt 47, 56
 verschillende soorten
 23-4, 29, 56
 Karmisch draaiboek 18,
 20-2, 28, 104, 154
Kāṭha-Upanishad 191-2
 Kepler 9
 Kerkelijke concilies 43
 Kerkvaders 9, 42

 Kernfysica 90-2
 Kerstmis 121
 Kinderen 114-18
 Kismet 23
 Kriṣṇa 8, 110, 112, 141,
 202, 215
 Kruisiging 121-2, 220
 Kwaad (zie goed en kwaad)
- Lao-Tse 8, 223
 Leegte, de 68, 71, 73, 78
 Leraren, wereld- 8, 12, 58,
 76, 103, 107, 111, 115,
 123, 124, 132, 207
 Leven
 dorst naar 54, 57
 gids en leidsman 15
 Levensatomen 55, 180
 Levenscyclus 80
 Levensrad 140, 150, 179,
 181
 Lichaam
 fysiek 34, 83-5, 196
 model- 199-200
 Lichtbrengers 74-5, 95
 Lot, boek van het 18
 Lucifer 74-5, 95
 Lijden 17, 20, 27, 137-41,
 149, 166

Mahābhārata 110
 Mahatma Brieven 231
 Mahāyāna 179-80
 Manas 191

- Mānasaputra's 25, 74
 Manvantara (zie ook cyclussen) 132
Mattheus 43, 99
 Mededogen 36, 159, 183
 boeddha's van 182, 185
 pad van 164-5, 182, 184, 186, 188-9
 Mediteren 176-7
 Milieu 49-57, 127
 Mohammed 8, 123
 Moiren 23
 Moksha 181
 Monadische essentie 52
 Motief 86, 107, 139, 142, 184, 186-8
 innerlijk 111, 140, 186
 Mozaïsche wet 23, 138
 Mozes 123
 Murrow, Edward R. 62
 Mysteriescholen 67, 190, 203, 211

 Natuurrijken 156
 Nemesis 23
 Neoplatonisme 207, 210, 212, 223
 Nephesh 200
 Neshāmāh 200
 Niets 52-5, 68
Nieuwe Testament, Het 31, 45, 60, 88, 147, 154, 194-5, 235
 Nirvāna 179-85, 189

 Nous 198, 200

 Occulte kunsten 107-8, 163, 209
 Occultisme 107-8, 163
 Omar Khayyām 16
 Oog, leer van het 115
 Oorzaak en gevolg (zie karma)
Openbaringen 173
 Orakel van Delphi 117, 193
 Overziel 69

 Paden, de twee 165, 181-2, 189
 Pantheïsme 224-5
 Paracelsus 9
 Paradijs (zie Eden)
 Pāramitā's 160-78, 179, 185
 Paranormale verschijnselen 13, 208
 Paren van tegengestelden 20, 91, 171, 173
 licht en duisternis 98, 235
 Pasen 121
 Paulus 34, 44, 83, 165, 190, 193-5, 198, 200, 224
 Persoonlijkheid 45, 52, 104, 126-8, 191
 Pico della Mirandola 9
 Plato 8, 180, 207, 210, 212-3, 223, 230
 Dialogen 142

- Plato (vervolg)
 leer van de reminiscentie
 142, 213
- Pleroma 73
- Plicht 19-21, 30, 102-3, 153
- Plotinus 212
- Pneuma 193-4, 198-9
- Porphyrius 212
- Pralaya (zie ook cyclussen)
 132
- Prateykaboeddha 185, 187-8
 pad van 182, 184, 186, 189
- Predestinatie 84-5
- Prometheus 25, 75
 vuur van 196-7
- Psyche 193-4, 198, 200
- Psychische vermogens 13,
 102-3, 108, 111-2, 163
- Purāna*'s 80
- Pythagoras 207, 223
- Rāja-zon 130
- Reïncarnatie 11, 24, 28, 39-
 45, 49, 81-2, 89, 103-4,
 125-6, 219, 225-7
 bijbelse verwijzingen naar
 43-4, 81
 onjuiste denkbeelden over
 41-2, 125-6, 180
- Reïncarnerend element
 (ego) 41, 46, 50-1, 53,
 55-7, 104-5, 140, 153
- Religies
 gemeenschappelijke oor-
 sprong van 59, 79-80,
 220
 Gulden Regel in 62-4
 vergelijkende studie van
 58-9
 wereld- 65-7, 104, 110
- Ring-verder-niet 89-90
- Rosh Hashana 121
- Rūahh 199-200
- Rubāiyāt 16
- Ruimte 39, 67-8, 71, 78,
 131, 201
- Saint-Martin 9-10, 207
- Śārīra 191
- Satan 91
- Schepping 71, 194
 verhalen over 80
- Seksen, scheiding van 94-5
- Shelly 40
- Śiva 60
- Slang 94-5, 197
- Socrates 112
 daimon van 143
- Soma 198
- Steen der Wijzen 66
Stem van de Stilte, De 160
- Stof 156
 en geest 53, 195, 233
 pad van 182, 187
- Sunrise* 14
- Tao 60
- Tennyson 40

- Theosofi(sch)e 203, 225
 moderne organisaties 208,
 215-7
- Theosophia 9, 68, 204-14,
 219
 vroegere vormen van
 203-4, 215-6
- Theosophical Society, The
 222
- Transcendentalisten 10
- Transmigratie (zie ook reïncarnatie) 41
- Tsong-kha-pa 10
- Upanishads* 52-3, 180, 191-2,
 202, 218, 223
- Vader in ons 34-8, 42, 46,
 52, 89-90, 96, 133, 199,
 212-3
- Vedānta 181
- Veda's 173
- Vergeving 32, 35-6, 148-9
- Verlangen 173
- 'Verloren' ziel 42
- Verloren Zoon 75
- Verstand 191, 196
- Vertrouwen 21, 30, 117
- Verzoeking 36, 139
- Vinci, Leonardo da 9
- Vishṇu 60
- Vrees (zie ook angst) 25, 30
- Vuurfilosofen 10, 207
- Waarheid 7, 13, 66, 76, 79,
 105-6, 110, 146-7, 176,
 208, 213-4, 220-1
 geen definitieve uitspraak
 over de 11, 66, 77
 rivier van de 8, 11
 toetssteen van de 15, 65,
 75
- Wedergeboorte (zie reïncarnatie)
- Wil
 geestelijke 20-1, 29, 37-8,
 115, 191
 goddelijke 84-5, 87-8, 96,
 192
 Gods 76, 83-8, 96
 menselijke 99, 115, 191-2
 persoonlijke 29, 31-2,
 37-8, 188-9
 vrije 19, 26, 47, 54, 69,
 74, 76, 82, 83-8, 135,
 148
- Wordsworth 40, 117
- Wijsheidsreligie 8, 12, 67-8,
 75, 213-4, 220-2
- Zarathoestra 64, 215
- Zelf
 hogere 21, 56, 104, 107,
 137, 143, 154, 187
 onsterfelijke 17-8, 28, 47,
 103-4, 126-7, 158, 191-2
- Zelfbewustzijn 24, 42, 66,
 74, 78, 85, 148, 197

MENS, VONK DER EEUWIGHEID

- Ziel 34, 51, 82-5, 112, 134-7,
143, 151, 162, 180-1, 188-
9, 195, 200
menselijke 41-2, 83, 104-5,
200
'verloren' 42
- Zohar* 68
Zon 119-21, 126, 130-1,
200-1, 231
Zonde
geboren in 25, 85, 93-5
vergeving van 32

Bronvermelding

- blz.
9-10 L.C. de Saint-Martin, *Theosophic Correspondence*, blz. xxvi
14 *Mattheus* 7:14
16 *Rubáiyát of Omar Khayyám*, Kwatrijñ 51 (naar Eng. vert. Fitzgerald, 1859)
23 *Galaten* 6:7
Exodus 21:24
31 *Lucas* 22:42
34-8 *Mattheus* 6:9-13
39 *Bhagavad-Gītā* 8:26 (naar Eng. vertolking W.Q. Judge, 1969, blz. 48)
41 William Q. Judge, *De Oceaan van Theosofie*, 1996, blz. 78
43 *Mattheus* 16:13-14
44 *Johannes* 9:2-3, *Galaten* 6:7
45 *2 Corinthiërs* 6:16
52 *Chāndogya Upaniṣad* VI.12.1-3 (vgl. *The Principal Upaniṣads*, vert. Radhakrishnan)
62 Edward R. Murrow, *This I Believe*, 1954, II:165
Indianen: Traditioneel
63 Boeddisme: *Sigālovāda Suttanta* §31 (vgl. *Sacred Books of the Buddhists*, vert. Rhys Davids, IV:182)
Christendom: *Mattheus* 7:12
Confucianisme: *Analects* XV:23
Griekse filosofie: *Orations*, Nicocles 61; D. Laertius, *Lives*, Aristotle, V.21
Hindoeïsme: *Mahābhārata* V. 1517
Islam: *The Sayings of Mohammed*, 1910, Sunnah 3
64 Joodse leer: *Leviticus* 19:17-18
Leer van Zarathoestra: *Dādīstān* 94:5 (naar Eng. vert. West, *SBE*, XVIII:271)
68-70 H.P. Blavatsky, *De Geheime Leer*, 1997, 1:43-7
71 *Genesis* 1:2
77 Vgl. *1 Corinthiërs* 3:16

- 89-90 Vgl. *De Geheime Leer* 1:159-61
- 92 *Mattheus* 5:13
- 94-6 *Genesis* 2-3, *Lucas* 22:42
- 97 *1 Corinthiërs* 6:3
- 99 *Mattheus* 17:20, 11:12
- 106 *Bhagavad-Gītā* 5:12 (Judge, blz. 30)
- 110 *Bhagavad-Gītā* 1:2 (Judge, blz. 1)
Vgl. *Bhagavad-Gītā* 7:3 (Judge, blz. 41)
- 111 Vgl. *Mattheus* 6:33
- 112 *Bhagavad-Gītā* 4:11 (Judge, blz. 24)
Plato, *Theaetetus* §149-51 (naar Eng. vert. Jowett, II:150-3)
- 114 *Mattheus* 18:3
- 115 H.P. Blavatsky, *De Stem van de Stilte*, Fragment II
- 117 Wordsworth, 'Intimations of Immortality', stanza 5
- 118 'Hercules and the Waggoner', *The Fables of Aesop*
- 130 Vgl. *De Mahatma Brieven aan A.P. Sinnett*, 1979, Brief
23B, blz. 181
- 141 *Bhagavad-Gītā* 9:23 (Judge, blz. 51-2)
- 142 *Bhagavad-Gītā* 4:38 (Judge, blz. 28)
Plato, *Meno*, §81, 85, 86 (naar Eng. vert. Jowett, I:360,
364-8)
- 145-7 William Q. Judge, *Brieven die mij hebben geholpen*, Deel I,
Brief VIII
- 147 Vgl. *2 Corinthiërs* 3:6, *Johannes* 6:63
- 154 *Mattheus* 19:24
- 157 Shakespeare, *Hamlet*, 5.2.10
- 161 Vgl. *De Stem van de Stilte*, Fragment II, III
- 165 *Mattheus* 6:4
1 Corinthiërs 13:1
- 168 *De Mahatma Brieven aan A.P. Sinnett*, Brief 38, blz. 278
- 170 Vgl. *Bhagavad-Gītā* 2:45 (Judge, blz. 12)
- 170-1 *De Stem van de Stilte*, Fragment III
- 173 *Rig Veda*, X.129.4, *Openbaringen* 3:16
- 175 Vgl. *Bhagavad-Gītā* 2:48 (Judge, blz.13)
- 176 *De Stem van de Stilte*, Fragment III

- 178 Asvaghosha, *Mahāyāna Śraddhotpāda Śāstra* (*The Awakening of Faith*), 4
- 187 Vgl. *Bhagavad-Gītā* 6:5 (Judge, blz. 34)
- 190 Vgl. *Mattheus* 13:10-11
- 193-4 *1 Corinthiërs* 15:44
- 194-5 *Romeinen* 7:23, 7:19
- 198 *De Stem van de Stilte*, Fragment I
- 200 *Genesis* 2:7
- 201 *1 Corinthiërs* 15:47
- 202 *1 Corinthiërs* 15:45
- 204-5 *Webster's New Collegiate Dictionary*, 1956, blz. 881
- 211-2 'Life of Plotinus', §3 (*Plotinus*, 1966, I:8)
- 213 Plato, *Phaedo*, §75,77, *Meno* §81 (naar Eng. vert. Jowett, I:459, 461, 360)
- 214 *Bhagavad-Gītā* 4:7-8 (Judge, blz. 24)
- 219-20 *Johannes* 1:7-9
- 220 *De Geheime Leer* 1:20
- 227 *Johannes* 8:58, *Psalmen* 23:4
- 230-1 *De Mahatma Brieven aan A.P. Sinnott*, Brief 6, blz. 27
- 235 *Lucas* 17:32-3